

Pohjois-Suomen
ympäristölupavirasto

PÄÄTÖS
Nro 124/05/1
Dnro Psy-2000-y-103
Annettu julkipanon jälkeen
13.12.2005

ASIA

Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta Tengeliönjoen raputaloudelle aiheutuneen vahingon korvaaminen, Ylitornio

HAKIJAT

1. Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta,
2. Kaulirannan kalastuskunta,
3. Aittamaan kalastuskunta ja
4. Kuivankankaan kalastuskunta -nimiset järjestäytyneet osakaskunnat

VASTAPUOLI

Tornionlaakson Voima Oy
Myllytie 1
95700 PELLO

SISÄLLYSLUETTELO

HAKEMUS	4
Vaatimusten perusteet	4
Korvausesitys.....	5
TÄYDENNYKSET	7
Hakemuksen täydennys 14.5.2001	7
MUISTUTUS	11
Tornionlaakson Voima Oy:n muistutus 30.8.2001	11
Vaatimukset	11
Perustelut.....	11
Vanhentuminen.....	11
Portimokosken voimalaitos	11
Ennalta arvaamattomat vahingot ja haitat	13
Kompensaatiotoimenpiteet	14
Katselmustoimitus.....	16
Oikeudenkäyntikulut	16
Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskuntien selitys 22.10.2001	16
Vaatimukset.....	16
Perustelut.....	17
Kuivakankaan kalastuskunnan hakemus.....	17
Portimokosken voimalaitos	17
Ennalta arvaamattomat vahingot ja haitat	19
Katselmustoimitus.....	21
Oikeudenkäyntikulut	21
KATSELMUSTOIMITUS	21
Katselmustoimitukseen määrääminen	21
Päätetty toimenpide	21
Perustelut.....	22
Tornionlaakson Voima Oy:n kirje 8.11.2002	22
Toimitusinsinöörin määrääminen	23
Katselmustoimituksen vaiheet	23
Toimitusmiesten esitys rapuvahinkokorvaukseksi	24
Perusteet korvauksille.....	24
Arvio aiheutuneesta rapuvahingosta	24
Aiheutuneen rapuvahingon korvaaminen vesialueiden omistajille	26
MUISTUTUKSET JA VAATIMUKSET	27
Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta myötäpuoliseen, muistutus 13.5.2003	27
Vaatimukset	27
1. Ensisijaiset vaatimukset.....	27
2. Toissijaiset vaatimukset.....	27
Perustelut.....	28
1. Ensisijaiset vaatimukset.....	28
2. Toissijaiset vaatimukset.....	30
Tornionlaakson Voima Oy:n muistutus 9.5.2003	34
Vaatimukset	34
Perustelut.....	34
1. Tengeliönjoen raputaloutta koskevan vahingonkorvaushakemuksen käsittelyn oikeudell-	
lisista edellytyksistä	34
2. Rapuvahinkoesityksen raputaloudellisista perusteista	42
3. Oikeudenkäyntikulut	45
4. Muistutusten ja vaatimusten täydentäminen.....	46
5. Suullinen käsittely	46
Professori Erkki J. Hollon lausunto 4.3.2003	46
Lausuntopyyntö toimitusinsinöörille ja asiantuntijalle	47
Toimitusinsinöörin ja asiantuntija Rautiaisen lausunnot 12.9.2003	47
Vastinepyyntö hakijoille ja Tornionlaakson Voima Oy:lle 11.6.2003.....	49
Tornionlaakson Voima Oy:n vastine 12.9.2003	49

Vaatimukset	49
Perustelut	49
1. Katselmustoimituksesta	49
2. Asian palauttamisesta täydentävään katselmustoimitukseen	51
3. Hakijoiden vaatimuksista ja muistutuksista	52
4. Yhtiön oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta	53
Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta ym. vastine 14.10.2003	53
1. Lisäselvitykset	53
2. Vastine	54
Oikeudenkäyntikulut	61
Suullinen käsittely	61
Tornionlaakson Voima Oy:n kirje 19.11.2003	61
Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan ym. täydennyskirje 28.11.2003	62
Lisäselvitykset	62
Hakijoiden oikeudenkäyntikulut	62
Yhtiön oikeudenkäyntikulut	62
Hakijoiden vastine 12.4.2005	62
Asiantuntija Rautiaisen lausunto	63
Portimojoen rapua ja ravustusta koskevat selvitykset	64
Katselmustoimituksessa saadut selvitykset	67
Katselmustoimituksen jälkeen saadut selvitykset ja lausunnot	74
YMPÄRISTÖLUPAVIRASTON RATKAISU	78
Käsittelyratkaisu	78
Pääasiaratkaisu	78
Muut määräykset	79
Korvaukset oikeudenkäyntikuluista ympäristölupavirastossa	79
Katselmustoimituksesta aiheutuneiden kustannusten korvaaminen	79
RATKAISUN PERUSTELUT	79
Käsittelyratkaisun perustelut	79
Korvausratkaisun perustelut	85
Tengeliönjokeen rakennetut voimalaitokset	85
Perustelut korvaussaatavan vanhenemista koskevaan väitteeseen	86
Asian ratkaisemiseen sovellettavat aineellisoikeudelliset säännökset ja niiden tulkinta	87
Portimojoen rapuja ja ravustusta koskevien selvitysten perusteella tehdyt johtopäätökset	88
Voimalaitoksen rakentamisesta ja säännöstelystä Tengeliönjoen ravulle aiheutuneet vaikutukset ja veden laadun muutosten osuus vahingosta	88
Vahinkolaskelma vahinkoalueittain	94
MUUT MÄÄRÄYKSET	96
Oikeudenkäyntikulut	96
Korvaukset valtiolle	98
SOVELLETUT SÄÄNNÖKSET	98
KÄSITTELYMAKSU	98
Perustelut	98
MUUTOKSENHAKU	99

HAKEMUS

Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta, Aittamaan kalastuskunta, ja Kaulirannan kalastuskunta -nimiset osakaskunnat ovat 22.11.2000 toimittaneet ympäristölupavirastoon hakemuksen, jossa osakaskunnat vaativat Tornionlaakson Voima Oy:n velvoittamista suorittamaan hakemuksessa ja myöhemmin toimitetussa täydennyksessä yksilöidyt korvaukset Tengeliönjoen Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja vesistön säännöstelystä aiheutuneesta raputaloudellisesta vahingosta.

Kuivakankaan kalastuskunta -niminen osakaskunta on ympäristölupavirastoon 22.11.2000 telekopiona toimittamassa ja myöhemmin täydentämässä hakemuksessa vaatinut Tornionlaakson Voima Oy:n velvoittamista korvaamaan osakaskunnalle aiheutuneen raputaloudellisen vahingon samoin perustein.

Hakijoiden vaatimat korvaukset

Vesialueen omistaja	Pinta-ala ha	Korvausvaatimus mk
Närkin-Tengeliön-Portimon kalastuskunta -niminen osakaskunta	84,281	921 408,94
Aittamaan kalastuskunta -niminen osakaskunta	30,56	199 809,54
Kaulirannan kalastuskunta -niminen osakaskunta	180,37	2 123 248,54
Kuivakankaan kalastuskunta -niminen osakaskunta	2,67	29 189,99
Kuivakankaan kalastuskunta -niminen osakaskunta	1,47	16 070,90
Kuivakankaan kalastuskunta -niminen osakaskunta	9,18	100 361,10

Korvausesitykset perustuvat osakaskuntien hallinnassa olevien vesialueiden pinta-aloihin rapuvahinkoalueella. Hakijoiden esittämät korvaukset on laskettu seuraavalla tavalla: raputuoton menetykset kpl/ha x vahinkoalue ha x ravun bruttoyksikköhinta - pyyntikustannukset.

Rapumenetykset ovat olleet pysyviä, joten korvaukset on vaadittu maksettaviksi kertakaikkisina 5 %:n korkokannan mukaan.

Lisäksi hakijat vaativat, että korvauksille on maksettava korkoa 16 % 29.4.1983 lähtien tai ainakin 6 % 2.10.2000 lähtien.

Hakijat vaativat edelleen, että Tornionlaakson Voima Oy veloitetaan maksamaan hakijoiden oikeudenkäyntikulut asiassa laillisine korkoineen.

Vaatimusten perusteet

Tengeliönjoen Portimokosken rakentaminen, joka tapahtui Pohjois-Suomen vesioikeuden 7.6.1985 antaman päätöksen nro 19/85/III nojalla, on aiheuttanut ja aiheuttaa edelleen vahinkoa Tengeliönjoen rapukannalle ja ravustukselle. Tämä on todettu mm. yhtiön oman konsultin, PSV-Maa- ja Vesi Oy:n tutkimuksissa. Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen aiheuttamista vahingoista todetaan esimerkiksi PSV-Maa- ja Vesi Oy:n selvityksessä 29.7.1999 s. 10 muun muassa seuraavaa:

"Rapukanta tuhoutui Tengeliöjoella 1960-luvulla. Aktiivinen ravustus alkoi uudelleen 1980-luvun puolivälissä juuri ennen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista. Rapukanta näyttää elpyneen Portimojärven yläpuolella normaalisti ja pientä rapua alueella on paljon. Portimojärvellä pientä rapua on melko vähän, joten järvi ei liene kovin hyvä ravun lisääntymisalue. Haapakosken yläaltaalla, joka oli ennen raputuhon alueen parhaita rapupaikkoja, rapukanta ei ole elpynyt normaalisti. Pientä rapua on vähän ja pyyntivahva kanta on vain aivan Portimokosken alapuolella. On todennäköistä, että jokiuoman vähäinen virtaama on jollakin tapaa heikentänyt ravun lisääntymis- ja elinolosuhteita yläaltaalla, joten kanta on pysynyt heikkona koko 1990-luvun ajan. Ennen vesistöjärjestelyä vuonna 1985 - 1986 rapukanta oli yläaltaalla elpymässä, mutta positiivinen kehitys pysähtyi. Haapakosken alapuolella rapukanta on jonkin verran elpynyt, mutta pientä rapua on alueella vähemmän kuin Portimojärven yläpuolella. Vesistön säännöstely todennäköisesti haittaa ravun menestymistä Haapakosken alapuolella ja kanta ei siellä vahvistune yhtä hyväksi kuin Portimojärven yläpuolella. Koeravustusten mukaan rapukannan uusiutumisen Haapakosken yläaltaalla on häiriöitä. Tengeliönjoen rapukanta on lähellä levinneisyytensä pohjoisrajaa, joten on mahdollista, että se on vesistöjärjestelyjen ja säännöstelyn vaikutuksille herkempi kuin levinneisyytensä eteläisimmillä alueilla."

Edellä olevan perusteella on selvää, että Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen sekä vesistön säännöstely on aiheuttanut ja edelleen aiheuttaa huomattavaa vahinkoa rapukannalle alueella Tornionjoki - Portimojärvi. Vahingonkorvauskysymystä ei lain- tai oikeusvoimaisesti ole ratkaistu asiasta annetuilla päätöksillä (PSVO nro 19/85/III, KHO 27.12.1985, t. 5989, VYO nro 95/1989, PSVO nro 47/86/III, KHO 30.12.1988 t. 5337, VYO nro 96/1989, PSVO nro 11/95/2, VYO nro 194/1995, PSVO nro 3/97/2, VYO nro 15/1998).

Korvausesitys

Vesioikeuskäytännössä raputaloudelliset korvaukset on vakiintuneesti laskettu seuraavalla tavalla: ravun tuoton menetys kpl/ha x vahinkoalue ha x ravun bruttoyksikköhinta-pyyntikustannukset. Tilanteissa, joissa vahinko on ollut pysyvä, on korvaukset maksettu kertakaikkisina pääomittamalla vuosikorvaukset 5 %:n korkokannan mukaan.

Edellä kuvattua, vakiintunutta korvauslaskelmaa käyttäen päästään seuraavan korvaussummaan:

Närkin-Portimon-Tengeliön kalastuskunnan hallinnassa ja em. osakaskunnan omistuksessa on vesialueita em. vahinkoalueella seuraavasti:

- Tornionjoki - voimalaitos 99,15 ha, mistä kalastus- ja osakaskunnan vesialuetta 84,281 ha
- Voimalaitos - Portimokoski 30,56 ha, mistä kalastus- ja osakaskunnan vesialuetta 19,194 ha
- Portimojärvi 450,82 ha, mistä kalastus- ja osakaskunnan vesialuetta 180,37 ha.

Ravun bruttoyksikköhintana voidaan pitää Riistaportti Oy:n ilmoittamaa alueella maksettua keskimääräistä rapuyksikön hintaa vuosilta 1995-1999, eli 13,88 mk.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun KKO:1990:79 perusteella pyyntikustannusten arvona voidaan pitää 25 % bruttoarvosta.

Rapukanta ei ole vieläkään elpynyt, joten menetykset ovat alueella pysyviä. Korvaukset tulee siksi määrätä kertakaikkisina.

PSV-Maa- ja Vesi Oy:n selvitysten mukaan Portimokosken voimalaitoshanke ei ole vaikuttanut Portimojärven yläpuoliseen rapukantaan. PSV-Maa- ja Vesi Oy:n selvitysten mukaan rapusaalis on välillä Portimojärvi - Juopakoski vuosina 1990 - 1997 keskimäärin ollut 1 654,88 rapua/v (PSV 29.7.1999, s. 4 - 5). Hehtaariohtainen saalis on vastaavasti ollut 58,41 pyyntikokoista rapua/ha/v. Tätä arvo voidaan pitää miniarviona siitä rapusaaliista, joka vahinkoalueella saataisiin ilman Portimokosken voimalaitoshanketta.

Vahinkoarviosta tulee vielä vähentää vahinkoalueelta saatavan saaliin arvo, joka vuosina 1990 - 1997 keskimäärin on ollut seuraava (PSV 29.7.1999, s. 4): Portimojärvi 1,87 pyyntikokoista rapua/ha/v, voimalaitos - Portimojärvi 8,41 pyyntikokoista rapua/ha/v ja alueella voimalaitos - Tornionjoki 5,90 pyyntikokoista rapua/ha/v.

Edellä mainitun perusteella päädytään seuraavaan vahinkoarvioon

Alue Tornionjoki - voimalaitos

(Vahinkoalue 84,281 ha) x (saalismenetyks 58,41 pyyntikokoista rapua/ha/v - vahinkoalueelta saatava saalis 5,90 rapua/ha/v) x (ravun bruttohinta 13,88 mk/kpl) - (pyyntikustannukset 25 %) = 46 070,45 mk/vuosi, ja pääomitettuna 921 408,94 mk.

Alue Voimalaitos - Portimojärvi

(Vahinkoalue 19,194 ha) x (saalismenetyks 58,41 pyyntikokoista rapua/ha/v - vahinkoalueelta saatava saalis 8,41 pyyntikokoista rapua/ha/v) x (ravun bruttohinta 13,88 mk/kpl) - (pyyntikustannukset 25 %) = 99 990,48 mk/vuosi, ja pääomitettuna 199 809,54 mk.

Portimojärvi

(Vahinkoalue 180,37 ha) x (saalismenetyks 58,41 pyyntikokoista rapua/ha/v - vahinkoalueelta saatava saalis 1,87 pyyntikokoista rapua/ha/v) x (ravun bruttohinta 13,88 mk/kpl) - (pyyntikustannukset 25 %) = 106 162,43 mk/vuosi, ja pääomitettuna 2 123 248,54 mk.

Kokonaisvahingoksi saadaan edellä esitetyn perusteella 3 244 467,02 markkaa.

Korvauksille tulee vesilain 11 luvun 14 c §:n nojalla maksaa korkoa 6 %:n korkokannan mukaan korvausvaatimuksen esittämisestä. Vaatimus on annettu yhtiölle tiedoksi 2.10.2000.

Korvausvaatimus on hyvin kohtuullinen, koska Tornionlaakson Voima Oy:n oma konsultti on arvioinut raputuotannon menetykseksi 580 - 1 433 rapua/ha/v (PSV 3.1.1980, s. 14, PSV 1982, s. 11). Yhtiön oman konsultin vahinkoarvion perusteella päästäisiin näin ollen 34 068 558 - 84 477 897 markan vahingonkorvauksiin.

TÄYDENNYKSET

Hakemuksen täydennys 14.5.2001

Yksityiskohtaiset perustelut

Vaatimukset perustuvat siihen, että alueella ennen voimalaitoksen rakentamista oli erittäin vahva rapukanta. Tämä rapukanta oli heikentynyt 1960-luvulla todetun rapuruton seurauksena, mutta kanta oli elpynyt 1980-luvun puolivälissä ennen voimalaitoksen rakentamista. Voimalaitoksen rakentamisesta ja säännöstelystä johtuen rapukanta kuitenkin taantui ja rapuruttoa seurannut kannan elpyminen estyi koko sillä alueella, johon voimalaitoksen ja säännöstelyn vaikutukset ulottuivat, eli alueella Portimojärvi - Tornionjoki. Tämä rapukannan taantuminen ja elpymisen estyminen on selkeästi todettu muun muassa vahingonaiheuttajan tilaamassa konsulttiselvityksessä, jossa, kuten hakemuksessa on todettu muun muassa seuraavaa:

"Rapukanta tuhoutui Tengeliönjoella 1960-luvulla. Aktiivinen ravustus alkoi uudelleen 1980-luvun puolivälissä juuri ennen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista. Rapukanta näyttää elpyneen Portimojärven yläpuolella normaalisti ja pientä rapua alueella on paljon. Portimojärvellä pientä rapua on melko vähän, joten järvi ei liene kovin hyvä ravun lisääntymisalue. Haapakosken yläaltaalla, joka oli ennen raputuhoa alueen parhaita rapupaikkoja, rapukanta ei ole elpynyt normaalisti. Pientä rapua on vähän ja pyyntivahva kanta on vain aivan Portimokosken alapuolella. On todennäköistä, että jokiuoman vähäinen virtaama on jollakin tapaa heikentänyt ravun lisääntymis- ja elinolosuhteita yläaltaalla, joten kanta on pysynyt heikkona koko 1990-luvun ajan. Ennen vesistöjärjestelyä vuosina 1985 - 1986 rapukanta oli yläaltaalla elpymässä, mutta positiivinen kehitys pysähtyi. Haapakosken alapuolella rapukanta on jonkin verran elpynyt, mutta pientä rapua on alueella vähemmän kuin Portimojärven yläpuolella. Vesistön säännöstely todennäköisesti haittaa ravun menestymistä Haapakosken alapuolella ja kanta ei siellä vahvistune yhtä hyväksi kuin Portimojärven yläpuolella. Koeravustusten mukaan rapukannan uusiutumisessa Haapakosken yläaltaalla on häiriöitä. Tengeliönjoen rapukanta on lähellä levinneisyytensä pohjoisrajaa, joten on mahdollista, että se on vesistönjärjestelyjen ja säännöstelyn vaikutuksille herkempi kuin levinneisyytensä eteläisimmillä alueilla."

Vahingonaiheuttajien oma konsultti on näin ollen todennut, että voimalaitoksen rakentaminen ja säännöstely on aiheuttanut vahinkoa rapukannalle. Rapukannan taantuminen ja elpymisen estyminen voimalaitoksen säännöstelyn vaikutusalueella onkin kiistaton tosiasia. Asiasta voidaan tarvittaessa esittää henkilötodistelua suullisessa käsittelyssä.

Rapukannan elpyminen voimalaitoksen ja säännöstelyn vaikutusalueen ulkopuolella, eli Portimojärven yläpuolella, on jatkunut normaalisti. Saaliserot näiden alueiden välillä ovat selvät, ottaen vielä huomioon, että vahinkoalue aikaisemmin on ollut joen selvästi parasta ravustusalueetta. Myös tämä osoittaa, että nimenomaan voimalaitoksen rakentaminen ja säännöstely on aiheuttanut rapuvahingon eikä ole esitettävissä muita ulkoisia tekijöitä, jotka voisivat selittää rapukannan taantumisen ja elpymisen estämisen.

Alueella Portimojärvi - voimalaitos, joka aikaisemmin oli alueen parasta ravustusalueetta, vahingot johtuvat suurelta osin siitä, että merkittävä osa vesimäärästä johdetaan voimalaitoskanavaa pitkin Portimojärvestä voimalaitokseen entisen jokiuoman ohi. Tämän johdosta vesimäärät aikaisemmin hyvin tuottoisassa jokiosuudessa ovat vähentyneet huomattavasti, ja tällä

on ollut ilmeisen haitallisia vaikutuksia rapukannalle. Myös Portimokosken yläosan perkaus on aiheuttanut vahinkoa rapukannalle, samoin yläaltaan veden viipymän pidentyminen ja kaivamisesta aiheutunut veden sameus ja pohjan liettyminen.

Alueella voimalaitos - Tornionjoki haitalliset vaikutukset johtuvat voimakkaasta säännöstelystä. Säännöstelyn on myös muilla alueilla todettu aiheuttaneen huomattavaa haittaa ja vahinkoa rapukannalle, esim. Siikajoen rapukanta ei vielä ole elpynyt, vaikka esim. ravinne- ja kiintoainekuormitusta merkittäväällä tavalla on saatu vähennettyä. Siikajoen rapukannan elpymisen estyykin mitä ilmeisimmin säännöstelyn vuoksi. Säännöstely aiheuttaa mm. eroosiota, jonka seurauksena rapujen kannalta elintärkeät suojapaikat peittyvät.

Portimojärnessä rapuvahingot johtuvat säännöstelyn lisäksi siitä, että alueen luonne on muuttunut ravulle epäsuotuisaksi. Portimojärvi oli aikaisemmin lähes jokimainen uoma, jossa oli hyvin vahva rapukanta. Tämä aikaisempi jokiuoma kuuluu Närkin-Tengeliönjoen-Portimojärven osakskunnalle. Voimalaitoksen rakentamisen ja säännöstelyn seurauksena Portimojärvi on muuttunut säännöstelyaltaaksi, jossa rapukannan menestymismahdollisuudet olennaisesti ovat heikentyneet.

Rapukannan elpymisen estyminen oikeuskäytännössä vakiintuneesti on katsottu olevan peruste korvausten määräämiselle. Näin meneteltiin esim. Piipsannevan turvetuotantoaluetta koskevassa asiassa, jossa vesiylioikeus antoi päätöksen nro 61/1995. Tämä on myös kaikilta osin vahingonkorvausoikeuden peruseriaatteiden ja ns. differenssiopin mukaista: asiassa tulee verrata tilannetta ilman vahinkoa aiheuttanutta tekijää tilanteeseen, jossa vahinkoa aiheuttanutta tekijää ei olisi. Tässä asiassa rapukanta olisi palautunut aikaisemmalle erittäin tuottoisalle tasolle ilman voimalaitosrakentamista ja säännöstelyä, ja koska rapukannan taantumisen ja elpymisen estymisen on aiheuttanut ja voinut aiheuttaa ainoastaan, edellä mainitut toimenpiteet, tulee Tornionlaakson Voima Oy määrätä korvaamaan em. vahinko.

Alueen rapukannasta ja saaliista ennen voimalaitoksen rakentamista ei ole kirjallisia selvityksiä. Pohjois-Suomen vesitutkimustoimiston ennen voimalaitoksen rakentamista tehdyssä perusselvityksessä "Portimojärven säännöstelyn ja Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen liittyvä kalatalousselvitys. Pohjois-Suomen vesitutkimustoimisto 1980", joka tehtiin tilanteessa, jossa rapukanta vielä oli elpymässä rapuruton aiheuttaman taantumisen seurauksena, todetaan kuitenkin mm. seuraavaa:

"Tengeliönjoen alaosan rapukanta tuhoutui rapuruton seurauksena vuonna 1971. Kantaa on vahvistettu vuosina 1971 ja 1977 Portimokoskeen ja Juopakoskeen tehdyin istutuksin. Istutettujen rapujen määrä vuonna 1977 oli 1 000 kpl."

"Portimokosken kuivumisen seurauksena menetetään kosken harjustuotanto sekä istutusten jälkeen elpymässä oleva rapukanta."

Portimokosken rapusaaliita ja tuotantoa koskevia selvityksiä ei ole tehty. Hoikkala (1977) on todennut Oulun eteläpuolella sijaitsevassa Temmesjoessa raputuotannon olevan 3 527 kpl/ha/v, josta kantaa vaarantamatta on voitu pyytää 1 433 kpl/ha/v. Vastaavia lukumääriä hyväksikäyttäen voidaan Portimokosken osalta arvioida menetettävän rapuja noin 21 200 kpl/v, josta saaliina noin 8 600 kpl/v."

Myös Pohjois-Suomen vesitutkimustoimiston selvityksessä vuodesta 1982 (Haapakosken voimalaitoksen uusimisen vaikutus veden laatuun, kalastoon ja rapuun Portimojärven - Haapakosken välillä) on esitetty arvio menetettävästä rapusaaliista. Selvityksessä todetaan mm. seuraavaa:

"Edes suuntaa antavien saalistietojen puuttuessa voidaan selvitysalueen ravuntuotantomahdollisuuksia arvioida muiden vesistöjen tuotannon pohjalta. Mahdolliseksi rapusaaliiksi voidaan kohtuullisin perustein laskea Haapakosken yläaltaassa 20 ha x 580 - 824 rapua = 12 180 - 17 200 yli 10 cm:n rapua vuosittain. Portimokosken tuotantoarvio on noin 4 ha:lle vastaavasti 2 300 - 3 300 rapua."

Edellä lainatut selvitykset osoittavat näin ollen selvästi, että vahingonaiheuttajan omat konsultit ovat arvioineet saalismenetyksen olevan suuruusluokaltaan 580 - 1 433 rapua/ha/v. Hakijat vaativat korvauksia ainoastaan noin 50 rapua/ha/v saalismenetyksen perusteella, joten esitettyjä vaatimuksia voidaan pitää vähintäänkin kohtuullisina ja minimiarvioina aiheutuneesta vahingosta.

Vahingonkorvausvaatimuksen määrä on laskettu siten, että vahinkoalueen toteutuneita keskimääräisiä hehtaarisaaaliita vuosina 1990 - 1997 on verrattu vahinkoalueen ulkopuolisiin, eli Portimojärvi - Juopakoski -alueen keskimääräisiin saaliisiin vastaavana ajanjaksona. Näin saatavaa erotusta voidaan pitää minimiarviona aiheutuneesta vahingosta. Todellisuudessa vahinko on kuitenkin ollut näin saatua arviota suurempi, sillä vahinkoalue on ollut huomattavasti tuottoisampaa ravuntuotantoaluetta kuin vertailualueet. Kun vahingonkorvauslaskelma edellä kuvatulla tavalla perustuu toteutuneiden saaliiden vertailuun, ei yksityiskohtaisten saalistietojen puuttuminen ajalta ennen voimalaitoksen rakentamista myöskään aiheuta virhettä korvauslaskelmiin. Vaihtoehtoinen tapa laskea saalismenetykset olisi verrata toteutuneita saaliita vahinkoalueella yhtiön konsulteilla teettämiin arvioihin tulevasta saaliista vahinkoalueelta. Näin menetellen päästäisiin korvauksiin, jotka määrältään olisivat 34 068 558 mk - 84 477 897 mk.

Vahinkoalue on erotettu kolmeen osa-alueeseen: Tornionjoki - voimalaitos, voimalaitos - Portimonjärvi sekä Portimonjärvi. Vahinkoalueiden koot on kartta-aineiston perusteella mitannut maanmittausteknikko Pekka Tiihonen.

Kunkin vahinkoalueen toteutuneet saaliit on laskettu PSV-Maa- ja Vesi Oy:n 29.7.1999 päivätyn selvityksen s. 4 ja 5 esitettyjen saalistietojen perusteella seuraavilta alueilta: Haapakosken alapuoli, Haapakoski-Portimokoski ja Portimojärvi. Näiden alueiden osalta on laskettu keskimääräiset saaliit vuosittain ajanjaksolla 1990 - 1997. Keskimääräiset hehtaarisaaaliit on saatu jakamalla keskimääräiset vuosisaaliit em. alueiden kokonaispinta-alalla. Alueiden pinta-alat ja saalismäärät ilmenevät lupavirastolle toimitetuista korvauslaskelmista. Vastaavasti on em. selvityksen s. 4 ja 5 saalistietojen perusteella laskettu keskimääräinen saalis alueelta Portimojärvi - Juopakoski ajanjaksolla 1990 - 1997.

Tämän jälkeen toteutunutta saalista kpl rapuja/ha/v vahinkoalueilla (Haapakosken alapuoli, Haapakoski - Portimokoski, Portimojärvi) on verrattu edellä kuvatulla tavalla saadun vertailualueen (Portimojärvi - Juopakoski) toteutuneeseen saaliiseen rapua/ha/v. Tämä erotus on kerrottu kunkin vahingonkärsijän alueen pinta-alalla kullakin vahinkoalueella maanmittausteknikko Pekka Tiihosen mittaamien pinta-alojen perusteella. Näin menetellen on saatu vuosittainen bruttovahinko rapuyksilöinä kullakin vahinkoalueella kunkin vahingonkärsijän osalta. Rapuyksilöiden lukumäärä on kerrottu alueen ravusta maksetuilla keskihinnoin. Nämä keskihinnat perustuvat Riistaportti Oy:n kirjalliseen lausuntoon, jonka mukaan alueella rapuyk-

silöstä keskimäärin vuosina 1995 - 1999 on maksettu 13,88 mk. Näin saadusta vuosittaisesta bruttomenetyksestä on korkeimman oikeuden ennakoratkaisun KKO:1990:79 perusteella vähennetty pyyntikustannusten määrä 25 %, ja näin menetellen on päädytty vuosittaiseen nettovahinkoon.

Nettovuosivahinko on pääomitetty 5 %:n korkokannalla eli kerrottu vuosivahinko kahdellakymmenellä. Näin on menetelty sen johdosta, että vahinkoalue pysyvästi on muuttunut, ja koska korvaukset siksi tulee määrätä kertakaikkisina korvauksina.

Korvauksille tulee vesilain 11 luvun 4 c §:n nojalla maksaa korkoa 6 %:n korkokannan mukaan korvausvaatimuksen esittämisestä. Vaatimus on annettu yhtiölle tiedoksi 2.10.2000, joten korkoa tulee määrätä maksettavaksi viimeistään tästä päivästä lukien. Ensisijaisesti korkoa tulisi maksaa jo 29.4.1983 alkaen, jolloin Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta esitti korvausvaatimuksen yhtiölle.

Korvauskysymystä ei aikaisemmillä päätöksillä oikeusvoimaisesti ole ratkaistu. Vesiylioikeuden päätöksessä nro VY 95/1989 todetaan s. 2 seuraavaa:

"Jako- ja kalastuskunnat ovat muutoksenhakemuksessaan uudistaneet asiassa aikaisemmin lausumansa. Kalastuskunnat ovat vaatineet, että koskimaiseman tuhoamisesta niille aiheutuva vahinko on korvattava sekä jako- ja kalastuskunnan, että lupapäätöksiin lisätään maininta rapukannalle mahdollisesti hankkeesta aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta."

Tämä vaatimus on ratkaistu seuraavasti:

"Kalastuskuntien esittämän mahdollisten rapuvahinkojen korvaamista koskevan maininnan osalta vesiylioikeus vesioikeuden päätöksen A.4) kohdan viidenteen kappaleeseen sekä päätöksen A.12) kohtaan viitaten katsoo, ettei kalastuskuntien vaatimus anna aiheutta vesioikeuden päätöksen muuttamiseen."

Edellä mainituissa vesioikeuden päätöksen lupamääräyksissä todetaan seuraavaa:

"Hakijan on ennen rakennustyön aloittamista selvitettävä rapukannan tila ja ravustuksen tuotto Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella sekä seurattava rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen 10 vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla."

"Mikäli tässä päätöksessä tarkoitettu rakentamisesta tai rakennelman käyttämisestä aiheutuu muu vahinko, haitta tai edunmenetykset, josta tätä päätöstä annettaessa ei ole edellytetty ja josta rakennelman omistaja tai haltija on vesilain säännösten mukaan vastuussa, voi edunmenetyksen kärsinyt tai yleisen edun niin vaatiessa asianomainen viranomainen saattaa asian lupapäätöksen lainvoiman estämättä vesioikeuden käsiteltäväksi siinä järjestyksessä kuin hakemusasioista vesilaissa on säädetty."

Edellä mainittu osoittaa yksiselitteisesti, ettei korvauskysymystä lainvoimaisesti ole ratkaistu. Päätöstä tehtäessä ei ennalta arvioiden ole katsottu, että hankkeesta aiheutuu raputaloudellisia vahinkoja, vaan korvauskysymys on jätetty lupamääräysten mukaisen seurannan ja mahdollisten korvaushakemusten varaan. Kalastuskunnat ovat menettelleet tämän mukaisesti, ja vaatineet korvauksia lupapäätöksen edellyttämän 10 vuoden seurantaraportin valmistumisen perusteella, kun seurantaraportissa on todettu, että hanke on aiheuttanut raputaloudellista menetystä.

Hakijat ovat toimittaneet ympäristölupavirastolle mm. seuraavat selvitykset:

- PSV-Maa- ja Vesi Oy 29.7.1999: Tengeliönjoen alaosan kalatalous-tarkkailu sekä vesikasvillisuusvyöhykekartoitus vuodelta 1997
- Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto 3.1.1980: Portimojärven säännöstely ja Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen liittyvä kalatalousselvitys
- Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto 1982: Haapakosken voimalaitoksen uusimisen vaikutus veden laatuun, kalastoon ja rapuun Portimojärven - Haapakosken välillä
- Riistaportti Oy:n kirjallinen lausunto rapujen keskihinnoista

Konsulttiselvitykset osoittavat, että voimalaitoksen rakentamisesta on aiheutunut vahinkoa rapukannalle. Riistaportti Oy:n lausunto osoittaa alueella ravuista maksetun keskihinnan.

Hakijat ovat katsoneet, että asiassa tulisi järjestää suullinen käsittely, jossa todistajina tulee kuulla hakijoiden nimeämiä henkilöitä.

Asia on määrättävä käsiteltäväksi selvitysmenettelyssä tai katselmustoimituksessa, mikäli lupavirasto katsoo, että asian ratkaisemiseksi asiassa edellä esitetyn ja suullisessa käsittelyssä esitettävän lisäksi tulisi hankkia lisäselvityksiä.

MUISTUTUS

Tornionlaakson Voima Oy:n muistutus 30.8.2001

Vaatimukset

Yhtiö on vaatinut, että Kuivakankaan kalastuskunnan hakemus Tengeliönjoen raputaloudelle Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja käytämisestä aiheutuneiksi väitettyjen vahinkojen korvaamisesta jätetään tutkimatta ja muiden hakijoiden vaatimukset kokonaisuudessaan hylätään, ja että hakijoiden vaatimukset oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta hylätään.

Perustelut

Vanhentuminen

Kuivakankaan kalastuskunnan hakemus rapuvahinkojen korvaamisesta on jätetty ympäristölupavirastolle 28.12.2000, eli kun Tornionlaakson Voima Oy oli toimittanut ilmoituksen Portimokosken voimalaitoshankkeen valmistumisesta vesioikeuteen 23.11.1990. Hakemus on, paitsi saatavan yleinen vanhentumisaika huomioon ottaen, myös vesilain 2 luvun 27 §:n 2 momentin säännöksen perusteella tehty liian myöhään.

Portimokosken voimalaitos

Pohjois-Suomen vesioikeus myönsi päätöksellään 7.6.1985 luvan Tornionlaakson Voima Oy:lle Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen Ten-

geliönjokeen ja Portimojärven säännöstelyyn. Korkein hallinto-oikeus vahvisti 27.12.1985 antamallaan päätöksellä vesioikeuden päätöksen luvan myöntämisen osalta. Vesioikeuden lupapäätöksen asiakirjoista selviää, että Portimokosken voimalaitos rakennettiin korvaamaan Tengeliönjokeen aiemmin rakennettu Haapakosken voimalaitos, jonka toiminta on perustunut Oulun läänin maaherran 28.5.1920 antamaan ja myöhemmin eri vaiheissa muutettuun lupaan. Portimokosken voimalaitos ei toisin sanoen oleellisesti muuttanut niitä luonnonolosuhteita, jotka Tengeliönjoella Haapakosken voimalaitoksen toiminnan seurauksena jo vuosikymmeniä olivat vallinneet muun muassa kaikki kalataloudellisia vahinkoja ja edunmenetyksiä koskevat kysymykset Portimojärven ja sen yläpuolisen vesistön osalta olivat saaneet ratkaisunsa Haapakosken voimalaitoksen lupapäätöksen yhteydessä. Tässä suhteessa voidaan viitata esim. vesioikeuden 14.4.1976 ja 11.12.1986 antamiin päätöksiin.

Portimokosken voimalaitoslupaa koskevan vesioikeuden päätökseen 7.6.1985 sisältyy ehto siitä, että Tornionlaakson Voima Oy:n on ennen voimalaitoksen rakennustyön aloittamista selvitettävä rapukannan tila ja ravustuksen tuotto Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella sekä seurattava rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen 10 vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla.

Edelleen lupanhakijan on lupapäätöksen mukaan tullut tarkkailla Haapakosken voimalaitoksen yläallasalueen sekä Portimojärven veden laatua Lapin vesipiirin vesitoimiston hyväksymällä tavalla.

Kaikki tarkkailutulokset on vuosittain tullut toimittaa maa- ja metsätalousministeriölle sekä Lapin vesipiirin vesitoimistolle.

Vesioikeuden lupa Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen myönnettiin olosuhteissa, joissa joen koko rapukanta oli tuhoutunut ilmeisesti rapuruton seurauksena. Tengeliönjoen alaosan eli Juopakosken alapuolisen jokiosan kalatalousselvityksissä, joita PSV-Maa ja Vesi Oy/Pohjois-Suomen vesitutkimustoimisto on vuodesta 1980 alkaen tehnyt Tornionlaakson Voima Oy:n lukuun useita kappaleita, rapuruton todetaan ajoittuneen vuoteen 1967 (Tengeliönjoen alaosan kalatalousselvitys vuonna 1986/Veli Kauppinen ja Eero Taskila/15.6.1987, sivu 7).

Vesioikeuden lupapäätöksen 7.6.1985 sivulta 18 ilmenee lisäksi, että Tengeliönjoella oli rapurutto myös vuonna 1982, minkä myös Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta ja Lohijärven kalastuskunta ovat vesioikeudelle Portimokosken lupa-asiassa tuolloin jättämässään, 25.7.1983 päivätyssä kirjelmässä vahvistaneet.

Käsitellessään Portimokosken voimalaitoksen rakentamislupahakemusta vesioikeus on muun ohella hylännyt Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan vaatimukset siitä, että hakijan tulee selvittää Tengeliönjoen rapukanta hakemusta edeltävän 15 vuoden ajalta, että pitkän aikavälin rapusaalis on otettava korvausperusteeksi sekä että kalastus-, kalasto- ja rapuvahingot on korvattava toimitusmiesten esittämää laajemmin. Päätös on lainvoimainen. Päätöstään vesioikeus on perustellut mm. sillä, että Portimokosken voimalaitoshanke vaikuttaa Tengeliönjoen rapukantaan vasta sen toteuttamisesta alkaen. Voimalaitoshankkeen vaikutusalueen vesioikeus on katsonut ulottuvan Portimojärven yläpuoliseen Juopakoskeen saakka.

Ennalta arvaamattomat vahingot ja haitat

Portimokosken voimalaitosta vuosina 1985 - 1987 rakennettaessa Tengeliönjoessa ei ainakaan 20 vuoteen ollut esiintynyt rapukantaa, johon voimalaitosrakentamisella tai voimantuotannolla muutoin olisi voinut olla haitallisia vaikutuksia. Kuten Tengeliönjoen edellä mainitut kalatalousselvitykset osoittavat, myöskään vuotta 1967 edeltävältä ajalta muistinvaraista täsmällisempää tietoa Tengeliönjoen rapukannasta ei ole käytettävissä.

Vesilain 2 luvun 27 §:n mukaan ns. ennalta arvaamattomina vahinkoina ja edunmenetyksinä voidaan määrätä korvattavaksi sellainen vahingollinen seuraus, jota lupahakemusta käsiteltäessä ei ole voitu edellyttää. Vahingot, jotka ovat syntyneet luvan myöntämisen jälkeen, voidaan määrätä korvattaviksi viran puolesta ilman mahdollisen edunmenetyksen kärsineen hakemusta.

Vaatimukset Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja käyttämisen aiheuttamista ns. edellyttämättömistä vahingoista ja edunmenetyksistä on ratkaistu laitoksen lopputarkastusta ja täydentävää lopputarkastusta koskevissa vesioikeuden päätöksissä, joista edellinen on annettu 6.2.1995 ja jälkimmäinen 17.1.1997. Vesiylioikeus on vastaavasti 8.12.1995 ja 19.2.1998 eräin muutoksin vahvistanut vesioikeuden päätökset.

Vaikka kysymys Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja käytön rakentamisen seurauksena kalastukselle ja ravustukselle mahdollisesti syntyneistä vahingoista ei ole ollut lopputarkastuksissa esillä (vesioikeuden päätöksen 7.6.1985 lupaehtojen A. 4 kohta), vesioikeus on kuitenkin täydentävää lopputarkastusta koskevassa päätöksessään muun ohella todennut, että "Lupapäätöstä annettaessa Portimokosken voimalaitoksen käytön seurauksena vedenkorkeuden vaihteluista aiheutuva Tengeliönjoen kalastuksen vaikeutuminen on ollut kaikilta osin ennalta arvattavissa", (ks. vesioikeuden päätöksen sivu 21). Vesiylioikeus puolestaan oli jo vesioikeuden päätöstä aikaisemmin, antaessaan 8.12.1995 päätöksensä varsinaisesta lopputarkastuksesta tehtyihin valituksiin ja kumotessaan siinä vesioikeuden lopputarkastuksessa luvanhaltijalle asetetun velvoitteen poistaa Portimojärvestä irronnut kasvusto, muun ohella todennut, että "Asiakirjoissa olevan Portimojärven vesikasvillisuusvyöhykekartoituksen perusteella tai muutoin ei voida päätellä, että Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen tai järven säännöstely olisi aiheuttanut kasvillisuuden lisääntymistä ja lisännyt vesikasvillisuuden aiheuttamia haittoja Portimojärvellä".

Samoin vesiylioikeus katsoi, että "Lupapäätöstä annettaessa on ollut tiedossa, miten laitosta käytetään ja miten vedenkorkeudet laitoksen alapuolella vaihtelevat sekä mitä vahinkoa tai haittaa tästä seuraa. Portimokosken voimalaitoksen käytön seurauksena myös viikonloppuisin tapahtuva vedenpinnan alentumisen tilan Koivula II RN:o 6:68 edustan vesialueella aiheuttama vahinko ja haitta tilan viihtyisyydelle ja käytölle on ollut kaikilta osin ennalta arvattavissa". Tämän vuoksi vesiylioikeus poisti Koivulan tilalle mainituista haitoista määrätyn kertakaikkisen korvauksen.

Samassa päätöksessään vesiylioikeus katsoi, että "Portimokosken luonnonuoman kuivumisesta johtuvat haitalliset vaikutukset olivat tiedossa jo lupakäsittelyn aikana. Kysymys ei siis ole sellaisesta ennalta arvaamattomasta vahingosta tai haitasta, jonka korvaaminen tai toimenpitein poistaminen voitaisiin käsitellä ja ratkaista lopputarkastusta koskevassa päätöksessä". Tällä perustella vesiylioikeus poisti myös velvoitteen rakentaa pohjapato Vuopionlahden suulle.

Portimokosken voimalaitoksen täydentävää lopputarkastusta koskevassa päätöksessään 19.2.1998, joka muun ohella koski valitusta vesioikeuden Tornionlaakson Voima Oy:lle asettamasta velvoitteesta selvittää Kuuroskosken pohjapadon rakentamisen aiheuttama vesiliikenteen vaikeutumisen Haapakosken voimalaitoksen ja Kuuroskosken pohjapadon väliseltä alueelta Tornionjoella, vesiylioikeus totesi, että "Pohjapadon vaikutukset vesiliikenteeseen ovat olleet tiedossa, kun vesioikeus antoi luvan Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen ja velvoitti luvan saajan rakentamaan pohjapadon tai muutoin vähentämään säännöstelystä aiheutuvia vedenkorkeusvaihteluja. Kyse ei ole siten sellaisesta ennalta arvaamattomasta vahingosta tai haitasta, jonka korvaamiseen tai toimenpitein poistamiseen luvan haltija voitaisiin velvoittaa lainvoimaisen lupapäätöksen estämättä.

Oikeustapaukset osoittavat, että vesilain säännöksiä ennalta arvaamattomien/edellyttämättömien vahinkojen korvaamisesta lainvoimaisesti ratkaistuissa asioissa on tulkittava suppeasti. Kiistattomasti on osoitettu, että Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen ja käyttö tai Portimojärven säännöstely eivät ole tuhonneet Tengeliönjoen rapukantaa. Olettamuksia vahvempaa näyttöä ei ole myöskään siitä, että voimalaitos/säännöstelyhanke olisi estänyt Tengeliönjoen rapukannan elpymisen rapuruton jälkeen. Päinvastoin voidaan todeta, että Haapakosken voimalaitoksen de facto korvanneen Portimokosken voimalaitoksen toiminnan aikana Tengeliönjoen rapukanta laitoksen toiminta-alueella on jatkuvasti kohentunut – muun muassa tarkkailujakson viimeisenä vuotena 1997 rapujen kokonaissaalis oli yli kaksinkertainen suurimpaan ennen voimalaitoksen käyttöönottoa tilastoituun saaliiseen verrattuna. Myös rapusaaliit Portimojärvellä ja sen alapuolella ovat lisääntyneet. Edelleen PSV-Maa ja Vesi Oy:n tutkimukset osoittavat, että vedenlaatu voimalaitoshankkeen vaikutusalueella on pysynyt hyvänä, mm. Portimojärven veden happitilanne on voimalaitoksen käyttöönottoa edeltävään aikaan verrattuna parantunut.

Rapujen kokojakaumasta puolestaan voidaan päätellä, että rapujen elinolosuhteissa Tengeliönjoessa on tapahtunut oleellista parantumista ja että rapujen lisääntyminen ei Portimokosken voimalaitoksen vaikutuksesta ole häiriintynyt.

Kompensaatiotoimenpiteet

Vesilain 11 luvun 13 §:stä ilmenevän periaatteen mukaisesti vahingot on pyrittävä estämään ensisijaisesti toimenpitein ja korvaamaan vasta toissijaisesti. Tätä tulkintaa tukee myös ympäristöoikeudessa hyväksytty ennaltaehkäisyn periaate. Kun vahingon estämistoimet tulevat myös yleisen kalatalousedun hyväksi, se puoltaa toimenpiteitä suhteessa yksityisoikeudellisiin korvauksiin.

Tengeliönjoella ei ole tehty järjestelmällisiä rapuistutuksia eikä muitakaan kompensointitoimenpiteitä, vaan rapukanta on elpynyt luonnollista tietä. Toistuneiden rapuruttojen vuoksi ja niitä edeltäneiden täsmällisten saalistietojen puuttuessa on mahdotonta päätellä, että juuri ja nimenomaan Portimokosken voimalaitoksen käytön ja vaikutusalueen jonkin osan rapukannan mahdollisen vähentymisen välillä olisi olemassa syy-yhteys. Portimokosken voimalaitos jatkoi Haapakosken voimalaitoksen toimintaa. Kun kalastuskuntien korvaushakemuksissa keskeisesti vahinkoalueeksi mainitaan Haapakosken voimalaitoksen yläallas, voidaan todeta, että esim. PSV-Maa ja Vesi Oy:n asiantuntijoiden käsitykset Portimokosken voimalaitoksen vaikutuksista Haapakosken altaan rapukannan tilaan poikkeavat toisistaan:

Kauppinen ja Meskuksen selvityksen kohdassa 9.2 todetaan seuraavasti: "Yläaltaan tilan ei ennakoida muuttuvan. Yläaltaan muuttuessa läpivirtausaltaasta järvimäiseen suuntaan lisääntyy kuitenkin planktonin merkitys biologisessa tuotannossa. Tuotanto-olojen muutos saattaa osoittaa lämpötilan stabiloitumisen ja vähäisen nousun myötä kalastoa ja rapukantaa hyödyttäväksi".

Samasta asiasta Eero Taskila ja Veli Kauppinen kirjoittavat selvityksessään "Tengeliönjoen alaosan kalataloustarkkailu sekä vesikasvillisuuskartoitus v. 1997/29.7.1999" seuraavasti: "Haapakosken yläaltaalla, joka oli ennen raputuhoa alueen parhaita rapupaikkoja, rapukanta ei ole elpynyt normaalisti. Pientä rapua on vähän ja pyyntivahva kanta on vain aivan Portimokosken alapuolella. On todennäköistä, että jokiuoman vähäinen virtaama on jollakin tapaa heikentänyt ravun lisääntymis- ja elinolosuhteita yläaltaalla, joten kanta on pysynyt heikkona koko 1990-luvun ajan. Ennen vesistöjärjestelyjä v. 1985 - 1986 rapukanta oli yläaltaalla elpymässä, mutta positiivinen kehitys pysähtyi".

Tengeliönjoen alaosan kalataloustarkkailuraporteista voidaan yhteenvetomaisesti todeta, että niistä ei ole johdettavissa yksiselitteistä syy-yhteyttä Portimokosken voimalaitoksen käytön ja Haapakosken altaan raputaloudellisen tilan välillä.

Huomiota vaille ei voida jättää myöskään sitä, että Tengeliönjoessa rapu on esiintynyt luontaisen levinneisyysalueensa ulkopuolella. Tällaisissa olosuhteissa uuden kannan elvyttäminen vaatii erityisiä toimenpiteitä jo ravun luontaisten elinolovaatimusten takia. Tässä suhteessa voidaan viitata esim. Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston Vapo Oy:n, Turveruukki Oy:n, Kemira Chemicals Oy:n ja Matti Sunin hakemuksen johdosta 30.6.2000 antamaan päätökseen nro 33/002, jossa sama asia mainitaan Siikajoen rapukantaan vaikuttavana tekijänä. Asiaan on kiinnitetty huomiota myös Tengeliönjoen alaosan kalataloustarkkailuraporteissa.

Haapakosken yläaltaaseen kohdistuu runsaasti mm. asutuksesta aiheutuvaa pistekuormitusta, jonka vaikutusta altaan rapukantaan Portimojärven muuttuneissa juoksuolosuhteissa ei ole tietävästi lainkaan selvitetty. Myös 1960-luvulla aloitettujen metsäojitusten vaikutukset Tengeliönjoen rapukantaan ovat kokonaan selvittämättä.

Mitä tulee Portimokosken ja Haapakosken voimalaitosten alapuoliseen Tengeliönjoen osaan, Kuuroskosken pohjapadon alapuolisella vesistönsällä säännöstely tuskin mitenkään vaikuttaa ravun elinolosuhteisiin, koska Tengeliönjoen vedenpinnan korkeus määräytyy Tornionjoen vedenpinnan mukaan ja pohjapato vaimentaa virtaaman muutoksia. Tornionjoessa rapuja ei esiinny.

PSV-Maa ja Vesi Oy:n kalatalousselvityksissä Tengeliönjoen potentiaalisia rapusaaliita on arvioitu muiden Perämereen laskevien jokien tuotantolukujen perusteella, mitä ei voida pitää hyväksyttävänä, koska laskelmat on tehty toisistaan poikkeavissa olosuhteissa (ks. esim. Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto/Kauppinen ja Meskus: "Haapakosken voimalaitoksen uusimisen vaikutuksista veden laatuun, kalastoon ja rapuun Portimojärven ja Haapakosken välillä", kohta 8.3). Kalatalousselvityksistä ilmenee myös, että saalistilastot on laadittu kaikille ravustusluvan lunastaneille henkilöille lähetetyn tiedustelun perusteella riippumatta siitä, kenen vesialueella ravustus on tapahtunut. Siitäkään syystä tässä asiassa esitetyt korvausvaatimukset eivät kuvasta mahdollisesti syntyneitä todellisia menetyksiä. Kalastuskunnat ovat kuitenkin saaneet maksutulot myös näistä luvista.

Katselmustoimitus

Yhtiö katsoo, että Tengeliönjoen alaosan rapukannalle ei ole aiheutunut vesilain tarkoittamia ennalta arvaamattomia tai muitakaan sellaisia raputaloudellisia vahinkoja, joiden voitaisiin osoittaa johtuneen Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja käyttämisestä tai Portimojärven säännöstelystä. Missään tapauksessa vaatimukset kertakaikkisista korvauksista eivät ole lakiin perustuvia.

Siltä varalta, että kalastuskuntien hakemusta ei heti hylätä, yhtiö on katsonut, että vahingonkorvausasiaan liittyy niin paljon selvitystä vaativia avoimia kysymyksiä, että niihin ei voida saada vastausta vesilain 16 luvun 13 §:n tarkoittamassa suullisessa käsittelyssä. Siksi on välttämättömänä, että rapukorvausasia määrätään käsiteltäväksi katselmustoimituksessa samalla tavoin, kuin on käsitelty ne kysymykset, jotka Portimokosken voimalaitoksen käyttöönoton jälkeen on ennalta arvaamattomina vahinkoina käsitelty laitoksen lopputarkastuksen yhteydessä.

Oikeudenkäyntikulut

Portimokosken voimalaitoksen vaikutusalueen kala- ja raputaloudellinen selvitystyö ja tarkkailu on järjestetty sillä tavoin kuin vesioikeuden lupapäätöksessä on edellytetty. Selvitystyön ja tarkkailun tulosten perusteella mahdolliset uudet velvoitteet on mahdollista saattaa lupaviranomaisen käsiteltäväksi, paitsi luvan saajan toimesta, myös viranomaistoimenpitein. Vahingonkorvauksen hakijoiden ei ole ollut tarpeen ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin osoittaakseen, että niille on aiheutunut tai aiheutuu voimalaitoksen toiminnasta ravustukseen liittyvää vahinkoa, haittaa tai muuta edunmenetystä. Kulujen korvaamiseen ei muutoinkaan ole erityistä syytä.

Yhtiö on pyytänyt, että sille varataan mahdollisuus todistajien kuulemiseen siinä tapauksessa, että lupavirasto katsoo asian suullisen käsittelyn tarpeelliseksi.

Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskuntien selitys 22.10.2001

Vaatimukset

Hakijat ovat vaatineet, että

- Tornionlaakson voima Oy:n vaatimus Kuivakankaan kalastuskunnan hakemuksen tutkimatta jättämisestä hylätään.
- Yhtiön vaatimus muiden hakijoiden vaatimusten hylkäämisestä hylätään.
- Yhtiön vaatimus hakijoiden oikeudenkäyntikulujen korvaamisen hylkäämisestä hylätään.
- Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto velvoittaa yhtiön korvamaan Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja Portimojärven säännöstelystä aiheutuneen raputaloudellisen vahingon hakemuksen mukaisesti laillisine korkoineen.

Hakijat ovat uudistaneet esittämänsä prosessuaaliset vaatimukset koskien suullista käsittelyä ja asian määräämistä katselmustoimitukseen/selvitysmenettelyyn.

Perustelut

Kuivakankaan kalastuskunnan hakemus

Kuivakankaan kalastuskunnan hakemus on todellisuudessa jätetty Pohjois-Suomen ympäristölupavirastoon 22.11.2000, mikä ilmenee Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston 13.12.2000 päivätystä täydennyspyynnöstä. Vaatimusta ei näin ollen ole tehty liian myöhään.

Portimokosken voimalaitos

Yhtiö vastaa selityksen s. 2 kappaleessa 2, ettei Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen ja Portimojärven säännöstely oleellisesti muuttanut niitä luonnonolosuhteita, jotka Tengeliönjoella vuonna 1920 myönnetyn luvan nojalla rakennetun Haapakosken voimalaitoksen toiminnan seurauksena jo vuosikymmeniä ovat vallinneet. Näin ei kuitenkaan ole. Pohjois-Suomen vesioikeuden 7.6.1985 myöntämän luvan nojalla tapahtuneen rakentamisen seurauksena luonnonolosuhteet muuttuivat ratkaisevalla tavalla. Portimojärvi on muuttunut rapurikkaasta jokiuomasta ravulle erittäin huonosti soveltuvaksi säännösteltyksi järveksi. Rakentamisen seurauksena Portimokoski tuhoutui kokonaan, ja entinen koski on ohitettu kaivetulla kanavalla. Edelleen Portimokosken ja Haapakosken välinen entinen erittäin hyvä jokiosuus on muuttunut järveksi, jonka raputuotanto on erittäin alhainen. Haapakosken ja Kuuroskosken välisellä jokiosuudella rapua ei enää juurikaan esiinny voimakkaan vuorokausisäännöstelyn johdosta. Myös Kuuroskosken alapuolinen jokiosuus on ravun kannalta tuhoutunut Tornionjokeen saakka pohjapadon rakentamisen ja paannevaurioiden aiheuttamien rantojen sortumisen vuoksi.

Yhtiö toteaa edelleen, että Haapakosken voimalaitoksen kalataloudelliset vahinkokysymykset ratkaistiin Haapakosken voimalaitoksen lupapäätösten yhteydessä. Näin tietenkin lähtökohtaisesti on, mutta tällä seikalla ei ole minkäänlaista merkitystä nyt vireillä olevassa asiassa, jossa on kysymys Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja Portimojärven säännöstelyn aiheuttamien vahinkojen korvaamisesta.

Yhtiö väittää selityksen s. 3 kappaleessa 1. että Tengeliönjoella olisi esiintynyt rapuruttoa vuonna 1982. Näin ei ole. Vuonna 1980-luvun alkupuolella rapukanta oli elpymässä, kuten PSV-Maa ja Vesi Oy:n 29.7.1999 päivätystä selvityksestä ilmenee.

Yhtiö lainaa muistutuskirjelmänsä s. 2 kappaleissa 3 - 5 ja s. 3 kappaleessa 2 vesioikeuden 7.6.1985 antaman päätöksen eräitä lupaehtoja. Lupaehdot on sinänsä referoitu oikein, mutta yhtiö on jättänyt selostamatta, miten rapukysymystä eri lupavaiheissa on käsitelty.

Alkuperäisessä hakemuksessa on katsottu, että "hanke tuskin vaikuttaa kalakantaan heikentävästi".

Toimitusmies ja avustava virkamies eivät esittäneet markkamääräisiä rapukorvauksia, mutta esittivät tavanomaisen seurantavelvoitteen ("tarkkailtava kalastoa sekä kalastusta Haapakosken vanhalla yläaltaalla ja Portimojärven maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla") lisäksi erityistä rapukannan selvittämistä ja seurantavelvoitetta ("selvitettävä ennen rakennustyön aloittamista rapukannan tila ja ravustuksen tuotto Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella sekä seurattava rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen 10 vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hy-

väksymällä tavalla". Erityinen rapuvelvoite annettiin sen takia, ettei toisaalta rapukannan tilasta ennen voimalaitoksen rakentamista ollut riittävää tietoa, toisaalta sen takia, ettei voimalaitoshankkeen vaikutuksia rapukantaan tuossa vaiheessa pystytty arvioimaan. Korvauskysymykset siirrettiin siksi tulevaisuuteen ja lupaehtojen mukaisen seurannan perusteella saatavien tulosten perusteella ratkaistavaksi. Kun vaikutuksista rapukantaan eikä edes rapukannan määrällisestä koostumuksesta tuolloin ollut tietoa, ei lupaehtoihin luonnollisesti voitu ottaa tuota tarkempaa määräystä.

Vesioikeus yhtyi päätöksessään toimitusmiesten näkemykseen (s. 64).

Myös vesiylioikeus yhtyi em. näkemykseen. Vesiylioikeus totesi päätöksessään nro VY 95/1989 kalastuskuntien vaatimuksesta seuraavaa:

"Jako- ja kalastuskunnat ovat muutoksenhakemuksessaan uudistaneet asiassa aikaisemmin lausumansa. Kalastuskunnat ovat vaatineet, että koskimaiseman tuhoamisesta niille aiheutuva vahinko on korvattava sekä jako- ja kalastuskunnat, että lupapäätöksiin lisätään maininta rapukannalle mahdollisesti hankkeesta aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta."

Tämä vaatimus on ratkaistu seuraavasti:

"Kalastuskuntien esittämän mahdollisten rapuvahinkojen korvaamista koskevan maininnan osalta vesiylioikeus vesioikeuden päätöksen A.4) kohdan viidenteen kappaleeseen sekä päätöksen A.12) kohtaan viitaten katsoo, ettei kalastuskuntien vaatimus anna aihetta vesioikeuden päätöksen muuttamiseen."

Edellä mainitut lupaehdot kuuluvat, kuten aikaisemmin olemme todenneet, seuraavasti:

"Hakijan on ennen rakennustyön aloittamista selvitettävä rapukannan tila ja ravustuksen tuotto Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella sekä seurattava rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen 10 vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla."

"Mikäli tässä päätöksessä tarkoitettu rakentamisesta tai rakennelman käyttämisestä aiheutuu muu vahinko, haitta tai edunmenetykset, josta tätä päätöstä annettaessa ei ole edellytetty ja josta rakennelman omistaja tai haltija on vesilain säännösten mukaan vastuussa, voi edunmenetyksen kärsinyt tai yleisen edun niin vaatiessa asianomainen viranomaisen saattaa asian lupapäätöksen lainvoiman estämättä vesioikeuden käsiteltäväksi siinä järjestyksessä kuin hakemusasioista vesilaissa on säädetty".

Rapuvahinkokysymys on näin ollen täysin yksiselitteisesti jätetty em. erityisen seurantavelvoitteen antamien tulosten varaan. Päätöstä annettaessa ei ollut tietoa siitä, miten hanke tulee vaikuttamaan rapukantaan eikä edes tietoa rapukannan tilasta ennen voimalaitoksen rakentamista. Mitään mahdollisuuksia määrätä korvauksia ei siksi ollut, mutta toisaalta mahdolliset rapuvahingot määrättiin selvitettäväksi ja korvattaviksi em. lupaehtojen nojalla. Kyse ei ole normaalista tarkkailuvelvoitteesta, vaan nimenomaisesta vaikutusten selvittämisvelvoitteesta ja siihen liittyvästä, lupaehtoihin otetusta mahdollisuudesta saattaa selvitysten osoittamat vahingot tutkittaviksi hakemusasiana. Muussa tapauksessa olisi tyydytty lisäämään rapu yleiseen tarkkailuvelvoitteeseen ("tarkkailtava kalastusta sekä kalastusta Haapakosken vanhalla ylältaalla ja Portimojärven maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla"). Vesiylioikeus ei miltään osin hylännyt kalastuskuntien vaatimuksia vaan totesi, että em. seurantavelvoite ja siihen liittyvä mahdollisuus vaatia korvauksia hakemuksessa olivat riittävät kalas-

tuskuntien etujen turvaamiseksi. Tätä vesiylioikeuden osoittamaa mahdollisuutta kalastuskunnat ovat käyttäneet hyväksi. Mitään muuta järjestäjänsä sisältöä vesiylioikeuden em. ratkaisulle ei ole annettavissa. Kalastuskunnat ovat menettelleet juuri vesiylioikeuden osoittaman menettelyn mukaisesti, ja vaatineet korvauksia lupapäätöksen edellyttämän 10 vuoden seurantaraportin valmistumisen perusteella, kun seurantaraportissa on todettu, että hanke on aiheuttanut raputaloudellista menetystä (PSV:n selvitys 29.7.1999, jossa todetaan vahinkoa aiheutuneen).

Nimenomaan vesiylioikeus korvauskysymysten viimesijaisena muutoksenhakuinstanssina antoi em. korvausratkaisun, jolla siis rapukorvauskysymys siirrettiin tulevaisuuteen ja jätettiin em. seurannan ja mahdollisten korvaushakemuksen varaan. Tämä päätös jäi lainvoimaiseksi ja tällä päätöksellä on oikeusvoima, ei vesioikeuden päätöksellä, johon päätökseen ja perusteluihin yhtiö muistutuskirjelmässään viittaa. Sinänsä em. lupaehdot sisältyivät jo vesioikeudenkin lupaehtoihin. Vesioikeuden päätökseen ei sisälly ratkaisua siitä, että kalastuskunnat olisivat vaatineet korvauksia raputaloudellisista menetyksistä mutta että nämä vaatimukset kokonaisuudessaan on hylätty. Vesioikeus on ainoastaan hylännyt kalastuskuntien vaatimukset siltä osin kuin kalastuskunnat vaativat laajennuksia toimitusmiesten esityksiin, joka siis jäi pysyväksi em. vesiylioikeuden ratkaisulla. Vesiylioikeus ei kuitenkaan siis miltään osin supistanut tai poistanut toimitusmiesten esitystä eikä myöskään pitänyt sitä aiheettomana. Päinvastoin selvittämisen ja korvausvelvoitteet jäivät sellaisinaan voimaan, ja niihin vesiylioikeus myös viittasi perusteluissaan kalastuskuntien vaatimusten johdosta tekemässään ratkaisussaan.

Ennalta arvaamattomat vahingot ja haitat

Yhtiö väittää selityksen s. 3 kappaleessa 3, ettei ennen voimalaitosrakentamista 85 - 87 ainakaan 20 vuoteen esiintynyt rapukantaa, johon voimalaitosrakentaminen olisi voinut vaikuttaa. Näin ei kuitenkaan ole, toteaaahan jopa yhtiön oma konsultti, että 1980-luvun alkupuolella rapukanta oli elpymässä (PSV-Maa ja Vesi Oy:n 29.7.1999 päivätty selvitys). Todellisuudessa kanta ei ollut pelkästään elpymässä vaan vahva.

Yhtiö selostaa muistutuskirjelmänsä s. 3 kappaleissa 4 - 6 sekä s. 4 kappaleissa 1 - 3 asiassa annettuja lopputarkastuspäätöksiä. Päätöksiä on sinänsä selostettu oikein, mutta niillä ei ole merkitystä tässä asiassa sillä kuten yhtiökin toteaa, "kysymys Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja käytön seurauksena kalastukselle ja ravustukselle mahdollisesti syntyneistä vahingoista ei ole ollut lopputarkastuksissa esillä". Tällaisissa tilanteissa päätösten oikeusvoima ei miltään osin ulotu käsittelemättä jääneisiin kysymyksiin, kuten esim. Vaasan hallinto-oikeuden ennakkopäätöksestä nro 00/0018/2 s. 8 - 9 yksiselitteisesti ilmenee.

Yhtiö väittää että Portimokosken voimalaitoksen jälkeen rapukanta on jatkuvasti kohentunut ja että vuoden 1997 rapusaalis olisi kaksinkertainen ennen voimalaitoksen käyttöönottoa tilastoituun saaliiseen verrattuna ja että rapusaaliit myös Portimojärvellä ja sen alapuolella olisivat lisääntyneet. Allekirjoittaneille on epäselvää, mihin tilastoon em. käsitys perustuu. Tosi asia on kuitenkin se, että saalis koko vaikutusalueella on alentunut verrattuna tilanteeseen ennen voimalaitoksen rakentamista. Käsitys ei perustu oletuksiin vaan todellisiin muutoksiin.

Yhtiö väittää selityksessään s. 4 kappaleessa 4, että vedenlaatu on pysynyt hyvänä ja että Portimojärven happitilanne on parantunut. Tämä ei kuitenkaan johdu voimalaitoksen rakentamisesta vaan siitä, että metsäojituk-

set ovat vähentyneet ja siitä, että vielä suoritettavien metsäojitusten ympäristökuormitus on vähentynyt uuden toteutustekniikan ansiosta.

Yhtiö väittää, että rapujen kokojakauman perusteella voidaan päätellä, että rapujen elinolosuhteissa Tengeliönjoessa on tapahtunut oleellista parantumista ja että lisääntyminen ei Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ole häiriintynyt. Näin ei kuitenkaan ole, toteaaahan jopa yhtiön oma konsultti, että "Vesistön säännöstely todennäköisesti haittaa ravun menestymistä Haapakosken alapuolella ja kanta ei siellä vahvistune yhtä hyväksi kuin Portimojärven yläpuolella. Koeravustusten mukaan rapukannan uusiutumisen Haapakosken yläaltaalla on häiriöitä." Yhtiö viittaa selityksen s. 5 kappaleessa 2 vesilain 11 luvun 13 §:n periaatteeseen. Tältä osin toteamme, että raputalouden kannalta epäedullinen muutos on pysyvä, eikä vahinkoa siksi voida poistaa istutuksin. Istutuksilla ei myöskään voida poistaa sitä vahinkoa, joka jo on aiheutunut.

Yhtiö viittaa selityksen s. 5 kappaleissa 3 - 5, että asiantuntijoilla on ollut erilainen käsitys voimalaitoksen vaikutuksista Haapakosken altaan tilaan. Tältä osin toteamme, että Kauppisen ja Meskuksen selvitys on tehty ennen voimalaitoksen rakentamista ja selvityksessä on esitetty arvio tulevista muutoksista, kun taas Taskila ja Kauppinen kuvaavat todellista muutosta voimalaitoksen rakentamisen jälkeen tehtyjen havaintojen perusteella.

Yhtiö väittää myös, että olisi mahdotonta päätellä, että voimalaitosrakentamisen ja rapukannan vähenemisen välillä on syy-yhteys, ja että rapukanta olisi elpynyt luonnollista tietä. Jo pelkästään yhtiön oman konsultin edellä lainattu päätelmä osoittaa, ettei yhtiön väite ole totuudenmukainen. Edellä mainitussa konsulttiraportissa todettu huomioon ottaen on yhtiön väitettä siitä, että "Haapakosken yläaltaan rapuvahingot olisivat epäselviä", pidettävä vähintäänkin epäuskottavana.

Yhtiö toteaa, että rapu Tengeliönjoella esiintyisi luontaisen levinneisyysalueen ulkopuolella. Rapukannan pohjoinen sijainti ei kuitenkaan poista voimalaitosrakentamisen ja säännöstelyn aiheuttamaa vahinkoa. Tengeliönjoen yläjuoksulla, napapiirin pohjoispuolella, esiintyy rapuja.

Yhtiö toteaa, että Haapakosken yläaltaaseen kohdistuu asutuksesta aiheutuvaa pistekuormitusta, että metsäojituksia on tehty 1960-luvulta ja että näiden vaikutuksia ei ole selvitetty. Metsäojitusten ym. pistekuormituksen aiheuttama kuormitus on todellisuudessa vähentynyt viime vuosikymmeninä.

Yhtiö väittää, että Kuuroskosken alapuolisella vesialueella ei voi olla vaikutuksia, koska Tengeliönjoen vedenpinnan korkeus määräytyy Tornionjoen vedenpinnan mukana ja pohjapato vaimentaa virtaaman muutoksia. Vaikutukset ovat kuitenkin voimakkaat myös Kuuroskosken alapuolella johtuen pohjapadon rakentamisesta ja paannevaurioiden aiheuttamista rantojen sortumisista.

Yhtiö katsoo vastineessaan, ettei PSV-Maa ja Vesi Oy:n arviota potentiaalisesta rapusaaliista voida pitää hyväksyttävänä, koska laskelmat on tehty toisistaan poikkeavissa olosuhteissa. Hakijoiden vahingonkorvausvaatimus perustuu Tengeliönjoella saaliisiin, ei vertailuvesistä saatuihin tietoihin.

Yhtiö esittää vastineessaan, että "saalistilastot on laadittu kaikille ravustuluvan lunastaneille henkilöille lähetetyn tiedustelun perusteella riippumatta siitä, kenen vesialueella ravustus on tapahtunut. Siitäkään syystä tässä asiassa esitetyt korvausvaatimukset eivät kuvasta mahdollisesti syntyneitä todellisia menetyksiä. Kalastuskunnat ovat kuitenkin saaneet maksutulot

myös näistä luvista". Kalastuskunnat ovat myyneet ravustuslupia omille vesialueilleen vuodesta 1982 lähtien. Vahingonkorvauslaskelmissa on otettu huomioon toisaalta vesialueiden kokonaispinta-alat, toisaalta kalastuskuntien pinta-alat.

Katselmustoimitus

Kalastuskunnat yhtyvät yhtiön vaatimukseen asian määrittämisestä katselmustoimitukseen, mutta tämän lisäksi asiassa on järjestettävä suullinen käsittely todistelun vastaanottamista varten. Hakijoille on jäänyt epäselväksi millä perusteilla yhtiö katsoo, että vaatimukset kertakaikkisista korvauksista olisivat lakiin perustumattomat. Todellisuudessa voimalaitoksen rakentaminen ja säännöstely ovat pysyvästi muuttaneet aluetta aiheuttaen rapukannalle pysyvän vahingon. Tällaisessa tilanteessa tulee korvaukset vakiintuneen vesioikeuskäytännön mukaisesti määrätä kertakaikkisina.

Oikeudenkäyntikulut

Hakijoiden käsityksen mukaan viranomaistoimenpitein nyt käsillä olevaa korvaushakemusta ei voida saattaa vireille, vaan kalastuskunnat/osakaskunnat ovat olleet pakotettuja itse ryhtymään toimenpiteisiin asiassa. Joka tapauksessa on ilmeistä, etteivät viranomaiset ole ryhtyneet eivätkä myöskään olisi ryhtyneet asiassa toimenpiteisiin. Siksi oikeudenkäyntikulujen korvaamiseen on painavat syyt.

KATSELMUSTOIMITUS

Katselmustoimitukseen määrittäminen

Päätetty toimenpide

Ympäristölupavirasto on 3.1.2002 määrännyt asian käsiteltäväksi vesilain 18 luvun mukaisessa katselmustoimituksessa.

Katselmustoimituksessa on määrätty hankittavaksi hankittava selvitystä ainakin

- hakemuksessa tarkoitettujen alueiden rapukannoista ennen voimalaitoksen rakentamista ja rakentamisen jälkeen
- alueiden vedenlaatutiedoista
- voimalaitoksen rakentamisen ja säännöstelyn mahdollisesta syy-yhteydestä rapukannan heikentymiseen
- rapukannan heikentymisestä johtuvasta vahingon määrästä.

Mikäli toimitusmiehet katsovat, että korvattavaa vahinkoa on aiheutunut, katselmuskirjassa on määrätty tehtäväksi yksityiskohtaisesti perusteltu korvausesitys.

Asian katselmustoimitukseen määrittämisestä on ilmoitettu Lapin ympäristökeskukselle ja pyydetty ehdotusta toimitusinsinööriksi.

Perustelut

Hakijat ovat vaatineet, että Tornionlaakson Voima Oy veloitetaan suorittamaan korvausta aiheuttamastaan ja edelleen aiheutuvasta raputaloudellisesta vahingosta. Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan korvausvaatimus on 3 244 467 mk, Aittamaan kalastuskunnan 29 189,99 mk, Kaulirannan kalastuskunnan 16 070,90 mk ja Kuivankankaan kalastuskunnan 100 361,10 mk korkoineen. Lisäksi hakijat ovat vaatineet oikeudenkäyntikulujensa korvaamista. Vaatimusten perustelujen mukaan hakemuksessa tarkoitetuilla alueilla on ennen voimalaitoksen rakentamista ollut erittäin vahva rapukanta, joka on heikentynyt 1960-luvulla todetun rapuruton seurauksena. Rapukanta on kuitenkin elpynyt 1980-luvun puolivälissä ennen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista. Voimalaitoksen rakentamisen ja säännöstelyn seurauksena rapukanta on kuitenkin taantunut ja sen elpyminen on estynyt voimalaitoksen ja säännöstelyn vaikutusalueella.

Tornionlaakson Voima Oy on muistutuksessaan vaatinut, että Kuivankankaan kalastuskunnan korvausvaatimus jätetään tutkimatta ja että muiden hakijoiden korvausvaatimukset hylätään. Tornionlaakson Voima Oy on lisäksi vaatinut hakijoiden oikeudenkäyntikuluvaatimusten hylkäämistä. Kuivankankaan kalastuskunnan vaatimukset on perustelujen mukaan tehty liian myöhään. Tornionlaakson Voima Oy:n näkemyksen mukaan Tengeliönjoen alaosan rapukannalle ei ole aiheutunut vesilain tarkoittamia ennakoimattomia tai muitakaan raputaloudellisia vahinkoja, joiden voitaisiin osoittaa johtuneen Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja käyttämisestä tai Portimojärven säännöstelystä. Vaatimukset kertakaikkisesta korvauksesta eivät ole lakiin perustuvia.

Tornionlaakson Voima Oy on katsonut, että korvausasiaan liittyy siinä määrin runsaasti selvitystä vaativia avoimia kysymyksiä, että niihin ei voida saada vastausta suullisessa käsittelyssä, minkä vuoksi asia on määrättävä käsiteltäväksi katselmustoimituksessa.

Hakijat ovat selityksessään yhtyneet Tornionlaakson Voima Oy:n vaatimukseen asian käsittelemisestä katselmustoimituksessa.

Hakemuksessa tarkoitettujen vahingon perusteiden ja määrän yksityiskohtainen selvittäminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi. Sekä hakijat että vastapuoli ovat pitäneet asian käsittelemistä katselmustoimituksessa tarpeellisena. Tarvittavaa selvitystä ei ole mahdollista saada vesilain 16 luvun 11 a §:ssä tarkoitettussa selvitysmenettelyssä siinä noudatettavan lyhyehkön ajan takia. Tämän vuoksi on erityinen syy määrätä asia käsiteltäväksi katselmustoimituksessa asianosaisten kuulemisen jälkeen.

Ympäristölupaviraston määräämien selvitysten tekemiseen on mahdollista käyttää hakijoiden täydennyskirjelmässä ilmoittamaa todistelua, Tornionlaakson Voima Oy:n muistutuskirjelmässä mainittuja selvityksiä, ravustajien haastattelua sekä muita tarvittavia tutkimuksia ja selvityksiä.

Tornionlaakson Voima Oy:n kirje 8.11.2002

Kalastuskuntien hakemuksessa on kysymys vesilain tarkoittamien ns. edellyttämättömien vahinkojen selvittämisestä. Tällaista rajausta ympäristölupaviraston päätökseen ei kuitenkaan sisälly.

Yhtiön tietoon on tullut, että katselmustoimituksessa on ryhdytty selvittämään 1960-luvun lopulla tapahtunutta rapuruttoa edeltäneitä Tengeliönjoen rapusaaliita. Pohjois-Suomen vesioikeus kuitenkin jo Portimokosken

voimalaitoksen rakentamista koskevassa lupapäätöksessään 7.6.1985 hylkäsi muun muassa nyt hakijana olevan Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan muistutukset ja vaatimukset 15 vuoden takaisten ja sitä vanhempien rapukantojen selvittämisestä sillä perusteella, että Portimokosken voimalaitos vaikuttaa ainoastaan hankkeen toteuttamishetken rapukantaan. Samoin vesioikeus hylkäsi kalastuskuntien vaatimukset rapukannan menetysten korvaamisesta 50 vuodelle pääomittuna. Vesioikeuden lupapäätös on kaikilta osin tullut lainvoimaiseksi sen jälkeen, kun vesiylioikeus 6.6.1989 hylkäsi kalastuskuntien muutoksenhakemukset voimalaitoshankkeesta rapukannalle mahdollisesti aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta. Yleisten oikeusperiaatteiden mukaan asia on lupaprosessissa mukana olleisiin kalastuskuntiin nähden tullut ratkaistuksi myös oikeusvoimaisesti.

Yhtiö pitää tarpeellisena kiinnittää ympäristölupaviraston huomiota siihen ristiriitaan, joka vallitsee katselmustoimituksessa mahdollisten rapuvahinkojen selvittämisen suhteen omaksutun menettelyn ja Portimokosken voimalaitoksen lupaprosessissa kalastuskuntien jo lainvoimaisesti hylättyjen vaatimusten välillä. Ilman katselmustoimitusta koskevan määräyksen sisältöön tehtävää täsmennystä näyttää käyvän niin, että lupaviranomainen joutuu arvioimaan kalastuskuntien vireillä olevaa korvaushakemusta perusteilla, jotka ovat olleet myös sen päätöksen pohjana, jolla Portimokosken voimalaitoksen varsinainen rakentamislupa on jo kertaalleen myönnetty. Luvan myöntämisperusteet tulisivat toisin sanoen tällä tavoin avatuiksi uuteen harkintaan.

Toimitusinsinöörin määrääminen

Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto on 7.2.2002 määrännyt Lapin ympäristökeskuksen esityksestä diplomi-insinööri Reino Kurkelan katselmustoimitukseen toimitusinsinööriksi.

Katselmustoimituksen vaiheet

Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus on määrännyt 21.2.2002 katselmustoimitukseen toimitusinsinöörin pyynnöstä raputalouden asiantuntijaksi biologi Mikko Keräsen. Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus on 15.8.2002 peruuttanut Mikko Keräsen asiantuntijamääräyksen katselmustoimitukseen Mikko Keräsen pyynnöstä.

Lapin ympäristökeskus on toimitusinsinöörin pyynnöstä määrännyt 4.9.2002 tähän katselmustoimitukseen raputalouden asiantuntijaksi iktyonomi Tapio Rautiaisen Lapin ympäristökeskuksesta.

Lapin ympäristökeskus on toimitusinsinöörin pyynnöstä määrännyt 20.6.2002 veden laadun asiantuntijaksi ylitarkastaja Marko Kiviniemen Lapin ympäristökeskuksesta.

Toimitusinsinööri on kutsunut katselmustoimitukseen Ylitornion kunnan kiinteistötoimitusten uskottujen miesten luettelosta uskotuiksi miehiksi Arvo Joonan ja Timo Kunnarin.

Katselmuskokous on pidetty 14.5.2002 Ylitornion kunnan valtuustosalissa.

Katselmustoimitukseen liittyvät asiakirjat ovat olleet yleisesti nähtävillä ennen katselmuskokousta 10.4. - 14.5.2002 Ylitornion kunnanvirastossa.

Toimitusmiehet ovat tehneet maastotarkastuksen 6.8.2002 Tengeliönjoella rapuvahinkoalueella. Lisäksi toimitusinsinööri on ollut mukana eräissä iktyonomi Tapio Rautiaisen tekemissä Tengeliönjoen ravustajien haastatte- luissa.

Tornionlaakson Voima Oy on toimittanut 4.10.2002 toimitusinsinöörille PSV-Maa ja Vesi Oy:ltä tilaaman asiantuntijalausannon

- rapukannasta ja ravustuksesta Tengeliönjoen alaosalla ennen Porti- mokosken voimalaitoksen rakentamista ja sen jälkeen
- voimalaitoksen rakentamisen aiheuttamien vedenlaatumuutosten mah- dollisista vaikutuksista rapukantaan ja ravustukseen
- Portimojärven eri alueiden soveltuvuudesta ravuntuotantoon.

Katselmuskirjaan on liitetty iktyonomi Tapio Rautiaisen asiantuntijalausunto Tengeliönjoen raputaloudesta ja Marko Kiviniemen asiantuntijalausunto Tengeliönjoen vedenlaadusta.

Toimitusmiesten esitys rapuvahinkokorvaukseksi

Perusteet korvauksille

Vesilain 11 luvun 3 §:n mukaan toimenpiteestä aiheutunut vahinko, haitta ja muu edunmenetyk on haitan aiheuttajan korvattava.

Vesilain 11 luvun 8 §:n kolmannen momentin mukaan korvausta vahingosta, jota lupaa myönnettäessä ei ole ennakoitu, voidaan aiemman ratkaisun estämättä vaatia hakemuksella ympäristölupavirastossa.

Pohjois-Suomen vesioikeus päätöksessään 7.6.1985 ei ole pystynyt sen hetkisten tietojen perusteella antamaan rapuvahinkojen osalta päätöstä vaan on määrännyt lupaehtoihin rapukantaa koskevan tarkkailuvelvoitteen. Osakaskunnat ovat hakeneet 22.11.2000 ympäristölupavirastolta korvausta aiheutuneesta rapuvahingosta perustuen em. vesilain kohtaan ja siihen että asiaa ei ole vielä lainvoimaisesti ratkaistu.

Tässä katselmustoimituksessa on arvioitu vahingon suuruutta. Toimitusmiehet pitävät asiantuntijoiden selvityksiä riittävinä ja luotettavina ja niiden perusteella voidaan tehdä jäljempänä esitetty arvio aiheutuneesta vahingosta ja korvauksen suuruudesta.

Vesilain 11 luvun 14 c §:n mukaan korvauksille tulee maksaa korkoa 6 %:n korkokannan mukaan korvausvaatimuksen esittämisestä 2.10.2000 lähti- en.

Katselmustoimituksesta aiheutuneet kustannukset esitetään vesilain 21 lu- vun 11 §:n mukaan haitan aiheuttajan eli Tornionlaakson Voima Oy:n maksettaviksi.

Arvio aiheutuneesta rapuvahingosta

Toimitusmiesten arvio perustuu pääasiassa Tapio Rautiaisen rapuvahin- koa koskevaan asiantuntijalausuntoon ja Marko Kiviniemen vedenlaatua koskevaan asiantuntijalausuntoon.

Vahinkoalue on rajattu käsittämään Tengeliönjoen alaosa välillä Juopakosken alapuoli–Tornionjoki. Portimojärven kohdalla vahinkoalueeksi on katsottu järven läpi kulkevat avointa vesialuetta olevat kanavat. Portimokosken voimalaitoksen ylä- ja alakanavaa ei ole laskettu rapuvahinkoalueeksi.

Tapio Rautiaisen selvitysten perusteella Tengeliönjoen rapukanta oli kohdalainen jo 1950-luvulla ja se oli luonteeltaan vielä harrastelijamaista. Parhaiden vuosien kokonaissaalis oli noin 40 000 rapua. 1960-luvulla ravustussaalis Tengeliönjoella oli parhaina vuosina noin 60 000 rapua.

Raputuhon ajoittui vahinkoalueella vuosille 1967 - 1971 siten, että aluksi rapukanta tuhoutui joen alaosalla leviten jokea ylöspäin. Tuhon syytä ei varmuudella tiedetä. Syinä voivat olla rapurutto tai jokin muu sairaus tai loinen, veden laadun heikkeneminen tai monien tekijöiden yhteisvaikutus.

1970-luvulla rapukanta oli heikoimmillaan ja sitä elvytettiin istutuksilla ja rauhoituksilla. 1980-luvun alussa rapukanta oli elpymään päin, mutta heikkeni sitten vuosikymmenen lopulla. Edelleen rapusaaliit ovat olleet heikkoja 1990-luvulla. Viime vuosien saalismäärä on ollut noin 6 000 rapua vuodessa.

Raputuhon jälkeen rapukannan elpyminen on hidasta ja täydellinen elpyminen raputuhosta voi kestää 10 - 30 vuotta. Arvioimme, että tarkastelualueella rapukanta olisi pitänyt elpyä sellaiseksi, että saalismäärä olisi ollut viime vuosina noin 50 000 rapua vuodessa. 1960-luvun parhaina vuosina olevat 60 000 kpl:n rapusaaliit johtunevat siitä, että ravustus ei vielä 1950-luvulla ollut kovin tehokasta ja mm. hyvät ilmastolliset tekijät saivat rapukannan muodostumaan suureksi.

Toimitusmiehet arvioivat, että Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja säännöstelyn vaikutukset ovat rapujen kannalta selvimmän havaittavissa Haapakosken alapuolisella osalla. Haapakosken ja Portimojärven välisellä alueella ravun kannalta merkittävin haitta on ravun elinympäristön muuttuminen ja veden vaihtuvuuden väheneminen. Portimojärven ja Juopakosken välisellä alueella eivät säännöstelyn haittavaikutukset ole niin selvästi havaittavissa. Portimojärven kanavat eivät ole säännöstelytilanteessa niin läpivirtaavia kuin ennen säännöstelyä. Myöskin hauki- ja ahvenkantojen vahvistumisella on epäedullinen vaikutus rapukantaan.

Rapukantaan vaikuttavat myös muut kuormittavat tekijät, kuten maa- ja metsätalous, asutus ym. hajakuormitus. Myöskin ilmastollisilla tekijöillä on vaikutuksia rapukannan elpymiseen.

Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja muiden tekijöiden osuus rapukannan heikkenemiselle eri osa-alueilla

Vahinkoalue	Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja säännöstelyn osuus rapuvahinkoon	Muiden tekijöiden osuus rapuvahinkoon
Tornionjoki - Haapakoski	50 %	50 %
Haapakoski - Portimojärvi	80 %	20 %
Portimojärvi - Juopakosken ap.	30 %	70 %

Juopakosken alapuolisesta Tengeliönjoesta saadaan nykyisin noin 6 000 rapua vuodessa. Saalis on 10 % siitä saalistasosta, joka vallitsi 1960-luvulla ennen raputuhon. Saalistaso 60 000 rapua vuodessa edustaa ajan-

kohdan (1960-luku) huipputasoa, eikä tämän tasoinen rapukannan hyödyntäminen olisi jatkuvasti mahdollista. Toimitusmiesten arvio Tengeliönjoen alaosan tuottamasta ja ravustuksella hyödynnettävästä rapukannasta on noin 50 000 pyyntikokoista rapua vuodessa.

Myytäväksi kelpaavien, noin 10 cm:n rapujen kauppahinta on kaudella 2002 ollut noin 2,0 €/kpl (Kare Koivisto suull. 2003). Ravun nettohintaa määritettäessä kauppahinnasta on vähennettävä ravustuksen pyyntikuluiksi vakiintunut 25 %. Tällöin ravun nettohinnaksi tulee 1,5 €. Näin rapuvahingon suuruudeksi muodostuu:

$$(50\,000 \text{ kpl/a} - 6\,000 \text{ kpl/a}) \times 1,5 \text{ €/kpl} = 66\,000 \text{ €}$$

Vahinko kohdistuu eri vahinkoalueille rapusaalismäärien perusteella seuraavasti:

Tornionjoki - Haapakoski (16 750 kpl/a - 3600 kpl/a) x 1,5 € = 19 725 €/a
 Haapakoski - Portimojärvi (21 900 kpl/a - 350 kpl/a) x 1,5 € = 32 325 €/a
 Portimojärvi - Juopakosken ap. (11 350 kpl/a - 2 050 kpl/a) x 1,5 € = 13 950 €/a

Toimitusmiehet arvioivat edellä esitettyjen vahinkoprosenttien perusteella Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja säännöstelyn aiheuttaneen kokonaisvahingoksi eri osa-alueilla seuraavaa:

Tornionjoki - Haapakoski 19 725 €/a x 0,50 = 9 862,50 €/a
 Haapakoski - Portimojärvi 32 325 € x 0,8 = 25 860 €/a
 Portimojärvi - Juopakosken ap. 13 950 €/a x 0,30 = 4 185 €/a

Näin ollen Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella tulee säännöstelyn aiheuttamaksi rapuvahingon suuruudeksi saadaan yhteensä 39 907,50 €/a.

Rapuvahinko on toimitusmiesten arvion mukaan pysyvä, joten se tulee maksaa kertakaikkisena eli rapuvahingon suuruudeksi saadaan 798 150 €.

Aiheutuneen rapuvahingon korvaaminen vesialueiden omistajille

Vahingonkorvauksen suuruus eri vesialueiden omistajille saadaan jakamalla vahinkoalue vesialueiden pinta-alojen mukaan. Vesialueiden pinta-alat on saatu maanmittauslaitoksen kiinteistörekisteritiedoista. Lisäksi Portimojärven vahinkoalue sekä tilojen, Haapakoski, Kristiinankoski sekä Rn:ot 11:1-3 yhteiset maa-alueet, vesialueiden pinta-alat on mitannut kuvaruutu digitoinnilla ArcView-ohjelmalla Lapin ympäristökeskuksessa maanmittausinsinööri Tatu Moilanen.

Ehdotus kertakaikkisiksi korvauksiksi eri vesialueiden omistajille:

Jakokunnan vedet (976-876-1-0) (Närkin-Tengeliön-Portimojärven osakaskunta)	555 582 €
Talon nro 11 vesialueet (976-405-876-2) (Aittamaan osakaskunta)	2 189 €
Kuivakankaan jakokunnan vedet (976-405-876-1) (Kuivakankaan osakaskunta)	18 113 €
Kaulirannan jakokunnan vedet (976-404-876-1) (Kaulirannan osakaskunta)	2 986 €
Rn:ot 11:1-3 yhteiset maa-alueet (976-405-878-3)	4 976 €
Tornionlaakson Voima Oy:n vesialueet	214 304 €

Katselmuskirjaan on liitetty kiinteistörekisterikartat 1:10 000 sekä kiinteistöselvitykset.

Katselmuskokouksessa tilojen Ylitalo (976-412-2-15) ja Uustalo (976-412-8-144) sekä tilan Haavisto (976-412-2-13) omistajat vaativat myös rapuvahinkokorvausta perustuen siihen, että heille kuuluu Juopa-Luonionkoski tilasta vesiosuuksia. Juopa-Luonionkoski -tilan kiinteistörekisteritiedot osoittavat, että Tornionlaakson Voima Oy omistaa ko. tilan kokonaan.

Katselmustoimituksesta aiheutuneet kustannukset esitetään vesilain 21 luvun 11 §:n 2 momentin mukaisesti vahingon aiheuttajan maksettavaksi.

MUISTUTUKSET JA VAATIMUKSET

Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta myötäpuolinen, muistutus 13.5.2003

Vaatimukset

1. Ensisijaiset vaatimukset

Asia on palauttava täydentävään katselmustoimitukseen tai toimitusmiehitä on ainakin pyydettävä täydentävää lausuntoa seuraavista kysymyksistä:

- tarkempi arvio seikkaperäisine perusteluineen niistä muista tekijöistä, joiden on arvioitu vaikuttaneen rapuvahinkoon. Arviosta tulee ilmetä vaikutusosuuden arviointiin käytetty menetelmä sekä ne perusteet, joilla eri tekijöiden vahinko-osuuden suuruus on arvioitu
- arvio voimalaitoksen rakentamisen aiheuttamista vahingoista sekä selvitys rakentamisaikaisista vedenlaatumuutoksista ja niiden merkityksestä rapukannalle
- täydennetty korvauslaskelma, josta ne perusteet, joilla kokonaisvahinko on ositeltu eri vahinkoalueiden kesken
- selvitys asiantuntija Rautiaisen lausunnon s. 23 ja tätä seuraavan numeroimattoman sivun ristiriidoista.

Selvityksen tekemisen jälkeen meille tulee varata tilaisuus muistutusten ja vaatimusten esittämiseen sekä nyt annetusta katselmuskirjasta että tehtävistä täydentävistä selvityksistä.

2. Toissijaiset vaatimukset

Vahinkoarviota on tarkennettava seuraavasti:

- Vertailusaalistasona tulee 50 000 ravun vuosisaaliin sijaan käyttää vähintään 150 000 rapua/vuosi.
- Ravun bruttoyksikköhintana tulee käyttää arvoa 2,33 euroa/rapu.

- Muiden erittelemättömien tekijöiden perusteella ei tule tehdä vähennyksiä korvauslaskelmissa, tai toissijaisesti vahinko tulee määrittää käyttämällä seuraavia arvoja:
 - alue Haapakoski - Tornionjoki muiden tekijöiden osuus vahingoista enintään 20 %
 - alue voimalaitos - Portimojärvi muiden tekijöiden osuus alueen kokonaisvahingoista enintään 10 %
 - alue Portimojärvi - Juopakoski muiden tekijöiden osuus alueen kokonaisvahingoista enintään 30 %.
- Korvaukset tulee määrätä maksettavaksi laillisine korkoineen, ja toimitusmiesten esityksestä poiketen koroa tulee määrätä maksettavaksi ainakin 29.4.1983 alkaen. Korkokantana tulee ensisijaisesti käyttää korkolain mukaista 16 %:n viivästyskorkoa ja toissijaisesti vesilain mukaista 6 %:n korkokantaa.
- Korvauslaskelmia tulee tarkentaa siten, että laskelmissa otetaan huomioon eri kalastuskuntien todelliset pinta-alat ja koko Portimojärvi tulee lukea vahinkoalueeksi.

Lisäksi hakijat ovat lisäksi uudistaneet oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevan vaatimuksensa ja soveltuvien osin kaikki aikaisemmin esittämänsä vaatimukset.

Perustelut

1. Ensisijaiset vaatimukset

Muiden vahinkotekijöiden arviointi

Toimitusmiehet ovat asiantuntija Rautiaisen lausunnon perusteella arvioineet, että "muut erittelemättömät tekijät" ovat aiheuttaneet 50 % alueen Tornionjoki - Haapakoski kokonaisrapuvahingoista, 20 % alueen Haapakoski - Portimojärvi kokonaisrapuvahingoista ja peräti 70 % alueen Portimojärvi - Juopakoski kokonaisrapuvahingoista. Rautiaisen lausunnossa "muina erittelemättöminä tekijöinä" mainitaan "esim. ilmastolliset tekijät, muuta kuormittajat ym." Katselmuskirjassa esitetään, että "Muut rapukantaan vaikuttavat tekijät ovat muut kuormittavat tekijät, kuten metsä- ja maatalous, asutus ym. hajakuormitus. Myöskin ilmastollisilla tekijöillä on vaikutuksia rapukannan elpymiseen".

Katselmuskirjassa tai asiantuntija Rautiaisen lausunnossa eikä myöskään asiantuntija Kiviniemen lausunnossa ei kuitenkaan millään tavoin edes pyritä perustelemaan sitä, miksi edellä mainituilla tekijöillä olisi vaikutusta rapuvahinkoihin, ja etenkin vaikutusten määrällinen arviointi ja kuvaus niistä menetelmistä ja perusteista, joilla em. määrälliseen arvioon on päädytty, puuttuu kokonaan. Tämä on hakijoiden oikeusturvan kannalta kestäväntönä, sillä esimerkiksi vahinkoalueella Portimojärvi - Juopakoski todellisista kokonaisvahingoista on edellä kuvatulla täysin perustelemattomalla tavalla vähennetty peräti 70 % kokonaisvahingosta. Näin ei voida menetellä korvausvaatimukseen ja maksettaviin korvauksiin eniten vaikuttavan kysymyksen osalta. Asia on siksi edellä vaaditulla tavalla palautettava lisäselvitysten tekemistä varten. Tätä edellyttää myös Suomen perustuslain 21 §:n 2 momentti, jonka nojalla oikeus saada perusteltu päätös samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hallinnon takeet kuuluvat Suomen perustuslain 2 luvussa taattuihin perusoikeuksiin. Myös Euroopan

ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat artikkelit edellyttävät oikeusturvan kannalta keskeisten ratkaisujen perustelemista. Katselmuskirja ei nyt esitetyssä muodossa vastaa edellä mainittuja vaatimuksia.

Arvio voimalaitoksen rakentamisesta aiheutuneista vahingoista

Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto määräsi 3.1.2002 hakemuksen käsiteltäväksi katselmustoimituksessa, jossa mm. tuli selvittää voimalaitoksen rakentamisen syy-yhteys rapukannan heikentymiseen. Voimalaitoksen rakentamisen vaikutuksia alueen rapukantaan ei kuitenkaan miltei osin ole selvitetty, ja asia tulee siksi edellä palauttaa vaadittujen selvitysten tekemistä varten. Hakijat huomauttavat, että voimalaitoksen rakentamisen yhteydessä tehtiin merkittäviä perkauksia ja ruoppauksia sekä voimalaitoksen alapuolella että Portimojärven luusuassa, joista aiheutui huomattavia pysyviä rapuvahinkoja.

Katselmustoimitukseen liittyy avustava virkamies Kiviniemen asiantuntijalausunto Tengeliönjoen vedenlaadusta, mutta lausunnosta puuttuu arvio rakentamisaikaisista vedenlaatumuutoksista, jotka kuitenkin ovat olleet huomattavat. Vaikutusten merkitystä sivutaan esim. asiantuntija Rautiaisen lausunnon s. 16 todetaan seuraavaa: "Voimalaitoksen rakennusvaiheen ja alkaneen säännöstelyn vaikutukset yhdistettynä heikkoihin lämpötilaloihin ovat olleet merkityksellisiä alueen rapukannalle myöhemminkin". Vaikka vaikutukset näin ollen ovat olleet merkittävät ja pitkäaikaiset, niitä ei kuitenkaan ole selvitetty.

Pinta-ala tiedot ja korvausten osittelu

Katselmuskirjasta tai asiantuntija Rautiaisen lausunnosta ei ilmene, millä perusteella arvioitu kokonaisvahinko 50 000 rapua/vuosi on ositeltu katselmuskirjassa käytetyn kolmen vahinkoalueen kesken. Katselmuskirjassa ja asiantuntija Rautiaisen lausunnosta ilmenee, että arvioidun 50 000 ravun vuosisaaliin on arvioitu jakaantuvat seuraavasti (Rautiaisen lausunnon numeroimaton sivu sivun 23 jälkeen, katselmuskirja s. 8):

– Haapakoski - Tornionjoki	16 750 kpl
– Voimalaitos - Portimojärvi	21 900 kpl
– Portimojärvi - Juopakoski	11 350 kpl.

Hakijoille ei ole selvinnyt, millä perusteella edellä mainittuun ositteluun on päädytty.

Asiantuntija Rautiaisen selvitys

Asiantuntija Rautiaisen selvityksen s. 23 ja seuraavan numeroimattoman sivun välillä on ristiriitaa, ja esim. otsikko "6. Arvio rapukannan heikentymisestä johtuvasta vahingon määrästä" esiintyy lausunnossa kaksi kertaa. Saamamme suullisen selvityksen mukaan tämä johtuu inhimillisestä erehdyksestä, eikä s. 23 viimeisen kappaleen ja seuraavan numeroimattoman sivun tekstin välillä ole sisällöllistä ristiriitaa. Virhe on näin ollen tältä osin lähinnä tekninen.

Sen sijaan hakijoiden edustajan saama suullinen selvitys em. virheellisyyden syistä on ongelmallinen. Suullisesti toimitusinsinööri on mm. ilmoittanut, että virhe osittain johtuu siitä, että toimitusmiehet ja asiantuntija Rauti-

ainen yhdessä ovat työstäneet juuri edellä mainittua kohtaa "6. Arvio rapukannan heikentymisestä johtuvat vahingon määrästä", ja että Rautiaisen alkuperäinen ehdotus katselmuskirjassa on korvattu uudella, numeroimattomalla sivulla, joka katselmuskirjassa seuraa sivua 23. Mikäli asiassa todella on menetelty näin, hakijat pitävät toimitusmiesten lähestymistapaa periaatteellisesti virheellisenä. Hakijoiden käsityksen mukaan asiantuntijan tulisi laatia selvityksensä puolueettomasti ja ilman, että toimitusmiehet puuttuvat asiantuntijan työhön. Sen jälkeen, kun asiantuntijan objektiivinen ja puolueeton arviointi on valmistunut, asiantuntijan tulisi käsityksemme mukaan luovuttaa asiantuntijalausuntonsa toimitusmiehille liitettäväksi katselmuskirjaan. Tämän jälkeen, mikäli toimitusmiehet eivät yhdy asiantuntijan lausunnossa esitettyyn, toimitusmiehillä on tietenkin oikeus poiketa asiantuntijan lausunnosta katselmuskirjassa esittämässään korvausehdotuksessa. Tällöin asiantuntijan ja toimitusmiesten kannat ja niiden perusteet ovat kaikkien arvioitavissa. Mikäli tässä asiassa on toimittu edellä kuvatulla tavalla, tämä ei kuitenkaan ole ollut mahdollista. Hakijat pyytävät siksi, että katselmuskirjaa täydennetään asiantuntijan alkuperäisellä ja omalla lausunnolla, mikäli tällainen edellä kuvatulla tavalla on tehty.

2. Toissijaiset vaatimukset

Vertailusaalistaso

Asiantuntija Rautiaisen ja toimitusmiesten lähtökohta vahinkoarviolle on ollut virheellinen. Vahinkoarvioissa on selvitetty vahingon vähimmäismäärä, vaikka korvausten tulisi perustua arvioituun todelliseen vahinkoon. Mitään lakiin tai vahingonkorvausoikeudellisiin periaatteisiin perustuvaa perustetta sille, että vahingonkorvausten tulisi perustua vahingon arvioituun vähimmäismäärään, ei kuitenkaan ole esitettävissä. Katselmustoimituksessa vahinko selvitetään viran puolesta ja vahinko tulee arvioida sen todellisen suuruuden mukaan, ei niin, että arvioidaan todellinen vahinko, mutta esitetään korvattavaksi ainoastaan vähimmäisarvio vahingon määrästä. Mitään siviilioikeudellista todistustaakkaoppiin perustuvaa perustetta edellä kuvatulle ja toimitusmiesten omaksumalle lähestymistavalle ei ole esitettävissä katselmustoimituksen osalta.

Toimitusmiehet ovat arvioineet, että todellinen vertailusaalistaso olisi 60 000 rapua vuodessa, mutta tästä huolimatta toimitusmiehet ovat vahinkoarviossaan käyttäneet vertailusaalistasona 50 000 rapua/vuosi. Tätä toimitusmiehet ovat perustelleet seuraavasti (katselmuskirja, s. 7):

"1960-luvun parhaina vuosina olevat 60 000 kpl:n rapusaaliit johtunevat siitä, että ravustus ei ole vielä 1950-luvulla ollut kovin tehokasta ja mm. hyvät ilmastolliset tekijät saivat rapukannan muodostumaan suureksi."

Perusteluna sille, että arviossa on käytetty arvoa 50 000 rapua/vuosi, eikä 60 000 rapua/vuosi, on näin ollen se, että

- 1) 1950-luvulla ravustus ei ollut korvin tehokasta
- 2) hyvät ilmastolliset tekijät saivat rapukannan muodostumaan suureksi.

Edellä mainituilla perusteilla ei kuitenkaan nyt määrättäviä kertakaikkisia korvauksia voida pienentää. On sinänsä varmaan totta, että saalistaso 1950-luvulla oli alhaisempi kuin 1960-luvulla johtuen pyydystekniikan kehitymisestä, mutta yhtä selvää on myös se, että pyydystekniikka vielä suuremmassa määrin on kehittynyt 1960-luvulta 2000-luvulle. Pyydystekniikan kehittymisen seurauksena nyt ja tulevaisuudessa saatava saalistaso, joka

kertakaikkisilla korvauksilla korvataan, olisi huomattavasti suurempi kuin 1960-luvulla. Jo pelkästään tällä perusteella tulee toimitusmiesten vahinkoarviota korottaa.

Perusteita korvausmäärän vähentämiseen ilmastollisten tekijöiden perusteella ei ole esitettävissä. Asiantuntija Kiviniemen lausunnon s. 7 - 11 ilmenee, etteivät lämpötila- tai muut ilmastolliset olosuhteet 1960-luvulla poikenneet myöhempien vuosikymmenten ilmastollisista tekijöistä. Lisäksi on syytä huomata, että nyt määrättävillä kertakaikkisilla korvauksilla lopullisesti korvataan myös kaikki tulevat vahingot. Ottaen huomioon, että lämpötila tulevaisuudessa keskimäärin tulee nousemaan, tulee ilmastollisia tekijöitä pitää korvauksia korottavina eikä suinkaan vähentävinä tekijöinä.

Asiantuntija Rautiaisen lausunnosta ilmenee, että lausunnossa edellä kuvatulla tavalla systemaattisesti on käytetty minimiarviota lähes kaikista muuttujista, kun lausunnossa on arvioitu vertailusaalistaso. Lausunnossa todetaan esimerkiksi seuraavaa:

"Arvion perusteena ovat mm. haastattelussa saadut tiedot, joiden perusteella rapusaalis oli taloutta kohti noin 3 000 rapua / vuosi ja ravustavia talouksia oli *vähintään* 20 ($20 \times 3\,000 = 60\,000$)".

Hakijoiden käsityksen mukaan edellä käytetty vähimmäisarvio on selvästi alimitoitettu ja virheellinen ja ravustavia talouksia oli ainakin 30. Lisäksi saalisarvio 3 000 rapua/talous on selvästi alimitoitettu, todellinen saalistaso on ollut noin 5 000 rapua, jolloin Rautiaisen käyttämän mallin mukaan päädytään saalisarvioon 150 000 rapua/vuosi.

Lausunnossa perustellaan 60 000 ravun saalisarviota myös seuraavasti:

"Mertoja pyynnissä on parhaimmillaan ollut 600 - 800. Jos ravustuskauden pituudeksi arvioidaan 31 vrk, mertamääräksi 655 ja yksikkösaaliiksi 2,96 rapua/merta-d, saadaan vuosisaaliiksi noin 60 000 rapua ($31 \times 655 \times 2,96 = 60\,103$).

Tässäkin arviossa käytetyt parametrit ovat minimiarvoja. Ravustuskauden pituus on ainakin 1,5 kuukautta. Kun mertamääräksi on arvioitu 600 - 800 mertaa, olisi arvioissa ainakin tullut käyttää em. mertamäärien keskiarvoa, eli 700 mertaa eikä 655 mertaa. Yksikkösaaliista lausunnossa on selvitys sivulla 7. Tämän mukaan rapusaalis on Haapakosken alapuolella ollut 6,16 rapua/merta-d ja välillä Haapakoski - Portimokoski 8,13 rapua/merta-d. Ainoastaan alueella Portimojärvi - Juopakoski on rapuyksikkösaalis ollut alhaisempi, eli 1,05 rapua/merta-d. Tämä huomioon ottaen olisi yksikkösaaliina tullut käyttää ainakin arvoa 5 rapua/merta-d. Kun edellä selostetut perustellut korjaukset otetaan huomioon päästään vahinkoarvioissa lukuun $46 \times 700 \times 5 = 161\,000$. Tämä on huomattavasti lähempänä todellista vahinkoa kuin toimitusmiesten arvioima minimisaalismäärä.

Kun haastatteluilla hankittuja tietoja tarkastellaan lähemmin, voidaan myös niiden perusteella päätellä, että saalistaso on ollut toimitusmiesten arvioimaa suurempi. Haastatteluissa todetaan saalismäärästä mm. seuraavaa (lausunnon liite 1):

- kauden saalis yhteensä 9 000 rapua (yksittäisen ravustajan saalis, Portimojärvi)
- rapusaalis 14,3 rapua/merta-d (koskien väli)
- lipoilla yhteensä 7 500 rapua (yksittäinen ravustaja, alue 1 ja 2)
- parhaat yösaaliit 1 500 rapua (alue 1)
- kauden saalis lähes 10 000 rapua (yksittäinen ravustaja, alue 1 ja 2)

- yhden illan aikana 1 200 rapua (yksittäinen ravustaja, alue 2)
- paras saalis yli 1 000 rapua yössä (Haapakosken alapuoli)
- ruotsiin vietiin 20 000 rapua vuodessa
- lyhyen 2 viikon pyyntikauden aikana 10 000 rapua myyntiin (ilm. yksittäinen ravustaja, alue 3).

Kyseiset lausunnot huomioon ottaen on ilmeistä, että saalistaso todellisuudessa on ollut huomattavasti suurempi kuin 60 000 rapua vuodessa, ja korvausarviota ja niihin perustuvia korvausmääräyksiä tulee siksi korottaa hakijoiden vaatimalla tavalla.

Hakijoiden vaatimuksen hyväksyminen merkitsee sitä, että vertailurapusaaliina pidetään noin 250 rapua/ha/vuosi. Kun tätä saalistasoa verrataan vertailuvesiin ja oikeuskäytäntöön voidaan todeta, että tämäkin saalismäärä on hyvin kohtuullinen.

Esimerkiksi vesiylioikeuden päätöksessä VYO 7.4.1995 nro 61/1995, dnro 1994/147 (Piipsannevan turvetuotantoalueen vesien johtaminen Pyhäjokeen) rapusaalistasona käytettiin 1 000 rapua/ha/vuosi. Lisäksi on syytä huomata, että Tornionlaakson Voima Oy:n oma konsultti on arvioinut raputuotannon menetykseksi 580 - 1 433 rapua/ha/v (PSV 3.1.1980, s. 14, PSV 1982, s.11).

Ravun yksikköhinta

Ravun bruttoyksikköhintana on pidettävä Riistaportti Oy:n ilmoittamaa alueella maksettua keskimääräistä rapuyksilön hintaa vuosilta 1995 - 1999, eli 2,33 euroa (13,88 mk). Tämä arvo perustuu todellisiin alueella maksettuihin hintoihin, kun toimitusmiesten arvio perustuu ainoastaan suulliseen tietoon ja arvioon. Hakemuksessamme esitettyä yksikköhintaa on pidettävä huomattavasti toimitusmiesten esittämää luotettavampana.

Muiden tekijöiden perusteella tehtävät vähennykset

Toimitusmiehet esittävät, että aiheutuneet ja edelleen aiheutuvat vahingot pääosin jätettäisiin korvaamatta. Tätä toimitusmiehet perustelevat muilla tekijöillä, joiden merkitystä perustellaan seuraavasti:

"Muut rapukantaan vaikuttavat tekijät ovat muut kuormittavat tekijät, kuten metsä- ja maatalous, asutus ym. hajakuormitus. Myöskin ilmastollisilla tekijöillä on vaikutuksia rapukannan elpymiseen".

Perustelut ovat tältä osin niin puutteelliset, että em. perustelemattomien väitteiden selvittämiseksi asia ensisijaisesti tulisi palauttaa täydentävään katselmustoimitukseen.

Toissijaisesti hakijat katsovat, etteivät katselmustoimituksessa hankitut selvitykset miltään osin tue toimitusmiesten tekemää esitystä, jolla pääosa vahingoista jätettäisiin korvaamatta.

Metsä- tai maatalouden, asutuksen ym. hajakuormitusta ei lainkaan ole selvitetty katselmustoimituksessa, mutta tästä huolimatta toimitusmiehet esittävät edellä mainittuihin kuormituslähteisiin vedoten, että valtaosa vahingoista jätettäisiin korvaamatta. Mikäli näin todella tehtäisiin on vähimmäisedellytys tällöin, että em. kuormituslähteiden aiheuttama kuormitus määrällisesti arvioidaan ja että tämän perusteella tehdään määrällinen arvio jokaisen kuormituslähteen aiheuttamasta rapuvahingosta.

Vaikka em. kuormituslähteiden aiheuttamaa kuormitusta ei olekaan selvitetty, on asiantuntija Kiviniemi selvittänyt Tengeliönjoen vedenlaadun kehitystä 1960-luvulta alkaen. Kiviniemen lausunnosta ilmenee, ettei yksikään vedenlaatu muuttanut ole muuttunut niin radikaalilla tavalla, että vedenlaadun muutoksen perusteella voitaisiin perustella toimitusmiesten tekemää esitystä, jolla valtaosa vahingoista jätettäisiin korvaamatta em. kuormituksen perusteella. Tiettyjen parametrien osalta on havaittavissa lievä nouseva trendi, mutta yhdenkään muuttujan osalta vedenlaatu ei ole sellainen, että ne nykyisen luonnontieteellisen tietämyksen mukaan toimitusmiesten esittämällä tavalla selittäisivät esim. 70 % Portimojärven rapuvahingoista. Päinvastoin, tämän päivän luonnontieteellisen tietämyksen perusteella ei ole osoitettavissa mitään perusteita sille, että rapuvahingot miltään osin johtuisivat jostain muusta kuin säännöstelystä ja voimallituksen rakentamisesta. Luvanhaltija tulee siksi velvoittaa korvaamaan aiheutunut ja aiheutuva vahinko täysimääräisesti. Lisäksi on syytä huomata, että kaikkien väitettyjen vahingonaiheuttajien kuormitus on vähentynyt: metsäojituksia tehdään nykyään radikaalisti vähemmän kuin esim. 1970-luvulla, ja myös ojitukset ovat parantuneet dramaattisesti, minkä seurauksena metsäojituksen vesistövaikutukset tänä päivänä ovat hyvin vähäiset. Maatalouden aiheuttama kuormitus on myös vähentynyt erittäin merkittävä tavalla mm. ympäristötukeen liittyvien ympäristöehtojen takia. Samoin hakukuormituksen aiheuttama kuormitus on vähentynyt parantuneen vesiensojelutekniikan ansiosta. Ottaen vielä huomioon, että nyt maksettavilla korvauksilla korvataan myös kaikki tulevat vahingot ja että kaikkien edellä mainittujen tekijöiden kuormitus tulevaisuudessa tulee vähenemään, ei yksinkertaisesti ole olemassa mitään perusteita toimitusmiesten tekemille vähennyksille, vaan aiheuttamisperiaatteen mukaisesti yhtiön tulee korvata aiheutunut ja edelleen aiheutuva vahinko kokonaisuudessaan. Toissijaisesti tulee vahinkoarvioissa tehdä enintään edellä esittämämme vähennykset, mutta myös näitä vähennyksiä voidaan pitää vähintäänkin kyseenalaisina. Nykyinen luonnontieteellinen tietämys rapuvahingoista ja niiden syistä sekä Tengeliönjoen kuormitusta ja vedenlaatua koskevat faktatiedot eivät anna mitään tukea edellä kuvatuille vähennyksille. Mikäli vähennyksiä tehdään, perustuu tämä mielivaltaan eikä faktaan.

Korkovaatimus

Mikäli korko määrätään vesilain (533/94) 11 luvun 14 c §:n nojalla tulee korkoa määrätä maksettavaksi 29.4.1983 alkaen, jolloin Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta esitti korvausvaatimuksen yhtiölle (Pohjois-Suomen vesioikeuden päätös nro 19/85/III, s. 20). Katsomme kuitenkin ensisijaisesti, että koska korkovaatimus on eräännytynyt jo ennen em. lainmuutosta, asiaan tulisi soveltaa korkolain säännöksiä viivästyskorosta. Korkolain 4 §:n muutoksen voimaantulosäännöksen perusteella ennen 1.5.1995 esitetyn vaatimuksen perusteella viivästyneenä olleen maksun osalta korko on 16 %, ja korkoa on siksi määrättävä maksettavaksi 16 %:n korkokannan mukaan edellä mainitusta päivämäärästä lukien (esim. eriävä mielipide Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston päätöksessä nro 9/03/2).

Korvauslaskelmissa käytettävät pinta-alat

Katselmuskirjan liitteen 5 korvauslaskelmiin sisältyy eräitä virheitä kalastuskuntien pinta-alojen osalta. Vesialueet, joiden osalta katselmuskirjan liitteessä 5 on virheitä, ovat seuraavat, ohessa myös alueiden oikeat pinta-alat:

- Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan vesialueet alueella Portimojärvi - Juopakoski ovat yhteensä 26,83 ha ja Portimojärvestä 180,37 ha.
- Aittamaan kalastuskunnan vesialueet ovat alueella Tornionjoki - Voimalaitos yhteensä 1,17 ha ja alueella Portimojärvi - Juopakoski yhteensä 1,50 ha.
- Kuivakankaan kalastuskunnan vesialueet ovat välillä Tornionjoki - Haapakoski yhteensä 11,73 ha.

Koska säännöstelyn vaikutukset aiheuttavat rapuvahinkoa koko Portimojärvestä, edellä mainittuja pinta-aloja on käytettävä korvauslaskelmissa toimitusmiesten esittämien pinta-alojen sijaan.

Tornionlaakson Voima Oy:n muistutus 9.5.2003

Vaatimukset

Yhtiö on uudistanut 28.8.2001 ja 7.11.2002 päivätyissä kirjeissään ympäristölupavirastolle esittämänsä sekä 14.5.2002 pidetyssä katselmuskokouksessa lausumansa ja katsonut edelleen, että asiakohdassa tarkoitettuja rapuvahinkoja koskevat vaatimukset on lain- ja oikeusvoimaisesti ratkaistu Portimokosken voimalaitoshanketta koskevassa lupakäsittelyssä.

Yhtiö vaatii, että kalastuskuntien nyt esittämät vaatimukset rapuvahinkojen korvaamisesta ja niitä koskevat toimitusmiesten esitykset jäljempänä mainituin perustein ensi sijassa jätetään tutkimatta tai toissijaisesti aiheettomina ja perusteettomina kokonaisuudessaan hylätään.

Perustelut

1. Tengeliönjoen raputaloutta koskevan vahingonkorvaushakemuksen käsittelyn oikeudellisista edellytyksistä

Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan ja järjestäytymättömän osakaskunnan sekä Aittamaan kalastuskunnan, Kaulirannan kalastuskunnan ja Kuivakankaan kalastuskunnan hakemus Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta Tengeliönjoen raputaloudelle aiheutuneiksi väitettyjen vahinkojen korvaamisesta koskee vaatimuksia, jotka on käsitelty ja jotka vesilain 16 luvun 21 § 1 momentin mukaisesti on tullut käsitelläkin Portimokosken voimalaitoksen ja Portimojärven säännöstelyhankkeen lupasian yhteydessä. Hakemuksen johdosta valmistunut katselmuskirja ja toimitusmiesten esittämät korvaukset ravustuksen tuoton vähentymisestä on tehty perusteilla, joita koskevat vaatimukset varsinaisessa lupaprosessissa oli lainvoimaisesti ja vaatimusten esittäjiin nähden myös oikeusvoimaisesti hylätty.

Yhtiö on perustellut vanhojen päätösten ja selvitysten merkitystä seuraavasti:

1.1 Pohjois-Suomen vesioikeuden päätös Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja Portimojärven säännöstelystä 7.6.1985 nro 19/85/III

1.1.1 Muistutukset ja vaatimukset (s. 12 ss.)

"7) Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta ja Lohijärven kalastuskunta ovat ilmoittaneet uudistavansa katselmuskokouksessa esittämänsä sekä

= =

e) vaatineet, että pitkän aikavälin rapusaalis on otettava korvausperusteeksi eikä nykyinen tila, joka vuonna 1982 tapahtuneen rapuruton vuoksi on heikko,

f) huomauttaneet, että vesistön rakentamistyöt aiheuttavat huomattavan vesistön samentumishaitan, ja vaatineet, että näin ollen on varauduttava korvaamaan kalastus-, kalasto- ja rapuvahingot toimitusmiesten esittämää laajemmin". (s. 18)

"Lisäksi Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta on 29.4.1983 toimitetussa katselmuskokouksessa

= =

k) vaatinut, että 15 vuoden takainen rapukanta on selvitettävä,

= =

o) vaatinut ennalta arvaamattomien haittojen ja vahinkojen täysimääräistä korvaamista". (s. 19)

"Lisäksi molemmat (Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta ja Lohijärven kalastuskunta) ovat 29.4.1983 toimitetussa katselmuskokouksessa

p) vaatineet, että Haapakosken voimalaitoksen entinen jokiuoma on entisöitävä kala- ja rapukannan oleskelu- ja kutupaikoiksi,

= =

r) vaatineet, että vuosittaista säännöstelyväliä on pienennettävä 75 cm:in,

= =

t) vaatineet, että hakijan on ennen voimalaitoksen rakentamistöiden aloittamista teetettävä puolueettomalla asiantuntijalla rapututkimus nykyisen rapukannan määrästä ja taloudellisesta merkityksestä,

u) vaatineet, että rapukannan menetykset on korvattava täysimääräisesti 50 vuodelle pääomitettuna". (s. 19 - 20)

"8) Närkin-Tengeliön-Portimojärven jako- ja kalastuskunta ovat uudistaneet katselmuskokouksessa esittämänsä vaatimukset, jotka ilmenevät edellä 7 j) - o) kohdista". (s. 20)

1.1.2 Vesioikeuden ratkaisu (s. 53 ss.)

= =

1.1.2.1 Lausunto lisäselvitysten toimittamisesta ja asian käsittelyä koskevista vaatimuksista".

"Mitä tulee 7 k) Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan sekä 8) Närkin-Tengeliön-Portimojärven jako- ja kalastuskunnan vaatimukseen, että 15 vuoden takainen rapukanta on selvitettävä, niin koska nyt kysymyksessä oleva hanke vai-

kuttaa ainoastaan hankkeen toteuttamishetken rapukantaan, vesioikeus hylkää vaatimuksen aiheettomana. (s. 53)

7 t) Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan ja Lohijärven kalastuskunnan tekemän, rapututkimuksen teettämistä koskevan vaatimuksen vesioikeus ottaa huomioon niin kuin jäljempänä tämän päätöksen A .4) kohdasta ilmenee ja hylkää sen enemmälti aiheettomana". (s. 54)

1.1.2.2 Lausunto muista muistutuksista ja vaatimuksista (s.57 ss.)

= =

"Mitä tulee 7 r) Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan ja Lohijärven kalastuskunnan vuosittaisen säännöstelyvälin pienentämistä koskevaan vaatimukseen, vesioikeus toteaa, että kalastuslain 48 §:n mukaan kalastuskunnan tehtävänä on järjestää alueellaan kalastuksen harjoittaminen ja kalakannan hoito. Vesioikeus katsoo, ettei kalastukselle tai kalakannalle ennalta arvioiden aiheudu haittaa hakemuksen mukaisista vuoden aikana tapahtuvista säännöstellyn vedenkorkeuden muutoksista. Tämän vuoksi ja kun kalastuskunnilla ei ole muilta osin asiassa puhevaltaa, vesioikeus hylkää vaatimuksen aiheettomana.

"Mitä tulee 7 e) Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan ja Lohijärven kalastuskunnan vaatimukseen, että pitkän aikavälin rapusaalis on otettava korvausperusteeksi, eikä nykyinen tila, joka vuonna 1982 tapahtuneen rapuruton vuoksi on heikko, niin koska nyt kysymyksessä oleva hanke vaikuttaa rapukantaan vastasen toteuttamisesta alkaen, vesioikeus hylkää vaatimuksen aiheettomana.

Mitä tulee 7 f) Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan ja Lohijärven kalastuskunnan vaatimukseen, että kalastus-, kalasto- ja rapuvahingot on korvattava toimitusmiesten esittämää laajemmin, vesioikeus katsoo, että toimitusmiesten esitys vaatimuksessa tarkoitettua osin on perusteiltaan oikea. Toimitusmiesten 15.6.1983 antaman lausunnon ja tämän päätöksen antamishetken välillä tapahtuneen hintatason muutoksen vesioikeus on ottanut huomioon korottamalla toimitusmiesten Haapakosken voimalaitoksen yläaltaan harjuksen tuoton menetyksestä esittämän korvauksen 1,1 -kertaiseksi. Tämän vuoksi vesioikeus ottaa vaatimuksen huomioon, niin kuin jäljempänä tämän päätöksen A. 4) kohdasta ilmenee ja hylkää sen enemmälti aiheettomana". (s.64)

= =

"7 u) ja v) Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan ja Lohijärven kalastuskunnan vaatimukset, että kala- ja rapukorvaukset on pääomittettava 50 vuodelle, vesioikeus hylkää aiheettomana". (s. 64 - 65)

1.1.2.3 A. Lupaehdot (s.82 ss.)

= =

4) 5. kappale: "Hakijan on ennen rakennustyön aloittamista selvitettävä rapukannan tila ja ravustuksen tuotto Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella sekä seurattava rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen 10 vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla."

= =

"Hakijan on tarkkailtava Haapakosken voimalaitoksen yläallasalueen sekä Portimojärven veden laatua Lapin vesipiirin vesitoimiston hyväksymällä tavalla.

Tarkkailutoimenpiteet on kaikilta osin aloitettava viimeistään rakentamistyön aloittamisvuotta edeltävänä vuonna. Tarkkailutulokset on vuosittain toimitettava maa- ja metsätalousministeriölle ja Lapin vesipiirin vesitoimistolle". (s. 85)

1.2 Pohjois-Suomen vesioikeuden päätös Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja Portimojärven säännöstelystä korkeimman hallinto-oikeuden 27.12.1985 antamalla päätöksellä palautetulta osalta 11.12.1986 nro 47/86/III

1.2.1 Muistutukset ja vaatimukset (s. 8 ss.)

"1) Lohijärven jako- ja kalastuskunnan sekä Närkin-Tengeliön-Portimojärven jako- ja kalastuskunta ovat ilmoittaneet uudistavansa asiassa aikaisemmin esittämänsä vaatimukset ja

= =

c) katsoneet, että Haapakosken voimalaitoksen rakentaminen ja kalan nousun esittäminen on aiheuttanut nykyarvossa 88 200 markan vuotuisen menetyksen Tengeliönjoen kalastaville ruokakunnille sekä jako- ja kalastuskunnille, ja vaatineet, että siihen saakka, kun saaliit ovat palautuneet Tengeliönjoessa ennalleen ja itse uudistuvan kalaston olemassaolo vesistössä on todettu, hakija on velvoitettava istuttamaan 40 000 kpl yksikesäisiä vaellussiian poikasia merialueelle Tornionjoen suulle sekä 40 000 kpl yksikesäisiä siianpoikasia ja 40 000 kpl harjuksenpoikasia Tengeliönjoen vesistöalueelle sekä muita kalalajeja ja rapuja kalatalousviranomaisen hyväksymän ohjelman mukaan niin, että ne mahdollistavat luonnontilaisen saaliin muodostumisen". (s. 9)

1.2.2 Vesioikeuden ratkaisu (s. 16 ss.)

1.2.2.1 Lausunto muista muistutuksista ja vaatimuksista (s. 19)

= =

"Mitä tulee 1 c Lohijärven sekä Närkin-Tengeliön-Portimojärven jako- ja kalastuskuntien sekä 2) Pellon kylän talojen 1 - 24 kalastuskunnan tekemiin, kalojen istuttamista koskeviin vaatimuksiin, vesioikeus toteaa, että sen 14.4.1976 antaman, Haapakosken voimalaitoksen lupapäätöksen ehtojen uusimista koskevan, lainvoiman saaneen päätöksen lupaehtojen 4) kohdassa määrätään, että voimalaitoksen omistajan on vuosittain suoritettava 7 000 markan suuruinen kalakannan säilyttämismaksu. Vesioikeus katsoo, että sen äsken mainitun päätöksen perusteena oleviin asiakirjoihin sisältyvässä, kalastusbiologi Sakari Kännön 22.4.1975 päivätyssä kalatalouslausunnossa esitetty kalojen istutusvelvoite vastaa edellä mainittua kalakannan säilyttämismaksua. Ottaen huomioon Lapin kalastuspiirin kalastustoimiston vesioikeuden 26.11.1986 toimittamasta lausunnosta ilmenevän vesioikeus katsoo, että Tengeliönjoki olisi vaellussiian levinneisyysaluetta, ellei mainittua jokea olisi aikoinaan Haapakosken voimalaitoksella suljettu. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon edellä mainittua Sakari Kännön lausunnosta ilmenevän, sekä vesilain 2 luvun 22 §:n 1 momentin ja 3 luvun 8 §:n säännökset vesioikeus katsoo, että Tornionlaakson Voima Oy:n on istutettava Tornionjokeen vaellussiian poikasia ja Tengeliönjokeen paikallissiian ja harjuksen poikasia. Edellä olevan perusteella vesioikeus ottaa vaatimukset huomioon niin, kuin jäljempää tämän päätöksen lupaehtojen 6) kohdasta ilmenee, ja hylkää ne enemmänä aiheettomina". (s. 19 - 20)

1.3 Vesiylioikeuden päätös korvauksiin Pohjois-Suomen vesioikeuden 7.6.1985 antamasta, Portimokosken voimalaitoksen ja Portimojärven säännöstelyä koskevasta päätöksestä 6.6.1989 VY 85/94

Lohijärven jako- ja kalastuskunta sekä Närkin-Tengeliön-Portimojärven jako- ja kalastuskunta ovat vaatineet, että "lupaehtoihin lisätään maininta rapukannalle mahdollisesti hankkeesta aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta".

1.3.1 Vesiylioikeuden ratkaisu

"Kalastuskuntien esittämän mahdollisten rapuvahinkojen korvaamista koskevan maininnan osalta vesiylioikeus vesioikeuden päätöksen A. 4) kohdan viidenteen kappaleeseen sekä päätöksen A. 12) kohtaan viitaten katsoo, ettei kalastuskuntien vaatimus anna aiheutta vesioikeuden päätöksen muuttamiseen". (s. 40)

1.4 Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja Portimojärven säännöstelyn varsinaista lopputarkastusta täydentävää lopputarkastusta koskevat vesioikeuden ja vesiylioikeuden päätökset (P-SVEO 6.2.1995 nro 11/95/2 ja 17.1.1997 nro 3/97/2 sekä VYO 8.12.1995 nro 194/1995 ja 19.2.1998 nro 15/1998)

Kalastus- ja jakokunnat eivät ole esittäneet vesioikeudessa tai vesiylioikeudessa vaatimuksia rapuvahinkojen korvaamisesta edellyttämättöminä vahinkoina, eikä lopputarkastuksissa ole muutoinkaan todettu, että Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja Portimojärven säännöstelystä aiheutuisi ennalta arvaamatonta vahinkoa tai haittaa Tengeliönjoen rapukannalle.

1.5 Yhteenvetona lupaprosessissa lainvoimaisesti ja mm. Närkin-Tengeliön-Portimojärven jako- ja kalastuskuntaan nähden oikeusvoimaisesti ratkaisuihin kysymyksistä yhtiö on todennut, että edellä 1.1 ja 1.2 kohdissa mainitut Pohjois-Suomen vesioikeuden päätökset sisältävät seuraavat lopulliset, lainvoimaiset ja oikeusvoimaiset ratkaisut:

- 15 vuoden takaista Tengeliönjoen rapukantaa ei ole selvitettävä, koska Portimokosken voimalaitos- ja Portimojärven säännöstelyhanke vaikuttavat ainoastaan hankkeen toteuttamishetken rapukantaan.
- Vuosittaista säännöstelyväliä ei ole pienennettävä, koska kalastukselle tai kalakannalle ei ennalta arvioiden aiheudu haittaa hakemuksen mukaisista vuoden aikana tapahtuvista säännöstelyyn vedenkorkeuden muutoksista. Mitä vesilaissa on säädetty kalasta ja kalastuksesta, koskee myös rapua ja sen pyyntiä. Vesioikeus on todennut, että kalastuslain 48 §:n mukaan kalastuskunnan tehtävänä on järjestää alueellaan kalastuksen harjoittaminen ja kalakannan hoito.
- Pitkän aikavälin rapusaalista ei tule ottaa korvausperusteeksi, koska rakennushanke vaikuttaa rapukantaan vasta sen toteuttamisesta alkaen.
- Rapuvahinkoja ei ole korvattava toimitusmiesten esittämää laajemmin, vaan toimitusmiesten esitys siitä, että hakijan on ennen rakennustyön aloittamista selvitettävä rapukannan tila ja ravustuksen tuotto Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella sekä seurattava rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen kymmenen vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla, on perusteiltaan oikea. Vesioikeus on viitannut päätöksensä lupaehtoon A. 4.
- Rapukorvauksia ei ole pääomitettava 50 vuodelle.
- Hakijaa ei ole veloitettava istuttamaan Tengeliönjoen vesistöalueella rapuja kalatalousviranomaisen hyväksymän ohjelman mukaan niin, että ne mahdollistavat luonnontilaisen saaliin muodostumisen.

Vesiylioikeuden 6.6.1989 antamalla päätöksellä on lopullisesti, lainvoimaisesti ja Närkin-Tengeliön-Portimojärven jako- ja kalastuskuntaan nähden oikeusvoimaisesti hylätty vaatimus voimalaitos- ja säännöstelyhankkeesta rapukannalle mahdollisesti aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta.

Vesiylioikeus on päätöksessään viitannut luvanhaltijalle asetettuun rapukannan normaaliin ja tavanomaiseen seuranta- ja tarkkailuvelvoitteeseen sekä lupaehtoihin sisällytetyyn vesilain periaatteeseen, että edellyttämättömän vahingon ilmetessä vahingonkärsijällä on oikeus hakea erikseen korvausta.

Sen sijaan vesituomioistuinten päätökset eivät sisällä määräyksiä siitä, että

- rapuvahingot olisi siirretty käsiteltäväksi tai muutoin tarkoitus käsitellä tarkkailuun tulosten perusteella uudessa lupakäsittelyssä
- luvanhaltijan muutoin olisi suoritettava korvauksia ravustuksen tuoton vähentymisestä, mikäli myöhemmin tehtävät selvitykset osoittaisivat voimalaitos- ja säännöstelyhankkeen hidastaneen rapukannan elpymistä
- luvanhaltijan tulisi tehdä lupaviranomaiselle hakemus edellyttämättömien rapuvahinkojen osalta.

Rapuvahinkojen korvauslausekkeiden tai muiden vastaavien luvanhaltijaa velvoittavien lausekkeiden puuttuminen Portimokosken voimalaitosta ja Portimojärven säännöstelyä koskevista vesituomioistuinten lupapäätöksistä on oleellista arvioitaessa, millä tavalla nyt vireillä olevaa jako- ja kalastuskuntien hakemusta Tengeliönjoen mahdollisten rapuvahinkojen korvaamisesta on, paitsi oikeudellisesti yleensä, erityisesti prosessuaalisten seikkojen kannalta arvioitava. Lupakäsittelyn eri vaiheissa rapuvahinkojen ei ole arvioitu ylittävän korvauskynnystä ja tältä osin kalastuskuntien korvausvaatimukset on oikeusvoimaisesti ratkaistu. Vahinkokysymys on ratkaistu lupa-asian yhteydessä viran puolesta hankitun ja kalastuskuntien esittämän näytön pohjalta, eikä samaa näyttöä voida arvioida uudelleen uudistettujen korvausvaatimusten tueksi oikeusvoimavaikutuksesta johtuen. Toimitusmiesten korvausesitykset perustuvat muistikuviiin Tengeliönjoen rapusaaliista 1960-luvulla. Tämä näyttö olisi ollut hankittavissa jo lupa-asiaa käsiteltäessä, mikäli siihen olisi katsottu olevan aihetta. Vesituomioistuimet ovat kuitenkin johdonmukaisesti hylänneet kaikki tällaisen näytön hankkimista koskevat vaatimukset.

Voimalaitos- ja säännöstelyhankkeen lupa-asiaa käsiteltäessä vesioikeuden käytettävissä olivat seuraavat luvanhakijan toimittamat kirjalliset selvitykset:

- Lausunto Haapakosken voimalaitoksen perustamisluvan lupaehtojen uusimiseen liittyvistä kalatalousasioista, Sakari Kännö, 1975
- Tengeliön vesistön kalatalousselvitys Osa 1: Tutkimustulokset, Maa ja Vesi Oy, 1975
- Portimojärven säännöstelyyn ja Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen liittyvä kalatalousselvitys, Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto / Risto Salmela, 1980
- Tengeliön vesistön kalataloudellinen perusselvitys v. 1977 - 1979, Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto / Risto Salmela, 1980
- Haapakosken voimalaitoksen uusimisen vaikutus veden laatuun, kalastoon ja rapuun Portimokosken - Haapakosken välillä, Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto / Veli Kauppinen & Eero Meskus (1982)
- Tengeliönjoen vesistön kalastuskirjanpidon tulokset v. 1978 - 1984, Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto, 1985.

Rapukannan tila on ollut voimalaitoksen ja säännöstelyn hakemussuunnitelmassa esitettynä ja tiedossa Portimokosken lupapäätöstä 7.6.1985 annettaessa.

Korvattaviksi esitetyt rapuvahingot eivät ole myöskään reaalisia.

Professori Erkki J. Hollo on antanut asiantuntijalausunnon ns. edellyttämättömien kalatalousvahinkojen asemasta ja korvattavuudesta vesilain systematiikassa. Lausunto sisältää myös analyysin rapusaalisvahinkojen vesioikeudellisesta käsittelystä Portimokosken voimalaitoksen ja Portimojärven säännöstelyn lupa-asiaassa.

Professori Hollon lausunnossa esiintuodut näkökohdat osoittavat, että ja-ko- ja kalastuskuntien korvaushakemuksessa ei ole kysymys vesilaisissa tarkoitettujen ns. edellyttämättömien vahinkojen korvaamisesta, vaan uuden näytön hankkimisesta lupa-asiassa sisältönsä puolesta jo hylättyjen korvausvaatimusten tueksi.

Rapuvahinkoja koskeva toimitusmiesten korvausesitys perustuu haastatteluin koottuun muistitietoon Tengeliönjoen rapukannasta 1950-luvulta alkaen. Sama näyttö vahingoista olisi tullut hankkia ja olisi paljon paremmin ollut hankittavissakin lupa-asian käsittelyn yhteydessä, mikäli näyttöön olisi ollut perusteita. Kaikki se tieto, jonka perusteella toimitusmiehet nyt esittävät rapuvahinkoja korvattaviksi, oli saatavissa jo silloin, kun Pohjois-Suomen vesioikeus 7.6.1985 myönsi yhtiölle luvan Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen ja Portimojärven säännöstelyyn. Lupaprosessissa kuitenkin hylättiin kaikki vaatimukset nyt toteutetun tyyppisten selvitysten tekemisestä, paitsi sen vuoksi, että vesioikeus nimenomaan totesi, että rakennushanke vaikuttaa ainoastaan hankkeen toteuttamishetken rapukantaan, ilmeisesti myös sen vuoksi, että tällaisilla selvityksillä rapuvahinkojen olemassaoloa ei yleensäkään ole katsottu voitavan todentaa. Niinpä muun muassa Pohjois-Suomen vesioikeus 18.1.1995 antamassaan, Uljuan tekoaltaan rakentamisesta aiheutuneiden rapuvahinkojen korvaamisesta koskevassa päätöksessä totesi, että "hakemukseen on liitetty eri ajankohtina kerättyjä ravustaja- ja ruokakuntakohtaisia saalis- ja pyydystietoja. Tiedot ovat pääsääntöisesti muistinvaraisia, eivätkä ne perustu kirjanpitoon tai muuhun kirjalliseen aineistoon. Tällaisissa tapauksissa luotettavampana on pidetty ennen altaan rakentamista 1967 kerättyjä saalistietoja". Uljuan altaan rakentamista koskevista vesioikeudellisista lupapäätöksistä ilmenee ainakin, että

- toisin kuin Tengeliönjoessa Portimokosken laitosta rakennettaessa, Siikajoessa ja Lamujoessa on tekoaltaan rakentamisen aikaan ollut taloudellisesti hyödynnettävissä oleva rapukanta
- Lamujokeen ja Siikajokeen joutuneen imuruoppauslietteen välilliset ja välittömät vaikutukset ovat riittäneet tuhoamaan rapukannan samentumisalueella
- rapuvahinkojen korvaamisessa on pitäydytty ennen rakennustöiden alkamista eli ennen vuotta 1967 kerättyihin kirjallisesti dokumentoituihin saalistietoihin (ks. VYO:n päätös 27.11.1987 ja VEO:n päätös 18.1.1995).

"Kala-, rapu- yms. saaliisiin liittyvien menetysten jälkikäteiseen arviointiin liittyvä tarkastelu on usein vaikeaa johtuen siitä, että elävään luonnonvaaraan ja sen esiintymiseen vaikuttavat monet muutkin olosuhteet kuin vesitaloudellinen hanke. Erityisesti tämä koskee luontaisten kantojen heikentymistä tai muuta muuttumista, mikä voi vaihdella usein selvittämättä jäävistä syistäkin". (s. 2)

Katselmustoimituksessa Portimokosken voimalaitos- ja Portimojärven säännöstelyhankkeen on ikään kuin "annettuna" katsottu olevan Tengeliönjoen mahdollisten rapuvahinkojen pääasiallinen yksittäinen syy. Tarkeempaan analyysiin rapukannan heikentymisen todellisista syistä olisi kuitenkin ollut erityistä aiheutta, kun tiedetään, että 1960-luvun ennätysaalien jälkeen rapujen määrä kaikissa Pohjanmaan joissa on romahdusmaisesti vähentynyt. Niinpä muun muassa Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen julkaisusarjassa "Kala- ja riistaportteja" julkaistun artikkelin mukaan Pohjois-Pohjanmaan kokonaisrapusaalis oli vuonna 1999 vajaat 50 000 rapua ja samaan ajankohtaan mennessä muun muassa Liminganlahteen laskevista luonnontilaisista Temmes- ja Tyrnävänjoista rapukanta oli koko-

naan hävinnyt. (Antti Ylitalo: "Pohjanmaan rapukantojen tila ja tulevaisuus, Kala- ja riistaportteja nro 167, s. 59 - 64. RKTL/1999).

"Kun korvausta vaativan tulee esittää, että etua ei olisi menetetty, ellei toimintaa olisi luvan mukaisesti harjoitettu, on tarpeen osoittaa myös, että menetyksen syyt eivät ole toisaalla (poissuljentaedellytys). Varsin tavallista on, että toiminnan harjoittamisaikana kalakanta muuttuu tai katoaa tai näin on voinut tapahtua jo aikaisemmin toiminnasta riippumatta. Edellyttämättömyystilanne ei kuitenkaan synny vain sillä perusteella, että ylipäänsä tapahtuu kalataloudellinen menetys, vaan syy-yhteys toiminnan ja menetyksen välillä on jälkikäteisen korvausvelvollisuuden välttämätön edellytys. Erityisen tarpeellinen näyttö syy-yhteydessä on silloin, kun menetys oli tapahtunut tai alkanut jo ennen toiminnan käynnistymistä".

Portimokosken voimalaitosta vuosina 1985 - 1987 rakennettaessa Tengeliönjoessa ei ollut ainakaan 20 vuoteen ollut pyynnin kestävää rapukantaa. Kun katselmustoimituksessa ei lainkaan ole pyritty selvittämään rapukannan vähentymisen todellisia syitä (poissuljentaedellytys), puhdas arvaus on, että voimalaitos- ja säännöstelyhanke olisi pääasiallinen este rapukannan elpymiselle.

"Edellyttämättömältä vahingolta vaaditaan, että menetys on ollut reaalinen jo lupa-asiaa käsiteltäessä, mutta jäänyt tiedostamatta.

Tarkasteltavina olevissa lupapäätöksissä ei ole asetettu luvanhaltijalle velvollisuutta tehdä edellyttämättömien vahinkojen osalta hakemusta, vaan ainoastaan velvollisuus selvittää rapukannan tila ja tuotto. Tällaisten lupamääräysten tehtävänä on vesioikeudellisessa oikeuskäytännössä olla perusteena mahdollisille myöhemmille velvoitteille, ei kuitenkaan sellaisille, joiden tarpeellisuus on jo oikeusvoimaisesti lupa-asian yhteydessä ratkaistu. Korvauskysymykset on tutkittava viran puolesta, ja vahingonkärsijän, joka ei korvaukseen tyydy, on kaikista tuntemistaan vahingoista vaadittava korvausta jo lupa-asiaassa. Tätä korvausvaatimusta ei voida ottaa uudelleen tutkittavaksi edellyttämättömästä vahinkoa koskevana asiana. Kun korvattavaa menetystä ei katsottu lupa-asiaassa olleen tiedossa tai ennakoitavissa, arvio perustui niihin rapusaaliista ja rapukannasta saatuihin tietoihin ja arvioihin joita osapuolet asiassa olivat viranomaiselle antaneet. Rapurutto on luonnollisesti seikka, jonka vaikutus on otettu huomioon lupa-asiaassa, kun taas uudelleenarviointi voi edellyttämättömänä menetyksenä tulla kysymykseen vain lupavaiheessa tapahtuneen virhearvioinnin, ei sitä vastoin tuolloin käytettävissä olleen näytön uudelleenarvioinnin perusteella. Lupa-asiaa eri vaiheissa käsiteltäessä rapuvahingon ei ole arvioitu ylittävän korvauskynnystä ja tältä osin kalastuskuntien korvausvaatimukset on siis oikeusvoimaisesti ratkaistu (VL 11:8.1) Kun vahinkokysymys on viran puolesta hankitun ja kalastuskuntien esittämän näytön pohjalta kertaalleen tutkittu, samaa näyttöä ei voida uudelleen arvioida uudistettujen korvausvaatimusten tueksi oikeusvoimavaikutuksesta johtuen eikä korvausten määrää muuttaa. Uutta näyttöä voidaan hankkia ainoastaan edellyttämättömyydestä eli vahingoista, joita koskevia vaatimuksia ei tutkittu tai ratkaistu.

Hakemusta ei myöskään voida tehdä, jotta viranomaisen selvityttäisi, onko edellyttämättömiä vahinkoja syntynyt, ellei tällaista velvoitetta ole asetettu lupapäätöksessä" (s. 8 - 9).

Pohjois-Suomen vesioikeuden käsitellessä Tornionlaakson Voima Oy:n hakemusta Portimokosken voimalaitoksen ja Portimojärven säännöstelyhankkeen toteuttamiseksi, sen käytettävissä tai ainakin saatavilla on ollut kaikki se näyttö ja tieto Tengeliönjoen rapusaaliista, joka on hankittu vasta

nyt ja jonka perusteella toimitusmiehet esittävät Tengeliönjoen rapuvahinkoja korvattaviksi. Mikäli edellyttämättömiä vahinkoja koskevia vesilain säännöksiä katsottaisiin voitavan soveltaa tällä tavoin, mikä tahansa lain- ja oikeusvoimaisesti ratkaistu vesirakennushankkeen lupaehto voitaisiin ottaa uudelleen harkittavaksi uuden, jo lupavaiheessa esillä ollutta näyttöä täydentävän näytön perusteella.

Vahinkojen ennallistamisen suhteen voidaan viitata vesioikeuden ja vesiylioikeuden antamiin päätöksiin Portimokosken voimalaitoksen lopputarkastusta ja täydentävää lopputarkastusta koskevissa asioissa. Vesiylioikeus lausui päätöksessään 8.12.1995 nro 194/1995, että "Lupapäätöstä annettaessa on ollut tiedossa, miten laitosta käytetään ja miten vedenkorkeudet laitoksen alapuolella vaihtelevat sekä mitä vahinkoa tai haittaa tästä seuraa". (s. 5 kohta 4) Edelleen "Portimokosken luonnonuoman kuivumisesta johtuvat haitalliset vaikutukset olivat tiedossa jo lupakäsittelyn aikana. Kysymys ei siten ole sellaisesta ennalta arvaamattomasta vahingosta tai haitasta, jonka korvaaminen tai toimenpitein poistaminen voitaisiin käsitellä ja ratkaista lopputarkastus koskevassa päätöksessä" (s. 5 kohta 5).

Vesioikeus puolestaan katsoi päätöksessään 17.1.1997 nro 3/97/2, että "Lupapäätöstä annettaessa on ollut tiedossa, miten vedenkorkeudet Portimokosken voimalaitoksen alapuolella vaihtelevat sekä mitä vahinkoa tai haittaa tästä seuraa. Portimokosken voimalaitoksen käytön seurauksena vedenkorkeuden vaihteluista aiheutuva Tengeliönjoen kalastuksen vaikeutuminen on ollut kaikilta osin ennalta arvattavissa" (s. 21).

Pohjois-Suomen vesioikeus jo Portimokosken voimalaitoksen lupapäätöksessä katsoi, että kalastukselle tai kalakannalle ei ennalta arvioiden aiheudu haittaa hakemuksen mukaisista vuoden aikana tapahtuvista säännöstelyn vedenkorkeuden muutoksista (ks. edellä s. 5, kohta 1.5).

Edellä sanotusta selviää, että nyt käsiteltävässä korvausasiassa ei ole mitään osin kysymys sellaisesta ennalta arvaamattomasta vahingosta tai haitasta, jonka korvaamiseen tai toimenpitein poistamiseen luvanhaltija voitaisiin velvoittaa vesilain 2 luvun 27 §:n mukaan lainvoimaisen lupapäätöksen estämättä.

2. Rapuvahinkoesityksen raputaloudellisista perusteista

Sen varalta, että ympäristölupavirasto ottaa rapuvahinkojen korvaamista koskevat kalastuskuntien vaatimukset ja toimitusmiesten esitykset asiallisesti käsiteltäväkseen, yhtiö on todennut seuraavaa:

2.1 Rapuvahinkoarvion reaalisuus

Toimitusmiesten arvio Tengeliönjoen korvattavasta rapuvahingosta perustuu yksinomaan avustava virkamies Tapio Rautiaisen asiaa koskevaan lausuntoon. Lausunnon sisältämä korvausarvio on johtopäätös niistä eri suuntiin käyvistä muistikuvista, joita Tengeliönjoella 1960-luvulla ravustaneilla henkilöillä on tuon ajan rapusaaliista. Dokumentoitua tietoa rapusaaliista tuolta ajalta ei ole ollut käytettävissä. Näin laskettua saalismäärää on verrattu Tengeliönjoen nykyisiin rapusaaliisiin ja rapusaaliiden erotus on pääosin sellaisenaan katsottu korvattavaksi vahingoksi. Korvausesityksen mukainen nykyinen rapusaaliskaan 6 000 kpl/vuosi ei vastaa todellisuutta, sillä tiedossamme on, että esimerkiksi kaksi alueen suurinta rapujen ostajaa on ostanut viime vuosina Tengeliönjoen alajuoksulla yhteensä yli 10 000 rapua vuodessa. Lisäksi läheskään kaikkia ravustajia ei ole haasta-

teltu. Korvattavaksi esitetty vuotuissaalis 50 000 rapua on jäänyt kokonaan perustelematta: todetaan vain, että kun 1960-luvun saalistaso 60 000 rapua/a edustaa ajankohdan huipputasoa eikä sitä jatkuvasti olisi mahdollista hyödyntää, "arvio onkin tällöin 50 000 pyyntikokoista rapua vuodessa" (ks. asiantuntijalausunto, 6. kohta). Myöskään säännöstelyn osuutta 30 - 80 % rapuvahingoista ei ole millään tavalla perusteltu.

Uljuan tekoaltaan rakentamisesta aiheutuneiden rapuvahinkojen korvaamista koskevassa päätöksessä vesioikeus katsoi, että vuosien takaisin muistikuviiin perustuvia haastattelutietoja ei voida ottaa huomioon rapuvahingoista päätettäessä, vaan ainoastaan ennen altaan rakentamista 1967 kerättyjä saalistietoja. Johdonmukaisesti tämän periaatteen kanssa vesioikeus hylkäsi Portimokosken lupaprosessissa kaikki vaatimukset vanhojen rapukantojen selvittämisestä toteamalla, että rakennushanke vaikuttaa ainoastaan hankkeen toteuttamishetken rapukantaan.

Siirtäessään käsittelyratkaisullaan 3.1.2002 Närkin-Tengeliön-Portimojärven ym. kalastuskuntien rapuvahinkoja koskevan korvaushakemuksen käsiteltäväksi katselmustoimituksessa Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto totesi, että "Hakemuksessa tarkoitettun vahingon perusteiden ja määrän yksityiskohtainen selvittäminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi".

Katselmustoimituksessa ei ole selvitelty tai arvioitu, millä tavalla muut ihmisen toiminnasta aiheutuvat tekijät, kuten ojitukset ja Tengeliönkylän asutuksen hajakuormitus taikka esimerkiksi rapukannan itsensä luontainen vaihtelu - siis tekijät, joista voimalaitoslupanhaltija ei ole vastuussa - ovat merkitseviä arvioitaessa Tengeliönjoen rapukannan tämän hetken tilaa (vrt. Siikajoen kuormitusselvitys/Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto 1990). Portimokosken voimalaitoslupaa käsiteltäessä jo kiinnitettiin huomiota siihen, että Portimojärven muuttuneissa juoksutusolosuhteissa asutuksesta aiheutuvaa pistekuormitusta ei ole lainkaan selvitetty, vaikka se vaikuttaa Haapakosken yläaltaan rapukantaan (P-SVEO 19/85/III, s. 62). Tietävästi myös 1960-luvulla aloitettujen metsäojitusten vaikutukset Tengeliönjoen rapukantaan ovat kokonaan selvittämättä.

Avustavan virkamiehen vahinkoselvityksessä ei ole riittävästi otettu huomioon Tengeliönjoen nykyisiä kasvavia rapusaaliita, ja erityisesti siinä ei ole lainkaan tiedostettu Pohjois-Suomen jokien rapukantojen ajankohtaista huonoa tilaa.

Kirjelmään on liitetty jäljennös Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen julkaisusta "Kala- ja riistaportteja" nro 167: "Pohjanmaan jokien rapukantojen tila ja tulevaisuus" (Antti Ylitalo).

Raportista selviää mm. että

- rapusaalistason romahtaminen Pohjanmaalla tapahtui 1960-luvulta lähtien lähes kaikissa vesistöissä
- nykyinen Pohjanmaan rapusaalis on TE-keskusten, ympäristökeskusten ja kalatalousneuvonnan henkilöstön mukaan erittäin heikko: silmiinpistävää on, että lähes kaikissa entisissä rapujoissa on säilynyt harva, mutta pyyntiin riittämätön rapukanta
- paras raputilanne Pohjanlahteen laskevista joista on Kemijoen alajuoksulla ja Simojoen yläjuoksulla sekä Tengeliönjoessa, jossa rapukanta on elpymässä
- vuosina 1998 ja 1999 rapukanta on tuhoutunut, paitsi muista raportissa mainituista joista, Liminganlahteen laskevista Temmesjoesta ja Tyrnävänjoesta

- Pohjois-Pohjanmaan kokonaisrapusaalis oli vuonna 1999 vajaat 50 000 rapua
- Kainuussa vastaavat saaliit olivat vain hieman yli 50 000 rapua/vuosi.

RKTL:n artikkelin lopputulema on, että raputauteihin tarvittaisiin laajaa perustutkimusta ja että ongelma on yhtä akuutti kuin lohen M-74 taudin selvytys.

Jo edellä sanotun perusteella on selvää, että toimitusmiesten ja avustavan virkamiehen vahinkoarvion peruste 2,96 rapua/merta-d on täysin mahdoton ja ylimitoitettu.

Avustavan virkamiehen olisikin tullut peilata haastattelututkimuksen tuloksia Tengeliönjoen nykyisiä kasvavia rapusaaliita ja Pohjois-Suomen muiden vesistöjen saaliita vasten.

2. 2 Tengeliönjoen nykyinen rapukanta

Ainoa fakta- ja dokumentoitu tieto Tengeliönjoen rapukannoista sisältyy niihin Juopakosken alapuolisen jokiosan kalatalousselvityksiin ja tarkkailuraportteihin, joita Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto/PSV-Maa ja Vesi Oy on vuodesta 1980 ja osittain sitä ennenkin järjestelmällisesti tehnyt. Edellä sivulla 7 on lueteltu ne selvitykset, jotka ovat olleet Pohjois-Suomen vesioikeuden käytettävissä Portimokosken voimalaitoshankkeen lupasiaa käsiteltäessä ja joiden perusteella Tengeliönjoen rapukannan tila osana voimalaitoksen rakentamisen hakemussuunnitelmaa on ollut vesioikeuden tiedossa sen päättäessä voimalaitoksen luvasta.

PSV-Maa ja Vesi Oy on koonnut kirjelmään liitettyyn lausuntoon 23.4.2003 liitteeseen numero 1 graafisen yhteenvedon kalatalousselvityksiin ja tarkkailuraportteihin perustuvista Tengeliönjoen alaosan rapusaaliista vuodesta 1985 alkaen vuoteen 1997 sekä katselmuskirjan liitteenä 2 olevassa asiantuntijalausunnossa esitetyt tiedot Juopakosken alapuolisen Tengeliönjoen rapusaaliista vuosina 2001 ja 2002. Lausunnon sivuilla 3 ja 4 on esitetty tiedot myös rapusaaliista Juopakosken yläpuolisen Tengeliönjoen osalla eli alueella, jonne säännöstelyn vaikutukset eivät ulotu.

PSV-Maa ja Vesi Oy:n lausunnon perusteella saalistiedoista voidaan todeta:

- Tengeliönjoen alaosan rapusaaliit ovat sitten voimalaitos- ja säännöstelyhankkeen käynnistymisen eli vuodesta 1987 alkaen selkeästi lisääntyneet ja kasvu jatkuu edelleen. Vuonna 2002 saaliit ovat olleet kuusinkertaisia vuoden 1985 saaliisiin verrattuna.
- Juopakosken yläpuolisen ravun yksikkösaalis on vuosina 1995 - 1997 ollut keskimäärin 0,38 rapua/merta-d eli rapusaaliiden määrä ei joen tälläkään osalla ole noussut likimainkaan sille tasolle, jonka perusteella Tengeliönjoen saalisalenemaa esitetään korvattavaksi eli 2,96 rapua/mertavuorokausi.
- Juopakosken yläpuolinen rapujen yksikkösaalis on lisäksi likimain sama kuin rapusaaliit Haapakosken alapuolella ja Portimojärven-Juopakosken välillä (ks. lausunnon s. 4).

PSV-Maa ja Vesi Oy:n lausunnossa kiinnitetään edellä sanotun lisäksi huomiota muun muassa niihin epäjohtonmukaisuuksiin, joita katselmuskirjan ravustustiedustelusta tehtiin johtopäätöksiin sisältyy, tarkastellaan Tengeliönjoen alaosan rapukannan kehittymistä 1960-luvun lopun raputuhon jälkeen sekä arvioidaan, voisiko joen alaosalla nykyisin syntyä yhtä hyvä rapukanta kuin 1960-luvulla, jos Portimokosken voimalaitosta ei olisi

rakennettu. Lausunnon huomiot yhdessä Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen edellä selostetun raportin tietojen kanssa ovat painavia arvioitaessa, soveltuvatko ja missä määrin katselmuskirjan ja toimitusmiesten korvausesitykset tosiasioihin perustuvaa oikeudellista harkintaa edellyttävän päätöksenteon pohjaksi Tengeliönjoen rapukorvausasiassa.

2.3 Yhteenveto rapuvahinkoesityksen raputaloudellisista perusteista

Tengeliönjoen rapukantoja koskeva vahinkoarvio on tehty pääasiallisesti yksinomaan vuosikymmenten takaisin muistikuviiin perustuvien haastattelutietojen pohjalta eikä vahinkoarviota laadittaessa ole lainkaan otettu huomioon tosiasioita, jotka tällä hetkellä koskettavat Pohjois-Suomen jokien jokien rapukantoja. Tengeliönjoki sijaitsee ravun luontaisen levinneisyysalueen ulkopuolella eikä se Suomen rapujoista pohjoisimpana voi olla rapukantojen vaihteluun vaikuttavien lainalaisuuksien ulkopuolella. Toimitusmiehet esittävät kertakaikkisia rapukorvauksia tilanteessa, jossa Tengeliönjoen rapukannat todistettavasti ja täysin varmasti ovat voimalaitoksen käynnistymisen jälkeen vuonna 1987 koko ajan lisääntyneet ja ovat edelleen lisääntymässä. Mitään viitettäkään siihen suuntaan, että rapukanta olisi säännöstelyn vuoksi häviämässä taikka sen elpyminen estynyt tai estymässä, ei ole olemassa.

Lain mukaan kertakaikkisia korvauksia voidaan määrätä vain vesirakennushankkeesta johtuvasta pysyvästä saalisalenemasta tai saaliin täydellisestä menettämisestä. Tengeliönjoessa ei Portimokosken voimalaitosta rakennettaessa ollut 20 vuoteen ollut pyynninkestävää rapukantaa. Vuoden 1987 jälkeen Tengeliönjoen ja myös voimalaitoksen vaikutusalueen rapukanta on koko ajan vahvistunut, vaikka rapukantaan ei ole kohdistunut velvoiteperäisiä tai muita intensiivisiä hoitotoimenpiteitä. Kun kalastuskannat perustelevat vahingonkorvaushakemustaan sillä, että Tengeliönjoen alaosalla ennen voimalaitoksen rakentamista oli "erittäin vahva rapukanta", voidaan todeta, että tällä hetkellä tuo rapukanta on, paitsi moninkertainen, myös Pohjanmaan jokien rapukantojen yleinen tilanne huomioon ottaen keskivertoa parempi (ks. hakijoiden kirjelmä lupavirastolle 14.5.2001 s. 3). Vesistön säännöstely sinänsä ei ole este hyvällekin rapukannalle, mitä osoittaa se, että pohjoisen joista tällä hetkellä paras rapukanta on Suomen voimakkaimmin säännöstellyn vesistön pääjoen Kemijoen alajuoksulla. Rapujen määrä Tengeliönjoessa on lisääntynyt osapuilleen yhtä hyvin sekä Portimokosken voimalaitoksen vaikutusalueella että sen yläpuolella.

Yhtiö katsoo, että vaatimukset Tengeliönjoen rapukannan kertakaikkisesta korvaamisesta eivät ole lakiin perustuvia eikä rapukorvausten määräämiselle ole asiallisia perusteita.

3. Oikeudenkäyntikulut

Portimokosken voimalaitoksen vaikutusalueen kala- ja raputaloudellinen selvitys- ja tarkkailutyö on selvitetty sillä tavoin kuin vesioikeuden lupapäätöksessä on edellytetty. Yhtiölle on asetettu tavanomainen rapukantojen tarkkailu- ja seurantavelvoite. Tällaisten lupamääräysten tehtävänä on olla perusteena mahdollisille myöhemmille velvoitteille, jotka lupaviranomainen ehkä katsoo aiheellisiksi.

Hakemusasiassa asianosaiset saavat pääsääntöisesti pitää oikeudenkäyntikulut vahinkonaan. Korvauksenhakijoiden ei ole ollut tarpeen ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin osoittaakseen, että niille on aiheutunut tai aiheutuu voimalaitoksen toiminnasta ravustukseen liittyvää vahinkoa, haittaa tai

muuta edunmenetystä. Kulujen korvaamiseen ei ole muutoinkaan erityisiä syitä.

4. Muistutusten ja vaatimusten täydentäminen

Yhtiö on pyytänyt, että sille varataan tarvittaessa tilaisuus täydentää tästä kirjelmästä ilmeneviä muistutuksia ja vaatimuksia sekä vastata korvauksenhakijoiden ja muiden asianosaisten asiassa esittämiin muistutuksiin ja vaatimuksiin.

5. Suullinen käsittely

Yhtiö ei vastusta rapukorvausasian suullista käsittelyä. Yhtiö on kuitenkin katsonut että henkilötodistelu vuosikymmenten takaisia Tengeliönjoen rapusaaliita koskevien muistikuvien vahvistamiseksi ei ole perusteltua, kuten Portimokosken voimalaitoksen rakentamista koskevassa lupapäätöksessä jo on todettu.

Siltä varalta, että ympäristölupavirasto katsoo asian suullisen käsittelyn tarpeelliseksi, yhtiö on varannut mahdollisuuden kuulla todistajina nimeämiään henkilöitä.

Professori Erkki J. Hollon lausunto 4.3.2003

Edellyttämättömältä vahingolta vaaditaan, että menetys on ollut reaalinen jo lupa-asiaa käsiteltäessä, mutta jäänyt tiedostamatta. Toiselta puolen ennen luvan myöntämistä tapahtuneista vahingoista ei ole lupa-asioissa annettu päätöstä, vaan on katsottu, ettei niiden käsittely kuulu lupa-asian yhteyteen.

Tarkasteltavina olevissa lupapäätöksissä ei ole asetettu luvanhaltijalle velvollisuutta tehdä edellyttämättömien vahinkojen osalta hakemusta, vaan ainoastaan velvollisuus selvittää rapukannan tila ja tuotto. Tällaisten lupamääräysten tehtävänä on vesioikeudellisessa oikeuskäytännössä olla perusteena mahdollisille myöhemmille velvoitteille, ei kuitenkaan sellaisille, joiden tarpeellisuus on jo oikeusvoimaisesti lupa-asian yhteydessä ratkaistu. Korvauskysymykset on tutkittava viran puolesta, ja vahingonkärsijän, joka ei korvausesitykseen tyydy, on kaikista tuntemistaan vahingoista vaadittava korvausta jo lupa-asiaassa. Tätä korvausvaatimusta ei voida ottaa uudelleen tutkittavaksi edellyttämättömältä vahinkoa koskevana asiana. Kun korvattavaa menetystä ei katsottu lupa-asiaassa olleen tiedossa tai ennakoitavissa, arvio perustui niihin rapusaaliista ja rapukannasta saatuihin tietoihin ja arvioihin, joita osapuolet asiassa olivat viranomaiselle antaneet. Rapurutto on luonnollisesti seikka, jonka vaikutus on otettu huomioon lupa-asiaassa, kun taas uudelleen arviointi voi edellyttämättömänä menetyksenä tulla kysymykseen vain lupavaiheessa tapahtuneen virhearvioinnin, ei sitä vastoin tuolloin käytettävissä olleen näytön uudelleenarvioinnin perusteella. Lupa-asiaa eri vaiheissa käsiteltäessä rapuvahingon ei ole arvioitu ylittävän korvauskynnystä, ja tältä osin kalastuskuntien korvausvaatimukset on siis oikeusvoimaisesti ratkaistu (VL 11:8.1). Kun vahinkokysymys on viran puolesta hankitun ja kalastuskuntien esittämän näytön pohjalta kertaalleen tutkittu, samaa näyttöä ei voida uudelleen arvioida uudistettujen korvausvaatimusten tueksi oikeusvoimavaikutuksesta johtuen eikä korvausten määrää muuttaa. Uutta näyttöä voidaan hankkia ainoastaan edellyttämättömyydestä eli vahingoista, joita koskevia vaatimuksia ei tutkittu ja ratkaistu.

Hakemusta ei myöskään voida tehdä, jotta viranomaisen selvityttäisi, onko edellyttämättömiä vahinkoja syntynyt, ellei tällaista velvoitetta ole asetettu lupapäätöksessä. Muussa tapauksessa vahingonkärsijän on esitettävä riittävä näyttö. Jos lupa-asiassa aikoinaan on tutkittu ja hylätty vahingonkorvausvaatimukset, ei voida katsoa, että asia olisi jäänyt selvittämättä ja että edellyttämättömän vahingon käsittelyn edellytykset olisivat vesilain 11 luvun 8 §:n mukaan olemassa.

Mikäli kysymys on siitä, että myöhempi korvausvaatimus perustettaisiin lupa-asiassa menetetyksi oletetun edun palautumiseen, tässä tapauksessa rapukannan elpymiseen, kysymys on pikemmin jälkiseikasta kuin edellyttämättömästä vahingosta. Luvan myöntämisen jälkeiset muutokset ja uudet odotukset eivät ole perusteena lupa-asian korvausratkaisun tarkistamiselle vesilain 11 luvun 8 §:n nojalla.

Lausuntopyyntö toimitusinsinöörille ja asiantuntijalle

Ympäristölupavirasto on varannut katselmustoimituksen toimitusinsinöörille ja asiantuntija Tapio Rautiaiselle tilaisuuden antaa lausuntonsa hakijoiden ja yhtiön muistutusten johdosta 15.9.2003 mennessä.

Toimitusinsinöörin ja asiantuntija Rautiaisen lausunnot 12.9.2003

Toimitusinsinööri ja asiantuntija Rautiainen ovat toimittaneet pyydyt lausuntonsa ympäristölupavirastolle 12.9.2003.

Tapio Rautiainen on todennut mm., että hänen asiantuntijalausunnossaan esitetyt saalismäärät ovat keskiarvoja, jotka antavat kohtuullisen realistisen kokonaiskuvan ajankohdan rapusaaliista. Rapusaalistiedot ovat muistitietoa. Ilmoitettujen saaliiden suuruusluokka on ollut yhdenmukainen. Kalastuskuntien toimittamalla listalla on ollut 55 nimeä, joista on haastateltu 35 henkilöä.

Viime vuosikymmeninä Etelä- ja Keski-Lapin alueilla merkittävimmät virtavesiluontoon vaikuttaneet tekijät ovat olleet vesistöjen voimataloussäännöstely ja metsätalouden harjoittamisen vaikutukset. Ravun osalta vaikutukset ovat aiheuttaneet paikallisesti tuhoisia seurauksia. Ravun lisääntyminen ei pohjoisella alueella muutoinkaan aina onnistu.

Portimojärvi on toiminut metsäojitusten lietteiden ja kiintoaineen viimeisenä laskeutusaltaana ennen Tornionjokea. Haastatellut ovat kertoneet Portimojärven huonosta vedenlaadusta ja liettymisestä ja niiden aiheuttamista seuraamuksista 1970- ja 1980-luvulla. Portimojärven kautta virtaavien laajojen ojitusalueiden vaikutukset ovat olleet järven alueella voimakkaimmillaan 1970-luvun puolivälistä pitkälle 1980-luvulle. Ojitusten merkittävien vaikutusten jääminen vedenlaatutarkastelussa näkymättömäksi selittyy seurantamenetelmien valinnalla sekä näytteenottoajankohdilla ja -paikoilla. 1970-luvun alussa huuhtoumat olivat suhteellisen pieniä mm. ajankohdan vähäsateisuuden vuoksi. Metsäojitusten vaikutukset eivät välttämättä näy hälyttävänä muutoksina vedenlaadussa, vaikka vesistöt muuttuvat esim. arvokaloille sopimattomiksi. Muutokset näkyvät kuitenkin pohjalevästössä ja -kasvillisuudessa. Tengeliönjoen rapuvahinkoalueella kokonaisfosfori- ja typpipitoisuuksien nouseva trendi on selvin näkyvä tekijä, jossa ilmenevät metsäojitusten, muun kuormituksen ja mahdollisesti voimalaitossäännöstelyn vaikutukset. Myös rautapitoisuuden, kemiallisen hapenkulutuksen ja veden väriluvun aikasarjakäyrien piikit ja nousevat trendit viestivät kuormi-

tuksen aiheuttamasta epäedullisesta muutoksesta Tengeliönjoen vesiluonnossa.

Rapu on lohikalojakin herkempi säännöstelyn haitallisille vaikutuksille. Säännöstelyn vaikutusten tehoisuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat mm. vesistön sijainti, topografia, pohjan laatu sekä säännöstelyamplitudi. Säännöstely vaikuttaa vedenlaatua merkittävämmiin virtaamien ja vedenkorkeuden vaihtelujen aiheuttaman luonnonmukaisen rytmin häiriintymisen kautta ravun elinympäristöön.

Vahinkoalueella Portimojärvi - Juopakoski suurin osa raputaloudelle aiheutuneesta vahingosta on katsottava 1970- ja 1980-luvuilla tehtyjen metsäojitusten aiheuttamaksi. Metsäojitusten, muun hajakuormituksen ja maatalouden osuus alueella tapahtuneesta rapuvahingosta on arviolta 70 %. Tengeliönjoen alemmilla alueilla metsäojitusten vaikutus on ollut vähäisempää. Voimalaitoksen ja Portimojärven välisellä alueella ravun kannalta merkittävää on säännöstelyn ja voimalaitoksen rakentamisen työnaikaiset vaikutukset. Vahinkoarvioon sisältyy rapusaaliin menettäminen ja säännöstelyn ravustukselle aiheuttama haitta, mikä on yhteensä 80 %. Haapakosken ja Tornionjoen välisellä alueella ravun elinympäristö on muuttunut myös muun ihmistoiminnan vaikutuksesta. Maa- ja metsätalouden, muun hajakuormituksen sekä asutuksen osuus ravulle aiheutuneesta haitasta on 50 %.

Rapukanta ei olisi Taskilan Tengeliönjoen rapuvahingosta vuonna 2003 antaman lausunnon mukaisesti vahinkoalueella palautunut 1960-luvun tasolle, vaikka Portimokosken voimalaitosta ei olisi rakennettu. Tähän perustuu myös arvio rapuvahingon aiheuttajien suhteellisista osuuksista.

Laskelmassa käytetty 50 000 ravun saalismäärä perustuu saalisarvoon, jonka hyödyntäminen olisi voinut olla mahdollista kestäväällä tavalla. Rapukannan tuhoutumisen aikoihin myös ravun elinympäristö alkoi huonontua, eikä se ole palautunut tuhoa edeltävään tilaan. Rapukannan tila ei anna aihetta uskoa, että rapukanta olisi merkittävästi paranemassa. Muiden kuormitustekijöiden lisääntyessä säännöstelyn vaikutus vesiluontoon tulee mahdollisesti korostumaan.

Vahinkoalueella ravustavien talouksien määränä laskelmassa on käytetty 20 taloutta. Mertamääräksi on arvioitu noin 33 merta/talous, yhteensä 655 merta. Keskimääräisenä yksikkösaaliina koko alueella on käytetty arvoa 2,96 rapua/merta-d. Parhaaksi arvioidun Haapakoski - Portimojärvi alueen rapusaaliina on käytetty luku 26 300 rapua/vuosi. Haapakosken ja Tornionjoen välisen alueen saaliina on pidetty 20 100 rapua/vuosi ja Portimojärven alueen saaliina 13 600 rapua/vuosi. Vahinkoarviossa käyttöön otettu 50 000 ravun vuosisaalis on jaettu eri alueittain jatkuvaa pyyntiä kestäväksi rapusaaliiksi samassa suhteessa kuin kokonaissaalisarviossa.

Eri alueilla ravustavien talouksien määrät ja yksikkösaaliit perustuvat haastattelutietoihin.

Pohjois-Pohjanmaan rapujoissa maatalouden kuormitus on merkittävästi suurempi kuin Lapissa, mikä estää rapukantojen palautumista. Lapin rapukantoja sääntelevät enemmän sääolot. Molempien alueiden vedet ovat säännösteltyjä ja ravun elinympäristö on molemmissa jatkuvasti huonompi kuin 1960-luvulla.

Vastinepyyntö hakijoille ja Tornionlaakson Voima Oy:lle 11.6.2003

Ympäristölupavirasto on varannut hakijoille tilaisuuden vastineen antamiseen Tornionlaakson Voima Oy:n katselmuskirjasta tekemän muistutuskirjelmän ja Tornionlaakson Voima Oy:lle hakijoiden katselmuskirjasta tekemän muistutuskirjelmän johdosta 15.9.2003 mennessä.

Tornionlaakson Voima Oy:n vastine 12.9.2003

Vaatimukset

Yhtiö on uudistanut vaatimuksensa, että kalastuskuntien vaatimukset rapuvahinkojen korvaamisesta ja niitä koskevat toimitusmiesten esitykset jätetään ensi sijassa tutkimatta tai toissijaisesti aiheettomina ja perusteettomina kokonaisuudessaan hylätään ja että hakijoiden vaatimukset oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta hylätään.

Lisäksi yhtiö on vaatinut, että kalastuskuntien ensisijaiset vaatimukset asian palauttamisesta täydentävään katselmustoimitukseen vaatimuksissa nimenomaan edellytetyssä tarkoituksessa, samoin kuin toissijaiset vaatimukset vahinkoarvion tarkentamisesta kokonaisuudessaan hylätään.

Vielä yhtiö on vaatinut, että hakijat veloitetaan yhteisvastuullisesti korvaamaan yhtiön oikeudenkäyntikulut asiassa laillisine korkoineen.

Perustelut

Vaatimusten perustelut ja yhtiön näkemys vireillä olevan prosessin oikeudellisesta luonteesta samoin kuin hakijoiden korvausvaatimusten perusteettomuudesta on esitetty ympäristölupavirastolle jätetyssä muistutuskirjelmässä 8.5.2003.

Katselmuskirjan korvausesityksestä ja hakijoiden katselmuskirjan johdosta tekemistä muistutuksista todetaan vielä seuraavaa:

1. Katselmustoimituksesta

Analyysi rapukannan heikentymisen todellisista syistä on katselmustoimituksessa jäänyt kokonaan tekemättä. Mahdollisten rapuvahinkojen määrä ja siihen perustuvat korvausesitykset on tehty yksinomaan entisaikojen saaliita koskevista muistikuvista koottujen haastattelutietojen pohjalta. Sen sijaan ainoa objektiivinen kirjallinen faktamateriaali, joka Tengeliönjoen rapukannoista sekä ennen voimalaitoksen rakentamista että sen jälkeen on käytettävissä eli Pohjois-Suomen vesitutkimustoimiston/PSV Maa ja Vesi Oy:n tarkkailuraportit ja niitä täydentävät selvitykset vuosilta 1980 - 2002, on de facto kokonaan syrjäytetty. Edes seuranta- ja tarkkailuraporttien tekijöitä ei katselmuskirjaa valmistettaessa ole missään vaiheessa kuultu. Näin ei voida menetellä, varsinkin kun haastattelutiedoista ei ole löydettävissä minkäänlaista yhteen suuntaan käyvää totuutta vanhoista rapusaaliista. Tengeliönjoen rapukannoista tehdyt tarkkailuraportit sinänsä sisältävät nekin - asian luonnollisesta vaikeudesta johtuen - runsaasti olettamuksia rapukantojen elpymisen esteistä, mutta joka tapauksessa ne systemaattisesti koottuina olisivat tarjonneet verrattomasti paremman pohjan arvioida rapukantojen ajankohtaista tilaa Tengeliönjoella.

Hakijoiden korvausvaatimukset ja katselmuskirjan korvaus-esitykset rakentuvat sille itsestään selvytenä otetulle hypoteesille, että ilman Portimokosken voimalaitoksen rakentamista Tengeliönjoki olisi säilynyt ja iankaikkisuuden näkökulmasta tulisi myös säilymään korkeatasoisena rapujokena täysin riippumatta siitä, mitä ympäröivässä maailmassa on vuosikymmenien aikana tapahtunut ja edelleen tapahtuu.

Yhtiön muistutuskirjelmässä on viitattu riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen tekemiin selvityksiin Pohjanmaan jokien raputaloudellisesta tilasta, joka noissa selvityksissä todetaan kauttaaltaan heikoksi. Tiedossa myös on, että jokirapukannat yleensäkin koko Suomessa ovat olleet vakavasti uhattuina sen jälkeen, kun rapurutto pääosin 1960-luvulta alkaen oli tehnyt tuhojaan maamme vesistöissä. Kari Kilpisen kirjassa "Suomen Rapu, ravun nousu, tuho ja tulevaisuus" (Edita 2003) on käsitelty perusteellisesti, jokirapukantojen heikkoa tilaa ja sen syitä sekä niitä toimenpiteitä, joita raputalouden kohtaamiseksi olisi tehtävissä. Kirja on laaja eikä sen sisältöä ole tarpeen tässä yksityiskohtaisesti selostaa. Siteeraamme tähän kuitenkin joitakin keskeisiä kirjan havaintoja:

- "Suomessa ja Ruotsissa on tällä hetkellä Euroopan parhaat jokirapuvudet. Muualta lajin luontaiselta levinneisyysalueelta raputuhot (rapurutto) ja ympäristön muutokset ovat hävittäneet jokirapukannat niin vähiin, että jokiravusta on tullut suojelun kohde. Esimerkiksi entisessä rapumaassa Saksassa koko rapujen pyynti- ja käyttökulttuuri on häviämässä tai hävinnyt, koska kannat ovat tuhoutuneet ja näivettyneet ja toinen laji on vallannut kanavat. Jokiravun palauttaminen on mahdotonta." (s. 61 - 62)
- "Rapujen biologista tuottoa tarkasteltaessa on kiinnostava seurata rapumäärin kehittymistä. Mutta kun halutaan seurata raputalouden kehitystä, huomio voidaan suunnata rapujen rahallisen arvon muuttumiseen. Nykyisin ei enää voida puhua rapujen viennistä - esimerkiksi vuoden 2001 koko 2.3 miljoonan ravun saalis meni kotimaan kulutukseen. Täpläravun osuus saaliista oli noin kolmannes. Näin maamme rapusaaliin arvo oli noin 3,7 miljoonaa euroa." (s. 81 - 82)
- "Kansanomaisesti puhutaan alunamaista, kun tarkoitetaan maaperästä purkautuvaa happamuutta. Pohjanmaalla on alueita missä ojittamalla vapautettu maan happamuus on valunut ojavesien mukana vesistöihin.

Suurin osa sulfidimaista sijaitsee Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalla. Litorinameren raja kulki Pohjois-Suomessa noin 90 - 100 metriä nykyisen merenpinnan yläpuolella. Tämän korkeusvyöhykkeen alapuolella esiintyy happamia maakerroksia, tosin vain paikoin. Pohjanmaan mittavat vesistötyöt ja laajat pellonkuivatukset sekä suo- ja metsäojitukset ovat vauhdittaneet alunan virtaamista vesistöihin. Tämä on tapahtunut voimakkaimmin 1950-luvun lopulta parinkymmenen vuoden ajan. Liekö sattuma, että silloin alueen rapukannat alkoivat laantua.

= =

Sen sijaan luonnonmukaisella valuma-alueella sadevesi imeytyy metsien ja soiden maaperään, joissa se säilyy pitkään puuston varjossa vain hitaasti haihtuen ja pikkuhiljaa vesistöön valuen. Tehokas metsä- ja maatalous on muuttanut tämän luonnollisen vesitysjärjestelmän ravulle erittäin epäedulliseksi." (s. 149)

- Rapuja alkoi menehtyä joukoittain useissa Pohjamaan joissa 1950-luvun lopulla ja joukkokuolemat huipentuivat 1960-luvun alussa. Samaan aikaan maamme pellot ja metsät ojitettiin ja ravulle erittäin myrkyllistä DDT:tä käytettiin yleisesti. Tämän jälkeenkään vesistöt eivät ole muuttuneet ravulle paremmiksi. Näin rapuja kuritetaan koko ajan. Kun tähän lisätään teollisuuden ja asutuksen osuudet, ei ole ihme että rapukannat eivät tahdo elpyä useista hoitoponnisteluista huolimatta. Tässä on jo syytä kerrakseen "kroonisen rapuruton" tilaan. Rapu on hidas eläin. Ei se pysty sopeutumaan tällaisiin ympäristön muutoksiin ainakaan tuhanteen vuoteen." (s.150)

- Pyhäjoen rapukuolema oli kuin lähtölaukaus useiden parhaimpien rapujokien raputuholle. Pyhäjoen jälkeen tuhoutuivat Pohjois-Pohjanmaan alueella Kala-joen (1962), Oulujoen (1962), Kiiminkijoen (1962 - 1963) ja lijoen (1964) rapukannat.

Vuoden 1963 jälkeen todettiin kalakuolema Pyhäjoen kirkonkylän Etelänkylässä toisessa Pyhäjoen mereen laskevassa haarassa. Silloin vesi kirkastui ja kalat olivat mahat pystyssä. Puhuttiin, että maavesien aluna kirkasti veden. Rapuistutukset eivät tuottaneet tulosta. Merkit viittaavat alunavesiin." (s. 154)

- "Tähän mennessä viimeisin ja mittavin jokiravun palauttamishanke on meneillään Pyhäjoen vesistöalueella. Aluksi Pyhäjoen kalastusalue selvitti, ettei sen alueella ollut pyynninkestäviä jokirapukantoja ja etteivät rapukannat elpyneet itsestään. Näin syntyi hanke "Elinvoimaisen rapukannan palauttaminen Pyhäjoen vesistöalueella 2001 - 2004." (s. 181)

Tengeliönjoen jokirapukannat ovat ainakin Pohjanmaan jokien rapukantojen yleinen tilanne, mutta mahdollisesti jopa koko maankin tilanne huomioon ottaen, tavanomaista paremmat.

Katselmustoimituksessa on kokonaan sivuutettu tämäntyyppinen raputalouden asiantuntemus, jota kyllä olisi ollut runsaasti saatavissa ja josta Kilpisen kirja on vain yksi esimerkki.

2. Asian palauttamisesta täydentävään katselmustoimitukseen

Vaikka yhtiö katsoo, että rapuvahinkoja koskevat korvauskysymykset on lopullisesti ja oikeusvoimaisesti ratkaistu voimalaitos- ja säännöstelyhankkeen lupakäsittelyn yhteydessä, yhtiö hyväksyy sen, että Tengeliönjoen rapukannan tila selvitetään kalastuskuntien hakemuksen käsittelyn yhteydessä katselmustoimituksessa. Ajatuksena on, että kun yhtiölle on lupapäätöksessä asetettu tavanomainen velvoite seurata rapukannan tilaa ja tuottaa voimalaitoksen vaikutusalueella samoin kuin veden laatua Haapakosken voimalaitoksen yläallasalueella ja Portimojärvässä, ja kun tämä rapukantoja koskeva 10 vuoden seuranta-aika on nyttemmin tullut täyteen, noiden lupaehtojen edellyttämät johtopäätökset tarkkailun tuloksista on mahdollista tehdä tässä yhteydessä. Mikäli katselmustoimituksessa olisi noiden tulosten perusteella katsottu olevan aihetta uusiin velvoitteisiin, pohjana arviolta olisivat olleet nimenomaan voimalaitoslupaan sisällytetyyn, rapukantoja koskevaan seuranta- ja tarkkailuvelvoitteeseen perustuvat selvitykset ja mahdolliset muut asiantuntijaselvitykset. Katselmustoimituksessa omaksutun virheellisen selvitysmenettelyn vuoksi tarkkailuvelvoite on muuttunut vahingonkorvausvelvollisuudeksi perusteilla, joiden syy-yhteyttä Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen ei millään tavoin ole voitu osoittaa, ja jonka korvausvelvollisuuden aiheena on pelkästään ravustajien moniin eri suuntiin käyvät muistikuvat vuosikymmenten takaisista rapusaaliista.

Asian palauttamista täydentävään katselmustoimitukseen siinä tarkoituksessa, kuin kalastuskuntien muistutuskirjelmässä 12.5.2003 esitetään, yhtiö ei pidä lainkaan tarpeellisena. Sen sijaan yhtiö katsoo, että katselmustoimitusta on mahdollista täydentää ympäristölupaviraston sopivaksi katsomalla tavalla - ei uuden näytön hankkimiseksi lupaprosessissa jo hylättyjen korvausvaatimusten tueksi, vaan sen arvioimiseksi antavatko tarkkailu- ja seurantaraporttien tulokset aihetta mahdollisiin uusiin velvoitteisiin. Raporteissa on yksityiskohtainen tietous sekä rapukantojen kehityksestä n. 20 vuoden ajalta tähän päivään saakka että Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen työnaikaisista vesistövaikutuksista.

Yhtä selvää on, että Portimokosken voimalaitoksen vaikutusalueen jokiraputilannetta tulee tarkastella sekä Juopakosken yläpuolisen Tengeliönjoen rapusaaliita että myös muiden pohjoisten rapujokien ajankohtaista raputilannetta vasten. Yhtiön muistutuskirjelmän liitteenä 3 olevasta PSV Maa ja Vesi Oy:n selvityksestä ilmenee, että Juopakosken yläpuolinen rapujen yksikkösaalis on samaa tasoa kuin rapusaaliit Haapakosken alapuolella sekä Portimojärven ja Juopakosken välillä. Sen sijaan Haapakosken vanhan voimalaitoksen yläaltaassa rapukannan uusiutumisessa on ilmeisesti häiriöitä, minkä yhtiö on kalastuskunnillekin myöntänyt.

3. Hakijoiden vaatimuksista ja muistutuksista

Luonteenomaista kalastuskuntien käyttäytymiselle tässä prosessissa on, että prosessin aikana esitetään jatkuvasti muuttuvia käsityksiä ja perusteluja korvattaviksi vaadituista rapuvahingoista. Niinpä ensimmäinen yhtiölle jätetty korvausvaatimus syyskuun 8. päivältä 2000 päättyi absoluuttiseen kokonaissummaan 3 244 467 markkaa ja sille korkoa 6 %:n mukaan korvausvaatimuksen tiedoksiannosta lukien. Samansisältöinen hakemus jätettiin sittemmin 28.12.2000 Pohjois-Suomen ympäristölupavirastolle.

Katselmustoimituksen toimitusmiehille 14.5.2002 jättämässään korvausvaatimuksessa hakijat ilmoittivat, että ympäristölupavirastolle jätetty vahingonkorvausvaatimus onkin vähimmäisvaatimus, jonka määrä nyttemmin katselmuskirjasta jätetyssä hakijoiden muistutuskirjelmässä on kohonnut yli 4 miljoonaan euroon eli noin 25 miljoonaan markkaan. Myös hakijoiden vaatimukset pääomamäärälle laskettavasta korosta ovat moninkertaistuneet alkuperäisestä.

Katselmuskirjassa jätetyssä hakijoiden muistutuskirjelmässä vaaditaan muun ohella arviota voimalaitoksen rakentamisen aiheuttamista vahingoista sekä selvitystä rakentamisaikaisista vedenlaatumuutoksista ja niiden merkityksestä rapukannalle, vertailusaalitasona käytetyn 50 000 ravun vuosisaaliin korottamista 150 000 rapuun/vuosi, Portimokosken voimalaitoksen katsomista vahinkojen ainoaksi aiheuttajaksi ilman muita tekijöitä, korvauksille laskettavan koron määräämistä aiemmasta poiketen jo 29.4.1983 alkaen, sekä korvauslaskelmien tarkentamista siten, että laskelmissa otetaan huomioon eri kalastuskuntien todelliset vesipinta-alat samoin kuin koko Portimojärven katsomista vahinkoalueeksi.

Kalastuskunnat eivät saa korvausvaatimuksilleen mitään tukea Tengeliönjoen rapukantoja koskevasta seuranta- ja tarkkailuraporteista eikä myöskään muista asiantuntija-arvioista. Hakijoiden intressissä on hämmentää koko asia niin sekaisin, että päätösten tekeminen tosiasioiden pohjalta kävisi mahdottomaksi. Mistään niistä väitteistä, joita tässä prosessissa hakijoiden toimesta jatkuvasti ja yhä enenevässä määrin esitetään, ei ole osoitettavissa mitään kirjallista näyttöä; on vain olettamuksia, väitteitä ja subjektiivisia mielipiteitä.

Kun muistutuskirjelmässä muun ohella todetaan, että "Ottaen huomioon, että lämpötila tulevaisuudessa keskimäärin tulee nousemaan, tulee ilmastollisia tekijöitä pitää korvauksia korottavina eikä suinkaan vähentävinä tekijöinä" ja edelleen "Tämän päivän luonnontieteellisen tietämyksen perusteella ei ole osoitettavissa mitään perusteita sille, että rapuvahingot miltään osin johtuisivat mistään muusta kuin säännöstelystä ja voimalaitoksen rakentamisesta", yhtiön tiedossa ei ole, mitä tuo hakijoiden tämän päivän luonnontieteellinen tietämys voisi olla kun todetaan, että ilmastollisesti edullisesta Saksasta, josta rapu on lähtöisin, rapukannat ovat kokonaan hävinneet, ja että Kari Kilpisen usein mainitussa teoksessakin jokirapujen

häviämisen syyt Suomen vesistöistä ovat mitä moninaisimpia ja suurelta osin myös olettamusten varassa. Kirjan sanoma on, että jokirapu ei ole kyennyt sopeutumaan moninaisiin ympäristömuutoksiin, maamme raputalous on alennustilassa eikä ainakaan jokirapukantojen osalta paluuta menneeseen ole olemassa.

Varmaa on, että ellei johtopäätöksiä ja ratkaisuja Tengeliönjoen jokirapukantojen tilanteesta tehdä puhtaasti seuranta- ja tarkkailuraporttien sekä muun jokiraputaloutta koskevan objektiivisen tietämyksen pohjalta, tämän asian selvittämisessä ollaan pohjattomassa suossa eikä selvyiden saaminen kohtuullisin kustannuksin ja kohtuullisessa ajassa ole mahdollista. Vastaukset kaikkiin kysymyksiin, mm. kysymykseen Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen vaikutuksista veden laatuun ja rapukantaan, vesialueiden oikeista pinta-aloista samoin kuin Portimojärven soveltuvuudesta rapujen elinalueeksi jne. löytyvät kaikki PSV-Maa ja Vesi Oy:n seuranta- ja tarkkailuraporteista sekä niitä täydentävistä selvityksistä vv. 1980 - 2002.

Tengeliönjoen vesistöalueen kalastoa ja kalastusta on käsitelty Tengeliönjoen vesistön kalataloudellisessa perusselvityksessä (PSV 1980). Lisäksi tietoja kalastuksesta on kerätty kalastuskirjanpidolla v. 1978 - 1984 (PSV 1985). Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen liittyvän kala- ja raputaloustarkkailun tulokset on raportoitu vuosittain (PSV 1986 - 1997). Yhteenveto raputarkkailun tuloksista on esitetty viimeisimmässä tarkkailuraportissa (PSV 1999). Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen työaikaiset vesistövaikutukset on raportoitu vuosilta 1986 - 1988 (PSV 1988 ja 1999).

Menossa oleva korvausprosessi on tiettävästi myös ainutlaatuinen siinä suhteessa, että korvauksia voidaan ja korvattavaksi esitetään kalastusetuus, joka useaan vuosikymmeneen ennen vesivoimahankkeen toteuttamista ei ollut lainkaan hyödynnettävissä. Muistutuskirjelmässään yhtiö on lausunut epäilyksensä katselmuskirjan ja toimitusmiesten korvausesitysten soveltuvuudesta tosiasioihin perustuvaa oikeudellista hankintaa edellyttävän päätöksenteon pohjaksi tässä asiassa.

4. Yhtiön oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta

Siviilioikeudenkäynnissä, johon nyt vireillä olevaa prosessia voidaan näyttö- ja todistustaakkakysymysten puolesta verrata, kantajalta edellytetään positiivista totuudessapysymisvelvollisuutta. Asian aikaisemmissa vaiheissa yhtiö on lähtenyt siitä tavanomaisesta vesilain periaatteesta, että hakemusasiassa asianosaiset saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan.

Hakijat ovat jatkuvasti muuttaneet ja lisänneet vaatimuksiaan sekä selvityksiään. Tämän vuoksiyhtiö pitää kohtuullisena, että hakijat korvaavat täysimääräisesti yhtiölle tästä asiasta aiheutuvat oikeudenkäyntikulut.

Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta ym. vastine 14.10.2003

1. Lisäselvitykset

Katselmuskirjassa vain pieni osa rapuvahingoista on esitetty korvattavaksi, johtuen siitä, että muiden kuormittavien tekijöiden, kuten metsä- ja maatalouden, asutuksen ym. hajakuormituksen on katsottu aiheuttaneen pää-

osan vahingoista. Hakijat ovat kommentoineet asiaa tältä osin 13.5.2003 päivätyssä muistutuksessaan.

Hakijat ovat pyytäneet asiaan liittyen asiantuntijalausunnon Suomen johtavalta raputalouden asiantuntijataholta Raputietokeskukselta (FT Jussila, FM Mannonen). Asiantuntijalausunnosta ilmenee kiistatta, että katselmuskirjassa mainitut "muut kuormittavat tekijät" eivät voi selittää Tengeliönjoen katselmuskirjassa todettuja rapumenetyksiä. Aiheutuneet rapuvahingot on määrättävä korvattavaksi siihen kokonaismäärään, joka katselmuskirjassa on esitetty, ilman katselmuskirjassa "muiden kuormittavien tekijöiden" perusteella tehtyä prosentuaalista vähennystä eri vahinkoalueiden osaluilla.

2. Vastine

Hakijat ovat todenneet, että Hollon asiantuntijalausuntoon ja siinä esitettyihin johtopäätöksiin tulee suhtautua varauksellisesti.

Hollon lausunnossa ei ole kiinnitetty huomiota asian kannalta keskeisiin asiakirjoihin, eli avustava virkamies Kännön ja toimitusmiesten lausuntoon (liitteet 2 ja 3), joihin kaikki asiassa annetut myöhemmät päätökset perustuivat. Hollo ei myöskään ole kiinnittänyt huomiota vesiylioikeuden päätökseen VY 85/1989, joka ainoana päätöksenä sai lain- ja oikeusvoiman. Nämä asiakirjat ja niiden merkitys on lausunnossa lähes kokonaan sivuutettu. Tämän johdosta lausunnossa esitetyt yleistyksiset ja niiden perusteella tähän asiaan liittyen tehdyt johtopäätökset ovat ilmeisen virheelliset.

Päätösten oikeusvoimaa ja merkitystä ei voida arvioida yleisten teoreettisten oppien perusteella vaan ainoastaan sen perusteella, mitä kyseisessä asiassa on tuotu esiin ja päätetty. Kun nyt vireillä olevaa asiaa tarkastellaan päätökseen VY 85/1989 päätyneen prosessin perusteella on täysin ilmeistä, etteivät aikaisemmin annetut päätökset ja niiden oikeusvoima estä nyt vireillä olevan asian tutkimista. Tämä on ilmeistä jo pelkästään sen perusteella, että Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto vahingonaiheuttajan vastauksesta ja jo aikaisemmin esittämistä ja nyt uudistamista oikeusvoimaväitteistä huolimatta määräsi asian katselmustoimitukseen.

Avustava virkamies Kännön lausunto on tältä osin niin selvä, ettei se jätä minkäänlaista mahdollisuutta tulkinnolle. Kännö on todennut, että alueella on rapukanta, joka on palautumassa, mutta että palautuskehitystä ja voimallaitoksen vaikutuksia elpyvään rapukantaan ei tuolloin voitu arvioida. Tämän johdosta ravusta tuli antaa oma seuranta- ja selvitysvelvoite, jolla mahdolliset vahingot voitaisiin todeta. Kännön kannanotto ei näin ollen tarkoita sitä, että hänen katsoneen, ettei vahinkoa tule aiheutumaan, tai ettei vahinko ylittäisi "korvauskynnystä", kuten prof. Hollo ja yhtiö virheellisesti antavat ymmärtää. Päinvastoin on Kännö tunnistanut ja tunnustanut sen ilmeisen tosiasian, että voimalaitoshanke saattaa aiheuttaa haittaa ja vahinkoa rapukannalle, mutta että tätä vahinkoa ei tuossa yhteydessä voitu arvioida. Mahdollisen vahingon selvittämiseksi oli siksi annettava selvittämis- ja seurantavelvoite, jonka tulosten perusteella mahdollisesti aiheutuva vahinko jälkikäteen voitiin arvioida, ja jonka perusteella vahinkokysymys myöhemmin tuli saattaa ratkaistavaksi. Rapuvahingon mahdollisuus tunnustettu, mutta sen korvaaminen on jätetty esitetyn selvittämis- ja seurantavelvoitteen antamien tulosten varaan, koska "joen tulevaa kehitystä ei tässä vaiheessa voida ennustaa", ja tämän johdosta, "jotta tiedetään, tuleeko Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen aiheuttamaan vahinkoa rapukannalle, olisi hakijan tehtävä erillinen rapuselvytys ennen rakentamista"

Rapuvahinkoja ei näin ollen tuolloisen tietämyksen perusteella ole voitu edellyttää, joskin vahinkoja on pidetty mahdollisina ja siksi selvitettävänä. Tämän mukaisesti kalastuskunnat ovat myös toimineet ja jättäneet vahingonkorvaushakemuksen, kun Kännön edellyttämän selvityksen perusteella on voitu todeta, että merkittävää rapuvahinkoa todella aiheutui voimalaitoshankkeesta.

Toimitusmiehet ovat lausunnossaan yhtyneet Kännön lausuntoon (toimitusmiesten lausunto s. 9 - 10), ja toimitusmiehet ovat sellaisenaan ottaneet Kännön esittämän seurantavelvoitteen lupaehdoesitykseensä yhdistettynä lupaehtoon 13 (toimitusmiesten lausunto s. 74). Näiden lupaehtojen perusteella on Kännön esityksen mukaisesti jätetty rapukorvauskysymys riippuvaiseksi määrätyn erillisen selvittämisen ja seurantavelvoitteen tulevaisuudessa antamien tulosten ja näihin perustuvan mahdollisen korvaushakemuksen varaan. Toimitusmiesten lausuntoon ei sisälly minkäänlaista kannanottoa siitä, että "rapukorvauskynnys" ei ylity. Toimitusmiesten esityksessä tai Kännön lausunnossa ei muutoinkaan ole mitään sellaista, mikä osoittaisi, että rapukysymykseen olisi otettu kantaa muutoin kuin siten, että tuossa vaiheessa vielä oli liian aikaista ottaa kantaa siihen, aiheuttaako voimalaitosrakentaminen vahinkoa vaiko ei ja mihin määrään vahinkoa tulee aiheutumaan. Mitään lopullista, oikeusvoimaista kannanottoa vahingon perusteeseen tai määrään ei näin ollen yksinkertaisesti sisälly toimitusmiesten lausuntoon eikä myöskään Kännön esitykseen. Jotta korvaushakemus voitaisiin jättää tutkimatta tai hylätä, olisi Kännön lausunnossa ja siihen perustuvissa ratkaisuisissa tullut olla selkeä kannanotto rapuvahinkojen perusteesta ja määrästä. Tällaista kannanottoa ei em. asiakirjoihin sisälly, vaan kun päinvastoin korvauskysymys täysin yksiselitteisesti on tunnistettu, mutta samalla jätetty tulevien selvitysten ja seurannan antamien tulosten varaan, ei asiaan yksinkertaisesti liity rapuvahingoista mitään oikeusvoimaista ratkaisua, jonka perusteella hakijoiden vaatimus voitaisiin hylätä tai jättää tutkimatta.

Pohjois-Suomen vesioikeus hyväksyi päätöksellään 7.6.1985 Kännön lausuntoon perustuvan lupaehdoesityksen ja korvausratkaisun siirtämisen määrättävien selvitys- ja seurantavelvoitteiden tulosten ja mahdollisten korvaushakemusten varaan. Pohjois-Suomen vesioikeus sisällytti sellaiseen avustava virkamies Kännön mahdollisia tulevia rapuvahinkoja koskevan selvittämisen ja seurantavelvoitteen sekä siihen liittyvän lupaehdon (lupaehdot A.4 ja A.12).

Edellä esitetyn perusteella vesioikeus hyväksyi Kännön esittämän arvion siitä, että voimalaitoshanke saattaa aiheuttaa vahinkoa elpyvälle rapukannalle, mutta että joen tuleva kehitystä ei tuossa vaiheessa voitu ennustaa. Tämän johdosta, ja jotta tiedettäisiin, tuliko Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen aiheuttamaan vahinkoa rapukannalle, hakija määrättiin Kännön esityksen mukaisesti tekemään erillinen rapuselvytys ennen voimalaitoksen rakentamista sekä seuraamaan rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen 10 vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla. Vesioikeus ei tehnyt mitään yhtiön väittämää oikeusvoimaista päätöstä siitä, että korvauskynnyksen ylittävää vahinkoa ei aiheudu.

Ottaen huomioon, että vesioikeus edellä kuvatulla tavalla tunnisti elpyvälle rapukannalle aiheutuvan vahingon mahdollisuuden jättäen kuitenkin korvauskysymykset Kännön esittämän selvittämisen ja seurantavelvoitteen varaan, on täysin loogista, että vesioikeus joutui hylkäämään kaikki vaatimukset, joissa vaaditaan esim. rahallisten korvausten määräämistä lupapäätöksen yhteydessä tai muita konkreettisia, vahingon määrään liittyviä määräyksiä. Olisi luonnollisesti ollut loogisesti mahdotonta samalla määrää-

tä esimerkiksi sekä kertakaikkiset korvaukset että mahdollisia tulevia vahinkoja koskeva ja Kännön esitykseen pohjautuva, lupaehdon A.4 mukainen vahingon selvittämismäärä. Yhtä mahdotonta olisi luonnollisesti myös määrätä esimerkiksi korvausten pääomittamisesta kertoimella 50 ja samalla määrätä, että mahdollisten vahinkojen selvittämiseksi tilannetta olisi seurattava 10 vuotta erillisellä seurantatutkimuksella vahingon selvittämiseksi. Kun vesioikeuden joko oli hyväksyttävä, hylättävä tai jätettävä tutkimatta esitetyt vaatimukset, oli tässä tilanteessa, jossa vesioikeus yhtyi toimitusmiesten arvioon siitä, ettei vahinkoja tuossa tilanteessa voitu arvioida, vaan että ne tuli selvittää erillisellä selvittämisen- ja seurantavelvoitteella, ainoa mahdollinen prosessuaalinen ratkaisu vaatimusten hylkääminen. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että rapukorvauskysymykseen lopullisesti aineellisesti ja oikeusvoimaisesti olisi otettu kantaa. Päinvastoin, kuten edellä on todettu, piti vesioikeus toimitusmiesten esitystä perusteiltaan oikeana eikä nähnyt perusteita sen muuttamiselle. Vesioikeus hyväksyi näin ollen Kännön esitykseen perustuvan kannan siitä, että mahdolliset tulevat korvaukset jätettiin riippuvaiseksi Kännön edellyttämän, tulevaa kehitystä koskevan selvittämisen- ja seurantavelvoitteen antamien tulosten varaan, johtuen siitä, että päätöstä annettaessa "ei tätä vahinkoa voitu ennustaa", kuten Kännö lausunnossaan totesi, vaan "sen kysymyksen selvittämiseksi, tulee-ko Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen aiheuttamaan vahinkoa rapukannalle, tilannetta oli seurattava" Kännön esittämän lupaehdon mukaisesti. Mikäli selvitys osoittaisi, että vahinkoa aiheutuu, olisi tämä sellainen vahinko, jota lupapäätöstä annettaessa ei voitu edellyttää seuraavan lupapäätöksen mukaisesta toiminnasta. Kuten Kännökin totesi, ja ottaen huomioon, että vesioikeus hyväksyi Kännön ja toimitusmiesten omaksumat perusteet, "joen tulevaa kehitystä ei tuossa vaiheessa voitu ennustaa", ei vahinkoa myöskään voitu edellyttää syntyvän. Tämä ei tietenkään samalla tarkoittanut sitä, että vesioikeus aineellisesti ja oikeusvoimaisesti olisi tutkinut ja päättänyt, että voimalaitoshankkeesta ei aiheudu vahinkoa raputaloudelle. Vahinkoa todettiin voivan aiheutua, mutta tuossa vaiheessa sitä ei voitu edellyttää eikä siitä voitu tehdä arviota, vaan asiasta oli siksi määrättävä erillinen selvittämisen- ja seurantavelvoite.

Olenlaisin päätös rapuvahinkoja koskevan oikeusvoimavaikutuksen kannalta on vesiylioikeuden asiassa antama ratkaisu VY 85/1989, sillä vain tämä päätös jäi lain- ja oikeusvoimaiseksi. Päätöksessä todetaan mm. seuraavaa (s. 2):

"Jako- ja kalastuskunnat ovat muutoksenhakemuksessaan uudistaneet asiassa aikaisemmin lausumansa. Kalastuskunnat ovat vaatineet, että koskimaiseman tuhoamisesta niille aiheutuva vahinko on korvattava sekä jako- ja kalastuskunnat, että lupapäätöksiin lisätään maininta rapukannalle mahdollisesti hankkeesta aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta."

Tämä vaatimus on ratkaistu seuraavasti:

"Kalastuskuntien esittämän mahdollisten rapuvahinkojen korvaamista koskevan maininnan osalta vesiylioikeus vesioikeuden päätöksen A.4) kohdan viidenteen kappaleeseen sekä päätöksen A.12) kohtaan viitaten katsoo, ettei kalastuskuntien vaatimus anna aiheutta vesioikeuden päätöksen muuttamiseen."

Edellä mainituissa vesioikeuden päätöksen lupamääräyksissä todetaan seuraavaa:

"Hakijan on ennen rakennustyön aloittamista selvitettävä rapukannan tila ja ravustuksen tuotto Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella sekä seuratt-

tava rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen 10 vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla."

"Mikäli tässä päätöksessä tarkoitettu rakentamisesta tai rakennelman käyttämisestä aiheutuu muu vahinko, haitta tai edunmenetykset, josta tätä päätöstä annettaessa ei ole edellytetty ja josta rakennelman omistaja tai haltija on vesilain säännösten mukaan vastuussa, voi edunmenetyksen kärsinyt tai yleisen edun niin vaatiessa asianomainen viranomaisensa saattaa asian lupapäätöksen lainvoiman estämättä vesioikeuden käsiteltäväksi siinä järjestyksessä kuin hakemusasioista vesilaissa on säädetty."

Edellä mainittu osoittaa yksiselitteisesti, ettei korvauskysymystä oikeusvoimaisesti ole ratkaistu. Päätöstä tehtäessä ei ennalta arvioiden ole katsottu, että hankkeesta aiheutuu raputaloudellisia vahinkoja, vaan korvauskysymys on jätetty lupamääräysten mukaisen seurannan ja mahdollisten korvaushakemusten varaan. Vesioikeus on nimenomaisesti ja yksilöidysti viitannut Kännön esittämään keskeiseen seurantavelvoitteeseen, joka otettiin lupapäätökseen johtuen seuraavasta: "Joen tulevaa kehitystä ei tässä vaiheessa voida ennustaa. Jotta tiedetään, tuleeko Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen aiheuttamaan vahinkoa rapukannalle, olisi hakijan tehtävä erillinen rapuselvytys ennen rakentamista (kohta 6)." Edelleen vesiylioikeus on rapukorvauskysymyksessä ainoaksi lain- ja oikeusvoimaiseksi jääneessä ratkaisussaan nimenomaisesti kytkenyt tämän Kännön em. perusteiden edellyttämän selvittämisen ja seurantavelvoitteen A.4 jälkittäisiä korvaushakemuksia koskevaan lupaehdotukseen A.12. Asiassa on näin ollen täysin selvää, ettei rapukorvauskysymystä lopullisesti ratkaistu tällä päätöksellä, koska tälle ei ollut olemassa riittävät edellytykset, vaan rapukorvausten mahdollinen määrääminen jätettiin nimenomaisen ja erikseen Kännön julkilausumin perustein määrätyn selvittämisen ja seurantavelvoitteen varaan, ja juuri tähän selvittämisen ja seurantavelvoitteeseen kytkettiin vesiylioikeuden vielä erikseen tekemällä nimenomaisella viittauksella edellyttämättömiä vahinkoja koskevaan lupaehdotukseen A.12. Asiassa ei näin ollen tältä osin ole mitään epäselvää, eikä kukaan vakavissaan voi esittää, että rapukorvauskysymys vesiylioikeuden edellä mainitulla päätöksellä olisi ratkaistu lopullisesti siten, ettei rapukorvauskysymykseen enää olisi mahdollista palata lupaehdotuksen A.12 nojalla riippumatta siitä, että selvittämisen ja seurantavelvoite A.4 myöhemmin osoittaisi, että voimalaitoshanke todella tuhoaisi tai estäisi päätöstä tehtäessä alkaneen kannan elpymisen. Koska rapukorvauskysymys edellä kuvatulla tavalla siirrettiin tulevaisuuteen, ei vesiylioikeudella myöskään ollut tarvetta lausua tarkemmin muista rapukorvauksiin liittyvistä kysymyksistä. On siis syytä huomata, että vain vesiylioikeuden päätöksellä ja tämän päätöksen perusteluilla on oikeusvoimavaikutusta, sillä vain tämä päätös jäi lopulliseksi tässä asiassa. Edelleen on syytä huomata, että vesiylioikeuden päätöksellä sellaisenaan vahvistettiin Kännön edellä kuvatuin perustein esittämä selvittämisen ja seurantavelvoite, joka nimenomaisesti kytkettiin lupaehdotukseen A.12.

Kalastuskunnat ovat menettäneet juuri vesiylioikeuden päätöksen mukaisesti ja vaatineet korvauksia lupapäätöksen edellyttämän 10 vuoden seurantaraportin valmistumisen perusteella, kun seurantaraportissa on todettu, että hanke on aiheuttanut raputaloudellista menetystä (PSV:n selvitys 29.7.1999, jossa todetaan vahinkoa aiheutuneen). Se, että vahingonaiheuttaja pyrkii selittämään, ettei vesiylioikeuden päätös tarkoittaisi juuri tätä, on varsin ymmärrettävää.

Hakijat ovat katsoneet, että lausunnonantaja on kaikissa keskeisissä kysymyksissä tehnyt täysin virheelliset johtopäätökset.

Hollon lausunto kohta 3: Jo aiemmin menetetyn edun palauttamisesta edellyttämättömänä vahinkona

Hollo esittää, että korvausta vaativan tulee esittää, että etua ei olisi menetetty, ellei toimintaa olisi luvan mukaisesti harjoitettu, ja että menetyksen syyt ovat toisaalla. Hakijat viittaavat katselmuskirjaan ja aikaisemmin esittämäänsä: juuri voimalaitoshanke on estänyt rapukannan palautumisen, joka on alkanut jo ennen voimalaitoksen rakentamista. Mikäli voimalaitosta ei olisi rakennettu, olisi alueella tänä päivänä voimakas, pyyntivahvuinen rapukanta. Raputietokeskuksen lausunnosta ilmenee myös, ettei rapukannan elpymisen estymistä selitä myöskään mitkään muut tekijät, joten syy-yhteys voimalaitoshankkeen ja rapumenetyksen välillä on ilmeinen.

Hollon lausunnon kohta 4: Prosessuaalisia seikkoja

Hollon kannanotto on erikoinen, koska katselmustoimitus on jo suoritettu. Katselmustoimituksen määrittämiselle ovat olleet Hollonkin peräänkuulutamat perusteet, ja katselmustoimituksessa on todettu sekä syy-yhteys että vahingon määrä. Kustannusvastuun osalta hakijat ovat viitanneet vesilain 21 luvun 11 §:n 2 momentin määräyksiin.

Hollon lausunto kohta 5: Odotusarvojen merkitys

Voimalaitoshanke on estänyt alkaneen rapukannan elpymisen ja kannan palauttamisen normaalitasolle. Näin ollen korvauseruste on olemassa myös Hollon käyttämän logiikan perusteella. Korvausten määrittämisessä Hollon esityksestä poiketen tulee noudattaa normaalia vahingonkorvauksellista differenssioppia: todellista tilannetta tulee verrata tilanteeseen, jossa vahinkoa aiheuttanut toimintaa ei olisi ollut, ja erotus tulee määrätä korvattavaksi.

Hollon esittämä väite siitä, että vesilain 2 luvun 22 - 22 c § sääntelisivät ainoastaan yleistä kalatalouskompensointia, on virheellinen. Vesilain systematiikan mukaan myös yksityiselle kalatalousedulle aiheutuva vahinko kompensoidaan ensisijaisesti kalatalousvelvoitteella tai toissijaisesti maksulla, ja jos kompensatiotoimenpiteillä kalastolle ja kalastukselle ja tätä kautta sekä yksityiselle että yleiselle kalatalousedulle aiheutuvaa vahinkoa ei voida kokonaisuudessaan ehkäistä, maksetaan yksityiselle kalataloudelle aiheutuva jäljelle jäävä (kompensoidusta jäänyt) vahinko rahakorvauksin. Sen sijaan on totta, ettei vesilain 2:22 - 22 c sovellu jo aiheutetun vahingon korvaamiseen.

Hollon lausunto kohta 6: Analyysi rapusaalisvahinkojen vesioikeudellisesta käsittelystä Portimokosken voimalaitoksen rakentamisalueella

Hollo on kokonaan sivuuttanut koko aikaisemman raputaloudellisia vahinkoja koskevan päätöskokonaisuuden perustan, eli katselmustoimituksen. Tämän johdosta Hollon esittämät kannanotot ovat edellä kuvatulla tavalla systemaattisesti virheelliset.

Toinen ratkaiseva puute Hollon lausunnossa on se tapa, jolla Hollo käsittelee ainoaa lain- ja oikeusvoimaiseksi jäänyttä päätöstä rapukorvauskysymyksessä, eli päätöstä VY 85/1989. Hollon lausunnossa ainoa maininta tästä päätöksestä on seuraava lause: "Asian siirryttyä korvausten osalta vesiylioikeuden käsiteltäväksi se päätöksellään 6.6.1989 hylkäsi kalastuskuntien rapuvahinkoja koskevat korvausvaatimukset". Hollon kuvaus päätöksen sisällöstä on yksiselitteisesti virheellinen, ja päätöksen sisällön ja merkityksen analyysi puuttuu Hollon lausunnosta kokonaan. Todellisuudessa vesiylioikeus teki seuraavan, myös edellä lainaamamme ratkaisun:

"Jako- ja kalastuskunnat ovat muutoksenhakemuksessaan uudistaneet asiassa aikaisemmin lausumansa. Kalastuskunnat ovat vaatineet, että koskimaiseman tuhoamisesta niille aiheutuva vahinko on korvattava sekä jako- ja kalastuskunnat, että lupapäätöksiin lisätään maininta rapukannalle mahdollisesti hankkeesta aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta."

"Kalastuskuntien esittämän mahdollisten rapuvahinkojen korvaamista koskevan maininnan osalta vesiylöikeus vesioikeuden päätöksen A.4 kohdan viidenteen kappaleeseen sekä päätöksen A.12 kohtaan viitaten katsoo, ettei kalastuskuntien vaatimus anna aiheutta vesioikeuden päätöksen muuttamiseen."

Edellä mainituissa vesioikeuden päätöksen lupamääräyksissä todetaan seuraavaa:

"Hakijan on ennen rakennustyön aloittamista selvitettävä rapukannan tila ja ravustuksen tuotto Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella sekä seurattava rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen 10 vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla."

"Mikäli tässä päätöksessä tarkoitettu rakentamisesta tai rakennelman käyttämisestä aiheutuu muu vahinko, haitta tai edunmenetykset, josta päätöstä annettaessa ei ole edellytetty ja josta rakennelman omistaja tai haltija on vesilain säännösten mukaan vastuussa, voi edunmenetyksen kärsinyt tai yleisen edun niin vaatiessa asianomainen viranomainen saattaa asian lupapäätöksen lainvoiman estämättä vesioikeuden käsiteltäväksi siinä järjestyksessä kuin hakemusasioista vesilaissa on säädetty."

Vesiylöikeus ei näin ollen hylännyt kalastuskuntien korvausvaatimusta vaan totesi, että kalastuskuntien esittämä vaatimus sisältyi vesioikeuden päätökseen ja että tämä seurantavelvoite yhdistettynä vesiylöikeuden mainitsemaan jälkikorvausvelvoitteeseen A.12 turvasi kalastuskuntien edun ja oikeuden, minkä johdosta vesioikeuden päätöstä ei ollut aiheutta muuttava, vaikka kalastuskuntien vaatimus sinänsä olisi perusteltu. Seurantavelvoite johtui siitä, että joen tulevaa kehitystä ei tässä vaiheessa voida ennustaa", ja tämän johdosta, "jotta tiedetään, tuleeko Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen aiheuttamaan vahinkoa rapukannalle, olisi hakijan tehtävä erillinen rapuselvytys ennen rakentamista". Tämän vesiylöikeus kytki vielä edellä kuvatulla tavalla yksiselitteisen selvästi jälkikäteiskorvauksia koskevaan lupaehtoon A.12, johon nyt vireillä oleva prosessi nyt perustuu.

Hollon lausunto kohta 7: Yhteenveto

Kun Hollon lausunnossa esitetyt faktatiedot ovat puutteelliset ja tämän johdosta johtopäätökset virheellisesti on luonnollisesti myös yhteenvedossa esitetyt johtopäätökset virheelliset.

Vahingonaiheuttajan muistutus, kohta 1.

Muistutuksen kohdassa 1. esitetyn osalta hakijat ovat viitanneet edellä Hollon kirjoituksen johdosta lausuttuun.

Vahingonaiheuttajan muistutus, kohta 2

Katselmustoimituksen määrällisen arvion osalta hakijat ovat viitanneet siksi pääasiassa aikaisemmassa muistutuksessa esittämänsä.

Hakijat ovat yhtyneet yhtiön esittämään kritiikkiin siitä, ettei ns. "muiden kuormittavien tekijöiden" osuutta ole perusteltu. Raputietokeskuksen lausunnosta ilmenee, että mitään perusteita toimitusmiesten tekemälle laskennalliselle vähentämiselle em. tekijöiden perusteella ei ole.

Tapa, jolla aikaisempia saaliita toimituksessa on selvitetty, on sinänsä ollut asianmukainen, mutta arvio on selvästi alimitoitettu.

Yhtiön käsityksen mukaan Antti Ylitalon raportissa todetaan, että lähes kaikissa entisissä rapujoissa rapukanta on säilynyt harvana. Tällä perusteella yhtiö antaa ymmärtää, että tilanne Tengeliönjoella olisi sama myös ilman voimalaitosrakentamista. Rapukantojen heikentymiseen vaikuttavia tekijöitä ko. joilla ovat mm. jokirakentaminen, vuorokausisäännöstely ja vesien pilaantuminen. Nämä tekijät estävät rapukannan elpymistä, aivan kuten voimalaitosrakentaminen ja voimakas vuorokausisäännöstely myös Tengeliönjoella. Nykyiset alhaiset saaliit entisillä hyvillä rapujoilla ovat osoitus juuri siitä, että lyhytaikaissäännöstely estää rapukannan palautumisen. Rapukannan elpymistä Tengeliönjoella ei estä mikään muu ulkoinen tekijä kuin voimalaitos ja siihen liittyvä säännöstely. Pohjanmaan joilla vahingonaiheuttajia saattaa olla useampia, mutta Pohjanmaan esimerkki ei osoita sitä, että rapukannat luontaisesti olisivat tuhoutuneet Suomessa ja että rapukannat ilman ihmisen vaikutusta pysyvästi tästä eteenpäin läpi vuosikatojen pysyisivät alhaisella ja pyyntiä kestävämmällä tasolla. Ainoat relevantit vertailut, joita nyt vireillä olevassa asiassa voidaan tehdä, ovat Tengeliönjoella tehdyt tutkimukset jotka koskevat ajanjaksoa ennen voimalaitosrakentamista sekä tietyissä rajoissa vertailut muihin hyviin rapujokiin, joihin ei kohdistu mitään negatiivista ulkoista vaikutusta. Tengeliönjoella toimitusmiesten lisäksi vahinkoarvion ovat tehneet yhtiön toimeksiannosta työskennelleet konsultit, jotka ennen nyt käynnistettyä korvausprosessia arvioivat Tengeliönjoen rapumenetyksiä, ja tulivat siihen tulokseen, että voimalaitoshankkeesta aiheutuvat raputaloudelliset menetykset tulevat olemaan 580–1433 rapua/ha/v (PSV 3.1.1980, s. 14, PSV 1982, s. 11). Tämän hakemusasian käsittelyn aikana kyseisten konsulttien arviot ovat muuttuneet, mitä tuskin voidaan pitää yllättävänä. Esimerkkinä vertailuvessistä ja oikeuskäytännöstä mainittakoon vesiylioikeuden päätös VYO 7.4.1995 nro 61/1995, dnro 1994/147 (Piipsannevan turvetuotantoalueen vesien johtaminen Pyhäjokeen), jossa rapusaalistasona käytettiin 1 000 rapua/ha/vuosi.

Yhtiön toimeksiannosta työskentelevä konsultti ei lausunnossaan kiistä sitä, etteikö vahinkoa olisi aiheutunut. Päinvastoin konsultti katsoo vahinkoa aiheutuneen, mutta tuo esille tekijöitä, jotka "vähentävät rapuvahingon korvaustarvetta" (PSV:n lausunnon s. 2 viimeinen virke).

Konsultti myöntää myös, että rapukanta normaalisti palautuu raputuhon jälkeen 10 - 20 vuodessa ja myös Tengeliönjoella viimeistään 30 vuodessa, eli rapukannan olisi tähän päivään mennessä tullut palautua entiselle tasolleen 1960-luvun lopun raputuhon jälkeen (PSV:n lausunto, s. 2). Näin ei kuitenkaan voimalaitoshankkeesta johtuen ole tapahtunut, eli voimalaitoshanke on estänyt rapukannan palautumisen aiheuttaen näin merkittävää raputaloudellista vahinkoa.

Vahingonaiheuttaja väittää, että saalistaso jatkuvasti olisi noussut Tengeliönjoen alajuoksulla voimalaitosrakentamisen jälkeen. Näin ei kuitenkaan ole, vaan saalistaso on kehittynyt epäyhtenäisesti. Rapusaalis on murtoosa siitä, mikä se aikaisemmin oli ja mikä se olisi ilman voimalaitoshanketta. Yhtiön vesioikeuden lupaehdon A.4 nojalla laadituttamassa arvioissa (PSV Maa ja Vesi Oy:n selvitys 29.7.1999 s. 10) todetaan seuraavaa:

"Rapukanta tuhoutui Tengeliönjoella 1960-luvulla. Aktiivinen ravustus alkoi uudelleen 1980-luvun puolivälissä juuri ennen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista. Rapukanta näyttää elpyneen Portimojärven yläpuolella normaalisti ja pientä rapua alueella on paljon. Portimojärvellä pientä rapua on melko vähän, joten järvi ei liene kovin hyvä ravun lisääntymisalue. Haapakosken yläaltaalla, joka oli ennen raputuhoa alueen parhaita rapupaikkoja, rapukanta ei ole elpynyt normaalisti. Pientä rapua on vähän ja pyyntivahva kanta on vain aivan Portimokosken alapuolella. On todennäköistä, että jokiuoman vähäinen virtaama on jollakin tapaa heikentänyt ravun lisääntymis- ja elinolosuhteita yläaltaalla, joten kanta on pysynyt heikkona koko 1990-luvun ajan. Ennen vesistöjärjestelyä v. 1985 - 1986 rapukanta oli yläaltaalla elpymässä, mutta positiivinen kehitys pysähtyi. Haapakosken alapuolella rapukanta on jonkin verran elpynyt, mutta pientä rapua on alueella vähemmän kuin Portimojärven yläpuolella. Vesistön säännöstely todennäköisesti haittaa ravun menestymistä Haapakosken alapuolella ja kanta ei siellä vahvistune yhtä hyväksi kuin Portimojärven yläpuolella. Koe-ravustusten mukaan rapukannan uusiutumisessa Haapakosken yläaltaalla on häiriöitä. Tengeliönjoen rapukanta on lähellä levinneisyytensä pohjoisrajaa, joten on mahdollista, että se on vesistöjärjestelyjen ja säännöstelyn vaikutuksille herkempi kuin levinneisyytensä eteläisimmillä alueilla".

Tämän, ennen vahingonkorvausprosessin vireille tuloa esitetyn arvion ja yhtiön nyt esittämän arvion välillä, on sovittamaton ristiriita. Hakijoiden käsityksen mukaan ei ole epäilystäkään siitä kumpaa em. arvioista on pidettävä uskottavampana, ottaen vielä huomioon, että myös toimitusmiehet ovat päätyneet samaan lopputulokseen kuin mihin konsultti päätyi ennen korvausprosessin käynnistämistä. Kun rapukanta ei 35 vuodessa ole palautunut entiselle tasolle ja kun rapukannan elpyminen on pysähtynyt suunnilleen sille tasolle, jolle kanta oli palautunut voimalaitoksen rakentamisen aikoihin eikä siitä juurikaan ole muuttunut noin 20 vuodessa on täysin ilmeistä, ettei palautumista myöskään tule tapahtumaan. Korvaukset tulee siksi määrätä kertakaikkisina.

Lamujokeen kohdistuu hyvin voimakas kuormitus mm. turvetuotannosta ja jätelietteen läjitysalueilta. Lamujokea miltään osin voida rinnastaa Tengeliönjokeen.

Oikeudenkäyntikulut

Oikeudenkäyntikulujen korvaamisen osalta hakijat viittaavat vesilain 16 luvun 27 §:n määräyksiin.

Suullinen käsittely

Koska katselmustoimituksessa haastatteleamalla on hankittu se näyttö, jonka hakijat olisivat esittäneet suullisessa käsittelyssä, hakijat eivät vaadi suullisen käsittelyn toimittamista. Mikäli sellainen kutienkin viran puolesta pidetään, hakijat nimeävät todistajiksi aikaisemmin nimeämänsä todistajat sekä kaikki toimitusmiesten haastattelemat henkilöt.

Tornionlaakson Voima Oy:n kirje 19.11.2003

Yhtiö on toimittanut ympäristölupavirastolle PSV-Maa ja Vesi Oy:n laatiman selvityksen nykyisistä rapusaaliista Pohjois-Suomessa.

Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan ym. täydennyskirje 28.11.2003

Lisäselvitykset

Rapusaaliit Pohjois-Suomessa

Hakemukseen liitetystä selvityksestä ilmenee, että rapusaaliit hyvillä rapu-alueilla huomattavia myös sellaisilla alueilla, jotka sijaitsevat pohjoisempaan kuin vireillä olevan asian vahinkoalueet. Saaliit Tengeliönjoen ylemmällä alueella ovat olleet 3 066 - 2 133 rapua/ha/vuosi. Ottaen huomioon, että nyt vireillä olevan asian vahinkoalue aikaisemmin oli erittäin hyvää ravustusaluetta, osoittaa oheinen selvitys, että saaliit myös vahinkoalueella ilman voimalaitoksen rakentamista ja säännöstelyä nykyään olisivat erittäin hyvät ja huomattavasti toimitusmiesten arvioimaa suuremmat. Selvitys osoittaa myös, että väitteet siitä, että rapusaaliit vahinkoalueella alueen pohjoisesta sijainnista johtuen luontaisesti olisivat nykyisellä alhaisella tasolla, ovat virheelliset.

Raputietokeskuksen lisälausunto

Raputietokeskuksen lisälausunnosta ilmenee, että rapusaaliit myös vahinkoalueella alueen pohjoisesta sijainnista huolimatta normaalisti tähän päivään mennessä olisivat palautuneet entiselle tasolleen 1960-luvun lopun raputuhon jälkeen, mikäli voimalaitosrakentaminen ja säännöstely ei olisi estänyt tätä elpymistä. Väitteet siitä, että nykyinen saalistaso olisi normaali ottaen huomioon alueen pohjoinen sijainti ja siitä johtuva väitetty hidas kantojen elpymisen raputuhon jälkeen, ovat näin ollen virheelliset.

Hakijoiden oikeudenkäyntikulut

Hakijoiden yhtiön korvattavaksi vaatimien oikeudenkäyntikulujen määrä ympäristölupavirastoon 15.12.2004 toimitetun laskun mukaan on yhteensä 23 579,59 euroa.

Yhtiön oikeudenkäyntikulut

Yhtiön hakijoiden korvattavaksi vaatimien oikeudenkäyntikulujen määrä ympäristölupavirastoon 28.2.2005 toimitetun laskun mukaan on yhteensä 34 854,11 euroa.

Yhtiö ei ole kiistänyt hakijoiden oikeudenkäyntikulujen määrää.

Hakijoiden vastine 12.4.2005

Hakijat ovat vastineessaan kiistäneet yhtiön oikeudenkäyntikuluvaatimuksen ensisijaisesti lakiin perustumattomana ja toissijaisesti perusteettomana. Lisäksi hakijat ovat paljoksuneet oikeudenkäyntikulujen määrää.

Hakijat ovat katsoneet, että hakijoita ei voida vesilain 16 luvun 27 §:n perusteella velvoittaa korvaamaan vahingonaiheuttajan kuluja. Yhtiö ei ole esittänyt korvauksen määräämisen edellyttämiä erityisiä syitä.

PSV-Maa ja Vesi Oy:n 5.10.2004 tekemästä selvityksestä hakijat ovat todenneet, että yhtiön käyttämän konsultin näkemys asiassa on muuttunut

korvaushakemuksen myötä. Konsultin näkemyksellä ei ole kuitenkaan merkitystä, vaan toimitusmiesten selvitystä on pidettävä lähtökohtaisesti luotettavana.

PSV-Maa ja Vesi Oy:n 5.10.2004 tekemä selvitys on puutteellinen, eikä anna kuvaa todellisesta tilanteesta. Selvitys ei anna aiheutta poiketa katselmustoimituksessa Tengeliönjoen rapukannan pitkäaikaista kehitystä kuvaavasta tilanteesta. Rapukannan elpymisen estyminen vahinkoalueella on pysyvä tilanne, mistä aiheutunut vahinko on korvattava täysimääräisesti. Uusi raputauti on heikentänyt voimalaitoksen ennestään heikentämää rapukantaa ja vahinko on kohdistunut voimalaitosrakentamisen jälkeen jäljellä olevaan rapukantaan. Katselmustoimituksessa esitetty vahinkoarvio on minimiarvio voimalaitosrakentamisen ja säännöstelyn aiheuttamasta vahingosta. Tilapäisillä rapukannan muutoksilla ei ole merkitystä vahingonkorvauksen määräämisen kannalta.

Tengeliönjoessa ei esitetyn selvityksen perusteella esiinny tautia, joka vaarantaisi joen koko rapukannan. Selvitys kuvaa tilapäisiä ja ohimeneviä muutoksia, jotka saattavat johtua juuri voimalaitosrakentamisesta ja säännöstelystä. Selvityksen voidaan katsoa osoittavan, että rapukannan heikkenemisellä ja voimalaitossäännöstelyllä on selvä syy-yhteys. Koska PSV-Maa ja Vesi Oy:n selvityksessä esitetyt väitteet syy-yhteyksistä ovat spekulatiivisia ja koska selvitys on tehty puutteellisesti, sille ei voida antaa merkitystä asiassa.

Mikäli PSV-Maa ja Vesi Oy:n tekemälle selvitykselle annetaan näyttöarvoa, asia on palautettava täydentävään katselmustoimitukseen tai selvitysmenetelyyn, minkä lisäksi asiassa on järjestettävä suullinen käsittely.

Hakijat ovat vielä vaatineet, että yhtiö on velvoitettava korvaamaan vastineen laatimisesta aiheutuneet oikeudenkäyntikulut 2 440 eurolla laillisine korkoineen.

Asiantuntija Rautiaisen lausunto

Rautiainen on ympäristölupavirastoon 29.4.2005 saapuneessa lausunnossaan todennut, että Tengeliönjoella vuosina 2003 ja 2004 tapahtunut raputuho on mitä ilmeisimmin monen yhteistekijän vaikutuksesta johtuva. Kun eri ympäristötekijät vaikuttavat heikentävästi ravun vastustuskykyyn voivat myös normaalisti ravulle vaarattomat sienet aiheuttaa kohtalokkaita infektiota. Eri häirtatekijöitä ja niiden mahdollista osuutta on mahdoton arvioida ja osoittaa. Mitään vesistön tilaan vaikuttavaa tekijää, kuten esimerkiksi säännöstelyä tai hajakuormitusta, ei voida suoralta kädeltä sulkea pois. Ratkaistavana olevaan rapukorvausasiaan ei edellä mainitulla kuitenkaan ole vaikutusta.

Myös muilta alueilta on raportoitu vastaavanlaisista rapukuolemista. Esimerkiksi Simojoella vuonna 2004 tapahtuneen rapujen kuoleman syyksi määritettiin muun kuin rapuruttosienen aiheuttama sieni-infektio. Simojoella on vastaavaa tapahtunut myös aiemmin ja rapujen sairastumisen ja kuoleman aiheuttaneiden infektioiden syyksi on yleisesti katsottu joen ajoittain heikko vedenlaatu, joka on seurausta maataloudesta ja muusta toiminnasta valuma-alueella.

Vahinkoalueet

Haapakosken voimalaitoksen alapuolista vahinkoaluetta on karttaliitteessä ja asiantuntijalausunnossa esitetty alue. Pohjapadosta riippumatta vesialue on säännöstelyn vaikutusaluetta ja säännöstelyn vaikutukset ovat ravulle pääsääntöisesti epäedullisia.

Pohjapadolla on vaikutuksensa alueen virtaamaoloihin ja ravun elinolosuhteisiin. Myös ravun kannalta positiivisena vaikutuksena voidaan mainita tasaisemman veden pinnankorkeuden säilyminen padon yläpuolella. Negatiivisena vaikutuksena padon yläpuolella on kuitenkin mahdollinen sedimentaation lisääntyminen. Lisääntynyt sedimentaatio voi tukkia ravun asuinkoloja ja vaikeuttaa ravun ravinnonsaantia. Padon yläpuolella vähenee myös veden vaihtuvuus, joka voi myös olla epäedullista ravulle.

Pohjapadon alapuolisella alueella negatiiviseksi vaikutukseksi muodostuu veden pinnankorkeuden vaihtelu. Havaintojen mukaan rantaviiva siirtyy pohjapadon alapuolisella jokialueella veden pinnankorkeuden vaihtelun vaikutuksesta huomattavasti eri aikoina. Rapu elää mieluiten rantavyöhykkeessä ja tässä tapauksessa suotuisin elinympäristö on säännöstelyn vaikutuksesta menetetty. Pohjapadon alapuolisella alueella esiintyy myös epäedullista eroosiota rantavyöhykkeessä.

Portimojärven ja Juopakosken välillä vahinkoalue ulottuu Juopakoskella kartassa esitettyyn kohtaan. Vahinkoalueeseen kuuluva Juopakosken osa on voimalaitoksen säännöstelyaluetta. Säännöstelyn vaikutukset ravun kannalta on esitetty aiemmin asiantuntijalausunnossa.

Sirkkakosken rapukanta

Ravut olivat ravut lehtitietojen mukaan vuoteen 1969 mennessä levinneet koko Tengeliönjokeen. Myös Sirkkakoskessa oli jo tuolloin elinvoimainen rapukanta, jota ei kuitenkaan pyynnillä hyödynnetty yhtä tehokkaasti kuin joen alaosan koskien rapukantaa. Tengeliönjoen alaosan raputuho 1960 ja 1970-luvun vaihteessa ei myöskään koskaan ulottunut Sirkkakoskelle. Myös 2000-luvun rapukuolemista Sirkkakoski on säästynyt ja siellä on säilynyt rapukanta, jota hyödynnetään tarkasti säännellyllä pyynnillä.

Portimojoen rapua ja ravustusta koskevat selvitykset

1. Pohjois-Suomen Vesitutkimustoimisto / Risto Salmela 1980, Portimokosken säännöstelyyn ja voimalaitoksen rakentamiseen liittyvä kalatalousselvitys

Selvityksessä on katsottu Tengeliönjoen rapukannan tuhoutuneen rapuruton seurauksena vuosina 1971. Rapukantaa on vahvistettu vuosina 1971 ja 1977 Portimokoskeen ja Juopakoskeen tehdyin istutuksin. Selvityksessä on katsottu, että säännöstelyn ja voimalaitoksen rakentamisen aiheuttamat kalataloudelliset haitat kohdistuvat ensisijaisesti joen alaosalle Portimojärven alapuolelle. Haittoja aiheutuu tuotantoalueen menetyksistä sekä rakennusaikaisesta ja mahdollisesti myöhemmästä veden laadun ajoittaisesta huonontumisesta. Selvityksessä on ennakoitu, että Portimokosken kuivumisen seurauksena menetetään istutusten jälkeen elpymässä oleva rapukanta.

2. Pohjois-Suomen vesitutkimustoimisto Veli Kauppinen ja Eero Meskus 1982. Haapakosken voimalaitoksen uusimisen vaikutus veden laatuun, kalastoon ja rapuun Portimojärven-Haapakosken välillä

Selvityksessä on todettu mm. uuden uoman rakentamisen vaikuttavan luonnonuomaan siten, että Portimokosken alapuolinen suvanto säilyy ulkomuodoltaan entisen kaltaisena, mutta Portimokoski muuttuu vähävetiseksi ja menettää koskimaisen luonteensa. Lisääntynyt viipymä altaassa merkitsee sitä, että allas muuttuu luonteeltaan järvimäiseksi, mistä seuraa muutoksia veden laadussa.

Selvitykseen liittyy arvio ravun tuotantomahdollisuuksista. Suuntaa antavien saalistilastojen puuttuessa selvitysalueen ravuntuotantomahdollisuuksia on arvioitava muiden vesistöjen tuotannon perusteella. Haastattelutietojen perusteella rapua on esiintynyt runsaimmin Haapakosken yläaltaassa ja jonkin verran Portimokoskessa. Täysipainoiseksi tuotantoalueeksi voidaan arvioida suurin osa suvannosta ja kaksi kolmannesta Portimokoskesta (20 + 4 ha).

Selvityksen mukaan hyvillä ravustusalueilla Tyrnävänjoessa ja Varisjoessa on päädytty vuosittaisiin alimman mitan täyttäviin saalismääriin 580 - 824 rapua/ha/a. Pienillä koealoilla on määritetty huomattavasti suurempia tiheyksiä, Pyhäjoella 800 - 11 900 ja Temmesjoella 489 - 3 939 kpl. "Mahdolliseksi rapusaaliiksi voidaan kohtuullisin perustein laskea Haapakosken yläaltaassa 20 ha x 580-824 rapua = 12 180 - 17 300 yli 10 cm:n rapua vuosittain. Portimokosken tuotantoarvio on noin 4 ha:lle vastaavasti 2 300-3 300 rapua."

3. Riistaportti Oy:n / Esko Partanen

Lausunnon mukaan ravusta maksettu keskihinta vuosina 1995 - 1999 on ollut lausunnossa tarkemmin yksilöidysti 12,1 - 15,1 mk/kpl.

4. Pohjois-Suomen vesitutkimustoimisto 1987/Kauppinen, Taskila. Tengeliönjoen alaosan kalatalousselvitys v. 1986

Selvityksessä tehdyn tiedustelun mukaan Tengeliönjoella ravusti v. 1986 yhteensä 14 taloutta, mertoja oli käytössä 115 kpl ja saalis oli yhteensä 3 500 täysimittaista rapua. Ravuista 45 % saatiin Haapakosken yläaltaasta ja 49 % Portimokosken yläpuolelta Portimojärven alaosasta ja Portimojärven yläpuolisesta Tengeliönjoesta.

Koeravustuksia tehtiin Portimojärven yläpuolen ja Juopakosken välillä sekä Haapakosken yläaltaalla. Koepyntialueilla kannan tiheydeksi määritettiin keskimäärin noin 180 yksilöä hehtaarilla. Juopakoskelta Portimojärveen ulottuvan alueen (22 ha) rapukannaksi arvioitiin noin 4 000 ja Haapakosken yläaltaan (n. 12 ha) rapukannaksi noin 1 800 täysimittaista rapua.

Selvityksessä on vielä todettu, että ennustetta rapukannan vastaisesta kehityksestä ei voida tehdä, koska ravustus voimistui merkittävästi vasta vuonna 1986. Koska kysymys on levinneisyyden pohjoisrajan rapukannasta, on mahdollista, että keskimääräistä kylmempinä kesinä poikastuotto on vähäistä.

5. Pohjois-Suomen vesitutkimustoimisto 1992. Tengeliönjoen kalataloustarkkailu v. 1991 (Eero Taskila)

Ravustustiedustelun mukaan raputuhon jälkeen vuosina 1985 - 88 ravustettiin pääasiassa Haapakosken ylä- ja alapuolella. Sen jälkeen pyynti on

keskittynyt Portimojärven yläpuoliselle alueelle. Rapusaalis vuonna 1991 oli noin 5 600 rapua, joista 58 % saatiin Portimojärvestä tai sen yläpuoliselta alueelta Portimojärven ja Juopakosken väliltä. Juopakosken yläpuoliselta osalta saatiin 27 % kokonaissaaliista. Keskimääräinen päiväsaalis 0,42 rapua merta kohti oli keskimääräistä heikompi.

Heikoin yksikkösaalis oli Haapakosken yläaltaalla, missä saalis oli vain kolmannes vuosien 1985 - 1986 tasosta. Haapakosken yläaltaan alaosa rapukanta on heikko, ja pyyntikokoinen kanta on ainoastaan altaan yläosassa Portimokosken alapuolella. Haapakosken alapuolella pyyntiaika oli v. 1991 lyhyt ja yksikkösaalis tavallista korkeampi. Kuuroskosken alapuolella saalis oli melko pieni. Portimojärvellä ja sen yläpuolisella joella yksikkösaalis oli kohtalaisen hyvä, 0,70 - 0,74 rapua merta kohti.

Alamittaisten rapujen suhteellinen osuus saaliissa oli kaikilla alueilla kohtuullisen hyvä, mikä viittaa rapukannan onnistuneeseen uusiutumiseen ainakin ajoittain.

Selvitykseen on liitetty ravustuskirjanpidon pyynti- ja saalistiedot vuosina 1986 - 1991 sekä ravustustiedustelun mukaiset ravustuksen pyynti- ja saalistiedot Tengeliönjoella vuosina 1985 - 1991. Koeravustusalueilla rapukannan tiheydeksi laskettiin 218 - 916 yksilöä/ha. Rapukanta näytti selvityksen mukaan vahvistuneen Tengeliönjoella vuoden 1986 jälkeen.

Portimokosken alapuolelle oli raportin mukaan siirretty rapuja yläpuolisesta vesistöstä useina vuosina, mikä oli voinut vaikuttaa pyyntituloksen kehittymiseen.

6. PSV-Maa- ja Vesi Oy:n 29.7.1999 laatima selvitys "Tengeliönjoen alaosan kalataloustarkkailu sekä vesikasvillisuusvyöhyketarkkailu v. 1997"

Selvityksessä on esitetty ravustustiedustelun ja koeravustuksen tuloksia sekä arvioitu raputuhon syitä ja seurauksia.

Raportissa todetaan, että kokonaissaalis joen alaosalla oli parantunut tarkkailujaksolla, mikä oli johtunut pääasiassa voimistuneesta pyynnistä ja lisääntyneestä saaliista Portimojärven yläpuolisella joella. Haapakosken alapuolella kokonaissaalis oli ollut pieni koko tarkkailujakson ajan. Rapusaalis oli vähentynyt ja ollut heikko Haapakosken yläaltaalla. Pyyntivahva kanta oli ollut ainoastaan altaan yläosassa Portimokosken alapuolella. Portimojärven saalis oli asettunut tasolle 500 - 1 000 kpl vuodessa.

Selvityksessä saadun tiedon ja koeravustuksen perusteella raportissa todetaan, että aktiivinen ravustus alueella oli alkanut raputuhon jälkeen uudelleen juuri ennen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista. Portimojärven yläpuolella rapukanta oli elpynyt normaalisti, mutta Portimojärvellä pientä rapua oli vähän. Haapakosken yläaltaalla rapukanta ei ollut elpynyt normaalisti, ja pyyntivahva kanta oli ainoastaan Portimokosken alapuolella. Todennäköisesti jokiuoman vähäinen virtaama oli heikentänyt ravun lisääntymis- ja elinolosuhteita yläaltaan alla, joten kanta on pysynyt heikkona koko 1990-luvun ajan. Ennen vesistöjärjestelyjä vuosina 1985 - 1986 rapukanta oli yläaltaalla elpymässä, mutta positiivinen kehitys pysähtyi. Haapakosken alapuolella rapukanta oli jonkin verran elpynyt, mutta pientä rapua alueella oli vähemmän kuin Portimojärven yläpuolella. Vesistön säännöstely todennäköisesti haittaa ravun menestymistä Haapakosken alapuolella ja kanta ei siellä vahvistune yhtä vahvaksi kuin Portimojärven yläpuolella. Koeravustusten perusteella rapukannan uusiutumisessa Haapakosken yläaltaalla oli häiriöitä.

Tengeliönjoen rapukanta on lähellä levinneisyytensä pohjoisrajaa, joten on mahdollista, että se on vesistöjärjestelyjen ja säännöstelyn vaikutuksille herkempi kuin levinneisyytensä eteläisemmillä alueilla.

Katselmustoimituksessa saadut selvitykset

7. PSV-Maa ja Vesi 26.9.2002. Ravustus ja veden laatu Tengeliönjoen alaosalla 1980-luvulla

Selvityksessä todetaan, että Tengeliönjoen alaosan rapukannasta on niukasti tietoa 1970-luvulta. Rapukannan tuhoutumisen jälkeiset rapuistutukset on aloitettu 1970-luvulla. Siirtoistutuksia on jatkettu 1980- ja 1990-luvulla.

Tengeliönjoen alaosalla luvanvarainen ravustus alkoi tauon jälkeen vuosina 1985 - 1986. Vuonna 1986 kokonaissaalis oli 3 494 täysimittaista rapua, jotka pyydettiin pääasiassa Haapakosken yläaltaasta. Tulokset viittaavat siihen, että rapukanta oli alueella ko. aikana elpymisvaiheessa. Vuonna 1997 poikkeukselliset sääolot heikensivät rapusaalista merkittävästi saaliin jäädessä 669 rapuun.

Voimalaitoksen rakentamisaikaisen vesistöseurannan perusteella rakennustöillä ei ole ollut merkittävää vaikutusta Tengeliönjoen veden happipitoisuuteen, happamuuteen tai sähkönjohtavuuteen. Seurannassa havaittiin ajoittain kohonneita veden kiintoainepitoisuuksia vuosina 1986 - 1987. Konsultin arvion mukaan kohonneet kiintoainepitoisuudet eivät heikentäneet rapukantaa. Veden ajoittainen samentuminen on voinut hieman heikentää rapusaalista vuonna 1986.

Veden rautapitoisuus on kohonnut lievästi vuosina 1986 - 1987, mutta tällä ei ole ollut haitallisia vaikutuksia rapukantaan, koska veden happamuus ei ole samanaikaisesti lisääntynyt.

Portimojärnessä on ollut ennen säännöstelyn aloittamista voimakkaasti kasvittuneita alueita, jotka eivät ole olleet ravun tuotantoaluetta. Ravun pääasiallinen tuotantoalue Portimojärvellä ennen säännöstelyä on rajoittunut järveen kaivettuun virtavesityyppiseen kanavaan, jonka pinta-ala on ollut noin 10,5 ha, ja koko Portimojärven alueella potentiaalisesti merkittävä ravun tuotantopinta-ala on ollut enintään 20 ha.

8. Asiantuntija Tapio Rautiaisen lausunto

Vaikka maantieteellisesti Tengeliöjoki sijoittuukin huomattavasti ravun luontaisesta levinneisyysalueesta pohjoiseen, sinne kehittyi hyvä rapukanta istutusten seurauksena jo 1930-luvulla. Tengeliönjoen vesi on ollut riittävän lämmintä rapukannan kehittymiseksi, ja lisäksi joessa ollut riittävästi suojapaikkoja eri ikäisille rapuille. Tengeliönjoen - Portimojärven alueella on ollut suojaa antavia kivikoita ja runsaasti hyviä, kiinteitä savipohjia. Joen rantavyöhykkeessä on ollut runsaasti pienikivisiä, sorakkoisia alueita, joissa ovat vallinneet vakaat virtaus- ja pinnankorkeusolot. Tengeliönjoen alaosan hyvä ravuntuottokyky lienee perustunut suurelta osin Portimojärvestä peräisin olevaan runsaaseen hyönteisravintoon.

Tengeliönjoen ravustuksesta ja ravustusympäristöstä tehtyjen haastattelujen perusteella joen alaosan rapukanta oli kohtalainen jo 1950-luvulla, mutta ravustus vielä harrastelijamaista. Vuosikymmenen parhaiden vuosien kokonaissaalis oli mahdollisesti 40 000 ravun luokkaa.

1960-luvulla ravustuksessa käytettiin merta- ja lippopyyntiä. Parhaana pyyntialueena pidettiin Portimo- ja Haapakosken väliä, jossa on ollut pyynnissä jopa 600 - 700 merta. Hyviä saaliita saatiin myös Haapakosken ja Juopakosken alapuolelta.

Asiantuntija Rautiaisen arvion mukaan 1960-luvun parhaina vuosina Tengeliönjoen alaosan rapusaalis oli noin 60 000 rapua vuodessa. Arvion perusteena ovat mm. haastattelussa saadut tiedot, joiden perusteella rapusaalis oli taloutta kohti noin 3 000 rapua/vuosi ja ravustavia talouksia oli vähintään 20 ($20 \cdot 3\,000 = 60\,000$). Mertoja pyynnissä on parhaimmillaan ollut 600–800. Jos ravustuskauden pituudeksi arvioidaan 31 vrk, mertaääräksi 655 ja yksikkösaaliiksi 2,96 rapua/merta-d, saadaan vuosisaaliiksi noin 60 000 rapua ($31 \cdot 655 \cdot 2,96 = 60\,103$). Vuosikymmenen alkuvuosiina mertaäärät olivat pienemmät, mutta lisäksi ravustettiin myös lipoilla. Rapusaaliin arvo oli merkittävä, vaikka ravun myyntihinta ei ollutkaan korkea. Tengeliönjoen alaosan rantatalouksille ravustus oli merkittävä tulonlähde, joka myös jakaantui suhteellisen laajalle.

Tengeliönjoen raputuhon aiheuttajaksi on arveltu rapuruttoa, mutta syynä voi myös olla jokin muu sairaus tai loinen. Raputuhon aiheuttaja voi olla myös vedenlaadun heikkeneminen ja monien tekijöiden yhteisvaikutus. Vedenlaadun heikkenemisen syynä lienevät lähinnä metsäojitukset joiden vilkkain aikakausi alkoi juuri 1960-luvun lopulla ja jatkui vuoteen 1980.

Haastateltujen mukaan Tengeliönjoen rapukanta oli heikoimmillaan 1970-luvulla. Rapukanta romahti tuhon seurauksena ja se pysyi heikkona koko vuosikymmenen ajan. Haastattelujen perusteella vedenlaatu Tengeliönjoessa ja Portimojärvässä oli huono koko vuosikymmenen ajan. Veden laadun huonontumisen arveltiin johtuvan metsäojituksista. Portimokosken alueella rapu oli rauhoitettu pyynniltä lähes koko vuosikymmenen ajan.

Vuoden 1982 kalastustiedustelun mukaan rapuistutukset eivät ko. ajankohtaan mennessä olleet tuottaneet pyydystettävää rapukantaa. Portimojärven rapukanta vahvistui 1980-luvun alussa mutta alkoi heikketä vuosina 1986–1987. Vuosikymmenen alkuvuosien (1980–1985) rapusaaliit Portimojärven alueelta näyttäisivät haastattelun valossa olleen paremmat kuin muualla Tengeliönjoen alaosalla. Alueen keskimääräinen yksikkösaalis oli noin 2,1 rapua/merta-d. Erityisesti vuoden 1986 sateisen kesän aikana joen vedenlaatua kuvattiin haastatteluissa huonoksi.

Rapusaaliit olivat heikot koko 1990-luvun ajan. Monet kertoivat kokeilleensa tuolloin ravustusta, mutta saaliit jäivät niin huonoksi, etteivät ne kannustaneet jatkamaan. Haapakosken alapuolisen Tengeliönjoen yksikkösaaliit olivat 0,10 - 0,43 rapua/merta-d. Alueen ravustusta haittasi vedenkorkeuden vaihtelu ja kova virta, joka vei mertoja mennessään. Portimosken ja Haapakosken välisen alueen rapusaaliit olivat heikkoja ja erään ravustajan ilmoittaman saaliin mukaan yksikkösaaliiksi muodostui noin 0,06 rapua/merta-d. Tällä alueella rapukannan katsottiin heikentyneen koko 1990-luvun ajan. Portimojärven rapusaaliit olivat 1990-luvulla hieman paremmat kuin järven alapuolisella jokiosuudella.

Tengeliönjoen alaosan rapukannan kehitystä kuvaa taulukko, jonka tiedot on koottu vuoden 2002 haastattelun aineistosta ja PSV:n ravustustiedustelujen kokoomataulukosta (1999). Haastattelussa saatuja 1960-luvun saalis-, yksikkösaalis- ja pyyntiponnistustietoja voidaan pitää täysin realistisina. Vuoden 1983 tiedot perustuvat haastatteluun. Vuosien 1985 ja 1997 välisen ajanjakson tiedot ovat myös luotettavia, koska ravustustiedusteluihin on pyritty saamaan mukaan kaikki alueella ravustaneet. Vuoden 1987 erikoisen heikko rapusaalis selittyi suurelta osin kesän kylmyydellä, mutta

muiden vuosien saaliit kuvannevat hyvin ajankohdan rapukantaa. Vuosien 2001 ja 2002 kohdalla on otettu huomioon myös Kuurokosken alapuolen ravustustiedot.

Vuosi	60-luku	-83	-85	-86	-87	-88	-89	-90	-91
saalis, kpl	60 000	5 880	962	2 420	349	3 272	2 285	3 754	4 055
merta-d, kpl	20 000	2 800	761	2 496	1 677	5 811	5 560	9 629	8 257
rapua/merta-d	3	2,10	1,26	0,97	0,21	0,56	0,41	0,39	0,49

Vuosi	-92	-93	-94	-95	-96	-97	-01	-02
saalis, kpl	3 108	2 431	3 438	2 817	2 493	4 610	4 034	5 926
merta-d, kpl	10 084	7 402	7 211	10 407	5 200	12 769	18 100	18 040
rapua/merta-d	0,31	0,33	0,48	0,27	0,48	0,36	0,22	0,33

Tengeliönjoen rapusaaliin, pyyntiponnistuksen ja yksikkösaaliin kehitys 1960-luvulta vuoteen 2002.

Rapukanta alkoi elpyä 1980-luvun alussa, mutta elpyminen keskeytyi vuosikymmenen puolivälin tienoilla. Rauhoituksen päätyttyä vuonna 1983 saalista saatiin kohtuullisesti Juopakosken alapuolelta ja Portimojärvestä sekä vähäisesti Haapakosken alapuolelta. Taulukossa 4 on vuoden 1983 rapusaalis 5 880 rapua. Saalis- ja pyyntiponnistustiedot perustuvat haastatteluun (2002) ja kuvaavat ajankohdan tasoa. Ne antavat ehkä kuitenkin liian optimistisen kuvan rapukannan tilasta (ja sen elpymisestä), koska takana oli useita rauhoitusvuosia. Vuoden 1988 jälkeen rapusaalis on hieman noussut, mutta yksikkösaalis on pysynyt lähes samansuuruisena. Pyyntiponnistuksen kohdalla nouseva trendi on selvä ja esimerkiksi vuoden 1997 mertapäivien (merta-d) lukumäärä lähestyy samaa tasoa kuin 1960-luvulla ennen raputuhoa. Nykyiset rapumerrat lienevät tehokkaampina kuin 1960-luvulla käytetyt. Vuoden 1997 rapusaalis on kuitenkin ollut vain noin 8 % 1960-luvun tasosta. Nykyiseksi (2002) Tengeliönjoen alaosan saalistasoksi voidaan katsoa noin 6 000 ravun vuosisaalis joka on 10 % 1960-luvun tasosta. Tämä kertoo, että rapukanta on romahtamisensa jälkeen pysynyt harvana.

Haapakosken alapuolinen alue

Voimalaitossäännöstelyn vaikutukset ovat rapujen kannalta merkittävimmät ja selvimmän havaittavat Haapakosken alapuolella. Kesä- ja talviaikainen voimakas vuorokausisäännöstely on ravulle epäedullista ja sen vaikutukset tuntuvat ravun kaikissa kehitysvaiheissa. Suurimmat vaikutukset kohdistuvat lisääntymiseen ja rapujen poikasvaiheeseen. Säännöstelyyn liittyvä voimakas virtausnopeuden vaihtelu on myös merkittävä epäedullinen tekijä. Säännöstely on lisännyt nopeita virtaaman ja vedenkorkeuden muutoksia. Suurimmat muutokset ajoittuvat talvi-, kesä- ja syysaikaan. Kesäaikaan suuret virtaaman ja samalla vedenkorkeuden vaihtelut ajoittuvat juuri siihen aikaan, jolloin ravunpoikaset kuoriutuvat. Vaikutukset pieniin ravun poikasiin ovat tuhoisia, kun vedenkorkeuden vuorokausivaihtelu vaikuttaa laajalti mataliin ranta-alueisiin. Saarien takaisia uomia jää säännöstelyn vaikutuksesta ajoittain vedettömäksi mm. Kuurokosken alapuolella.

Ravun lisääntymistä ajatellen kohtalokkaita voivat olla myös ravun pariutumisajankohtaan, syksyyn, ajoittuvat suuret vaihtelut. Talviset vaihtelut vaikeuttavat ravun elämää monin tavoin. Oleellista säännöstelyvaikutusten

epäedullisuudessa on vaihteluiden suuruus ja nopeus. Lisäksi myös virtausnopeus voi kyseisellä alueella kasvaa ajoittain ravulle liian suureksi.

Alueen hydrologiaa tarkastellessa käy ilmi, että virtaaman vaihtelevuudessa on voimalaitoksen rakentamisen jälkeen tapahtunut selvä muutos. Kahden perättäisen vuorokauden ero keskivirtaamassa oli ennen säännöstelyä Haapakoskella enimmillään 16 m³/s ja keskimäärin 0,4 m³/s. Säännöstelyn jälkeen vastaavat arvot ovat olleet hieman yli 40 m³/s ja 5,8 m³/s. Syksyllä ravun paritteluaikaan ero kahden perättäisen vuorokauden keskivirtaamassa on ennen säännöstelyä ollut suurimmillaan 33 m³/s ja keskimäärin 1,4 m³/s. Vuodesta 1988 alkaen syysajan muutokset ovat olleet enimmillään noin 52 m³/s ja keskimäärin 7 m³/s. Suuret erot virtaamassa merkitsevät suuria eroja myös vedenkorkeuksissa, ja vaikutukset kohdistuvat ennen kaikkea ravun elinympäristöön joen rantavyöhykkeessä.

Haapakosken alapuolisella jokiosuudella ravun elinpiiri on kaventunut törmäeroosion ja törmien sortumisten seurauksena. Törmien suojaukset eivät ole myöskään olleet ravun kannalta edullisia; ne eivät ole palauttaneet menetettyjä elinympäristöjä vaan suorastaan tuhonneet rapuja. Säännöstelyn aiheuttamasta eroosiosta ja sortumista irtoava kiintoainne tukkii ja peittää ravun suojapaikkoja laajemmaltikin. Samalla se voi heikentää ravun hyvinvointia vaikuttamalla mm. hengittämiseen. Tällä alueella ovat myös voimalaitoksen rakentamisaikaiset vedenlaatumuutokset voineet olla ravulle erityisen haitallisia.

Säännöstelyn vaikutukset haittaavat alueen rapukantaa, ja säännöstelyn jatkuessa ei ole odotettavissa, että ne tulevaisuudessakaan kaikilta osin heikkenisivät tai loppuisivat. Ravun elinalue on säännöstelyn kaventama, ja alueella elävä rapukanta elää säännöstelyn stressivaikutuksen alaisena, millä on vaikutuksensa kannan elinvoimaisena säilymiseen.

Haapakosken ja Portimokosken välinen alue

Ravun kannalta Haapakosken ja Portimokosken välisellä alueella merkittävimmäksi vaikutukseksi on muodostunut veden vaihtuvuuden väheneminen. Etenkin talviaikainen viipymä on lisääntynyt huomattavasti. Vaikka jokirapu elää myös järvissä, on virtaava vesi sen ensisijainen elinympäristö ja aiemmassa virtaustilanteessa rapu on viihtynyt nykyistä paremmin. Alue ei aiemmin olosuhteiltaan juurikaan poikennut normaalista jokisuvannosta, koska siinä vallitsi jatkuva läpivirtaus. Tällöinkin alueelle kohdistui asumajätevesien aiheuttamaa kuormitusta, mutta veden hyvä vaihtuvuus piti rehevöitymisen kurissa. Nykyisin veden vaihtuvuuden vähenemisestä aiheutunut rehevöityminen on aiheuttanut liettymistä ja kasvillisuuden lisääntymistä. Rehevöitymistä edesauttaa alueelle kerääntyvä säännöstelystä Portimojärvestä kulkeutuva eloperäinen aines. Pohjan liettymistä ovat voineet aiheuttaa myös kaivutyöt yläpuolisella alueella. Elinympäristöjen pohjan liettymistä on kirjallisuudessa pidetty yhtenä syynä rapukantojen taantumiseen. Myös heikentynyt vedenlaatu voi muodostua ongelmaksi. Rehevöitymisen voimistuessa veden happipitoisuus voi etenkin talvella heiketä ratkaisevasti. Vesistön rakentamisen haittavaikutukset kohdistuvat yleensä rapuun ja kalalajeista harjukseen. Portimokosken ja Haapakosken välisellä jokialueella harjuskanta menetettiin voimalaitoksen rakentamisen seurauksena. Alueen rapukannan kehitys osoittaa, että myös se ollaan menettämässä. Alueen rapukanta on täysin sinne siirrettyjen rapujen varassa, koska olosuhteet ovat ravun lisääntymisen kannalta liian heikot.

Portimojärvi ja Juopakosken alapuoli

Säännöstelyn haittavaikutukset rapukantaan Portimojärven alueella eivät ole helposti osoitettavissa. Järven vedenkorkeuden nousu ei välttämättä haittaa sen rapukantaa. Kuitenkin järven varsinaisissa ravun elinympäristöissä, kanavissa, on tapahtunut muutoksia. Kanavat eivät säännöstelytilanteessa ole enää samalla tavoin läpivirtaavia, kuten ennen. Tämä on osaltaan saattanut muuttaa olosuhteet ravulle epäedulliseksi. On ilmeistä, että hauki ja etenkin ahven ovat Portimojärvestä hyötäneet vedenpinnan nostosta. Kevätkutuisina lajeina ovat niiden lisääntymisalueet veden nousun myötä laajenneet ja olosuhteet parantuneet, kun mäti ei enää jää kuiville. Tarkkaa kuvaa Portimojärven tämänhetkisestä ahven- ja haukikannasta ei voi kirjanpitokalastusaineiston perusteella saada. Verkkopyynnin haukisaalis oli suurentunut jaksolla 1980 - 1991. Ahvensaalis ei tarkkailujakson aikana suurentunut, mutta vuonna 1991 kalastuskirjanpitäjä katsoi ahvenkannan parantuneen (Taskila 1992). Ravustajien haastattelussa vuonna 2002, kertoivat monet, että Portimojärvestä on viime vuosina ollut runsaasti suurikokoista ahventa. Samoin kerrottiin järven haukikannan voimistuneen. Hauki- ja ahvenkantojen viimeaikaisen parantumisen syynä voi olla vedenkorkeuden nousun lisäksi se, että hauki ja ahven ovat pystyneet hyödyntämään viime aikoina vallinneet hyvät lämpötilat. Ahven- ja haukikannan vahvistumisella voi olla epäedullinen vaikutus rapukantaan, sillä se voi merkittävästi lisätä rapuihin kohdistuvaa predaatiota.

Säännöstelyn vaikutukset koko Tengeliönjoen alaosan rapukantaan

Säännöstelyn vaikutukset näkyvät mahdollisesti rapukannassa poikasikäluokkien kuolleisuutena ja mädin kuoriutumisen epäonnistumisena. Koeravustuksissa on todettu, että säännöstelyvaikutusten alaisilla alueilla pieniä rapuja on huomattavan vähän. Sama asia ilmenee myös saalistarkasteluissa. Tämä seikka antaa aiheen olettaa, että ravun lisääntyminen on häiriintynyt. Etenkin Haapakosken ja Portimokosken välisen alueen rapukanta näyttää olevan täysin ravustajien sinne siirtämien pikkurapujen varassa. Säännöstelyn epäedullisia vaikutuksia ravun lisääntymiseen tehostavat epäedulliset lämpötilajaksot.

Säännöstelyn vaikutus Tengeliönjoen alaosan vedenlaatuun

Säännöstelyn vaikutuksia Tengeliönjoen vedenlaatuun on vaikea osoittaa keskeisiä vedenlaatumuuttajia arvioimalla. Säännöstelyn vesistölle aiheuttamat epäedullisetkaan muutokset eivät välttämättä etenkään lyhyellä aikajaksolla ilmene selvästi havaittavina muutoksina vedenlaadussa. Tätä tukee myös se seikka, että Tengeliönjoen vesistöä voimakkaasti muuttaneen metsäojituksen vaikutukset vedenlaatuun näkyvät vain heikosti vedenlaatuaineistoa tarkasteltaessa. Säännöstelyn aiheuttaman eroosion vaikutuksetkaan eivät näy satunnaisessa vesinäytteenotossa, koska erodoituvat komponentit ovat nopeasti laskeutuvia eivätkä liukene veteen. Ravun kannalta haitalliset vedenlaatumuutokset voivat lisäksi olla lyhytaikaisia, ajoittuen esimerkiksi ravun kuorenvaihdon aikaan. Tämänkaltaiset muutokset osuvat harvoin näytteenottoajankohtaan ja jäävät näin toteamatta.

Kiintoainepitoisuuden ja sameuden huippuarvot Haapakosken alapuolella ovat voimalaitoksen rakentamisen ajalta, muulloin ne ovat säännöstelyn alkamisen jälkeenkin olleet alempana kuin esimerkiksi 1970-luvun metsäojitusvuosina. Portimojärven säännöstely vaikuttaa alapuoliseen vesistöön rehevöittävästi, mutta Haapakosken alapuolella vaikutus ei ole ravun kannalta merkittävä. Ravulle erityisen myrkylliset metallit kupari ja sinkki esiin-

tyvät tuskin havaittavina pitoisuuksina eikä satunnaisia korkeita alumiinipitoisuuksiakaan voine pitää ravulle tuhoisina, kun pH on pysynyt korkeana.

Haapakosken ja Portimokosken välisellä alueella ei puutteellisesta vedenlaatuaineistosta voi löytää selkeästi säännöstelyn aiheuttamia vaikutuksia. Portimojärven säännöstelyn rehevöittävä vaikutus tulee alueelle ajan kuluessa merkittäväksi kun altaan läpi virtaavan veden määrä on säännöstelyn myötä pienentynyt merkittävästi. Sedimentaation lisääntyminen vaikuttaa haitallisesti ravun elinympäristöön ja rehevöityminen voi jatkuessaan aiheuttaa talvista happikatoa.

Portimojärven ja Juopakosken välisellä alueella veden laatu on nykyisellään riippuvainen enemmänkin yläpuolisen joen veden laadusta, kuin Portimojärven säännöstelystä. On kuitenkin mahdollista, että järven tultua säännöstelyssä vähemmän läpivirtaavaksi on myös vedenlaadussa tapahtunut ravun kannalta epäedullinen muutos vaikka se ei olekaan havaittavissa vedenlaatuaineistoa tarkasteltaessa. Säännöstelyn jatkuessa sedimentoituminen rapujen varsinaisilla elinalueilla, järven kanavissa, lisääntyy. Lisäksi eloperäisen aineksen kulkeuduttua säännöstelyn vaikutuksesta syvänteisiin voi niiden happitalous heikentyä. Edellä mainitut seikat ovat suurelta osin riippuvaisia säännöstelyrytmistä ja -käytännöstä.

Arvio rapukannan heikentymisestä johtuvasta vahingon määrästä

Juopakosken alapuolisesta Tengeliönjoesta saadaan nykyisin noin 6 000 rapua vuodessa. Saalis on 10 % siitä saalistasosta, joka vallitsi 1960-luvulla ennen raputuhoa. Saalistaso 60 000 rapua/a edustaa ajankohdan (1960-luku) huipputasoa, eikä tämän tasoinen rapukannan hyödyntäminen olisi jatkuvasti mahdollista. Arvio Tengeliönjoen alaosan tuottamasta ja ravustuksella hyödynnettävästä rapukannasta onkin tällöin noin 50 000 pyyntikokoista rapua vuodessa.

Myytäväksi kelpaavien, noin 10 cm:n rapujen kauppahinta on kaudella 2002 ollut noin 2,0 €/kpl (Kare Koivisto suull. 2003). Ravun nettohintaa määritettäessä kauppahinnasta on vähennettävä ravustuksen pyyntikuluiksi vakiintunut 25 %. Tällöin ravun nettohinnaksi tulee 1,5 €. Näin rapuvahingon suuruudeksi muodostuu:

$$(50\,000 \text{ kpl/a} - 6\,000 \text{ kpl/a}) \times 1,5 \text{ €/kpl} = 66\,000 \text{ €}$$

Vahinko kohdistuu eri alueille seuraavasti:

Haapakoski - Tornionjoki (16 750 kpl/a - 3 600 kpl/a) x 1,5 € = 19 725 €/a
Voimalaitos - Portimojärvi (21 900 kpl/a - 350 kpl/a) x 1,5 € = 32 325 €/a
Portimojärvi - Juopakoski (11 350 kpl/a - 2 050 kpl/a) x 1,5 € = 13 950 €/a

Välillä Haapakoski - Tornionjoki voidaan vahingosta arvioida säännöstelyn aiheuttamaksi 50 % yllä olevasta alueen kokonaisvahingosta, eli 19 725 €/a x 0,50 = 9 862,50 €/a. Jäljelle jäävä osa (50 %) vahingosta on seurausta useiden, tarkemmin erittelemättömien, tekijöiden vaikutuksista (esim. ilmastolliset tekijät, muut kuormittajat, ym.).

Välillä voimalaitos - Portimojärvi voidaan vahingosta arvioida säännöstelyn aiheuttamaksi 80 % eli 32 325 € x 0,8 = 25 860 €/a. Loput (20 %) vahingosta on muiden erittelemättömien tekijöiden aiheuttamaa.

Välillä Portimojärvi - Juopakoski säännöstelyn aiheuttamaksi voidaan vahingosta arvioida 30 %, eli $13\,950 \text{ €/a} \times 0,30 = 4\,185 \text{ €/a}$. Vahingosta 70 % voidaan katsoa muiden syiden kuin säännöstelyn aiheuttamiksi.

Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella tulee säännöstelyn aiheuttamaksi rapuvahingon suuruudeksi yhteensä: 39 907,50 €/a.

9. Tengeliönjoen veden laatu, avustava virkamies Marko Kiviniemi

Katselmustoimituksen avustava virkamies Marko Kiviniemi on tarkastellut Tengeliönjoen alaosan vedenlaatua ja vedenlaadun muutoksia havaintojaksolla 1962 - 2002.

Vedenlaatu Haapakosken padon alapuolella havaintopaikalla 14200 sekä Haapakosken ja Portimojärven välisellä alueella

Tengeliönjoen vedestä ei ole havaittu erityisen matalia pH-lukuja, joskin veden alkaliniteetti on ollut keväisin melko alhainen. Liukoisen hapen pitoisuus on ollut hyvä. Alimmat kesäaikaiset happipitoisuudet on mitattu Portimokosken voimalaitoksen valmistumisen jälkeen.

Vesistöä voidaan fosforipitoisuuden perusteella pitää rehevänä ja a-klorofyllin perusteella keskirehevänä sekä kemiallisen hapenkulutuksen ja värin perusteella keskihumoosisena. Kiintoaineen ja sameuden huippuarvot on mitattu Portimokosken rakentamisen aikana. Joen vesi on vähäkalkkinen. Kokonaiskovuus osoittaa veden olevan pehmeää.

Vesistöä ei ole mitattu poikkeavia raskasmetallipitoisuuksia, jotka osoittaisivat myrkkyyvaikutusta. Alumiinipitoisuus on ollut korkea. Ravulle haitallisen labiilin alumiinin pitoisuutta ei ole analysoitu. Tengeliönjoella mitatulla pH-tasolla vapaata alumiinia, joka on labiilin alumiinin keskeisin muoto, olisi niukasti ilman humuksen vaikutustakin, joka vähentää labiilisuutta.

Haapakosken ja Portimojärven välisellä alueella vedenlaatu ei näytä suuresti poikenneen havaintopaikan 14200 vedenlaadusta. Syyskesällä ja syksyllä 2002 Haapakosken yläaltaan alusvedestä ja Portimokosken padolta otetuissa näytteissä vedenlaatu on Tengeliönjoen alaosalta tyypillinen ja lähes yhtenevä valtakunnallisella seurantapisteellä havaittuun.

Vedenlaatu Portimojärven ja Juopakosken välisellä alueella

Portimojärven keskellä havaittu vedenlaatu on vastannut havaintopaikalla 14200 havaittua. Happitaloudessa ei esiintynyt varsinaisia ongelmia, mutta kevättalvella 1986 mitattiin koholla oleva rautapitoisuus, väriluku, sähköjohtavuus ja tavallista suurempi hapenkulutus.

Juopakoskella muun muassa ravinteiden ja raudan pitoisuus, sähköjohtavuus, väriluku ja kemiallinen hapenkulutus ovat pienemmät kuin Haapakosken alapuolella.

Vedenlaadun muutokset havaintojaksolla 1962 - 2002

Aikasarja-analyysissä mukana olleista muuttujista tilastollisesti merkitseviä lineaarisia trendejä löytyi seuraaville muuttujille: kokonaistyyppi ja -fosfori, kemiallinen hapenkulutus (COD_{Mn}), väriluku, alkaliniteetti, sähkö-

johtavuus, rauta, merisuolakorjattu kokonaisriikki ja merisuolakorjattu emäskationien summa ($BC=Ca+Mg+Na+K$).

Kokonaisfosforille ei löydy jatkuvaa trendiä vuosina 1972 - 2002, mutta varsin jyrkkä nouseva trendi vuoden 1993 loppuun saakka. Vuoden 1993 loppuun mennessä pitoisuus saavutti laskennallisen tason 30 µg/l ja on ollut viimeisen kuuden vuoden aikana tasolla 23 µg/l. Kokonaistypelle löytyi tilastollisesti merkittävä trendi vuosina 1972 - 2002. Vuoden 1972 laskennallisesta keskimääräisestä pitoisuudesta 368 µg/l pitoisuus kasvoi vuoden 2002 loppuun mennessä noin 1 µg/l vuodessa.

Kokonaisfosforipitoisuudessa on ollut äärevyyttä 1970- ja 1980-luvun vaihteissa ja kokonaistypen keväinä 1977 ja 1978. Huomattava vaikutus tuloksiin on ollut sillä, onko näytteenotto sattunut kevättulvan nousuun vai laskuun. Metsäojitukset ja -lannoitukset ovat olleet voimakkaimmillaan 1960- ja 1970-luvun vaihteissa ja vielä 1970- ja 1980-luvun vaihteissa, mutta yksittäisten vuosien havainnoista voi tästä johtuvaa huuhtouman kasvua ja edelleen vesistön ravinnepitoisuuden nousua vain arvailla. Sen sijaan trendi osoittaa huuhtouman ja pitoisuuksien kasvua.

Kemiallisen hapenkulutuksen ja väriluvun aikasarjoissa oli nouseva trendi. Laskennallisesti COD_{Mn} kasvoi viimeisen 35 vuoden aikana 1,2 mg/l. Rautapitoisuus kasvoi vastaavasti noin 280 µg/l ja väriluku 8:lla.

Muuttujien arvoissa havaitaan säätekijöiden vaikutus. 1970-luvun alkuvuodet olivat vähäsateisia. Kesän ja syksyn virtaamat ja huuhtoumat olivat oletettavasti pienet siihen nähden, että uudisojitukset ja metsien lannoitukset olivat huipussaan. Rautapitoisuuden, kemiallisen hapenkulutuksen ja väriluvun aikasarjoissa olevat piikit voivat ilmentää ojitusten yms. voimaperäisten metsätaloustoimien vesistövaikutuksia. Tähän viittaa myös veden sähköjohtavuuden kohoaminen 1970-luvun lopulle saakka ja sen huippuarvot vuosikymmenen lopulla. Tämän jälkeen trendi on ollut laskeva. Myös kloridipitoisuudessa havaitaan pitoisuuspiikkejä 1970-luvun lopulla.

Veden alkaliniteetillä on koko havaintojakson ajan ollut laskeva trendi. Puskurikyvyn heikkeneminen taittui 1980-luvun alussa ja on sen jälkeen pysynyt, kausivaihtelu huomioon ottaen, suhteellisen vakaana. Merisuolakorjattu emäskationipitoisuuden suuntaus on ollut koko havaintojakson ajan kasvava. Pitoisuuden kasvu näyttäisi kuitenkin taittuneen 1980-luvun lopulla. Pitoisuuden kasvu voi ilmentää happamoitumiskehitystä. Emäskationipitoisuudessa on kaliumin ja natriumin osuus vuosi vuodelta vähentynyt. Tämä ja merisuolakorjatussa kokonaisriskin pitoisuudessa havaittava tilastollisesti merkitsevä laskeva trendi 1980-luvun alusta alkaen viittaa happamoitavan rikkilaskeuman ja emäskationien huuhtouman vähentymiseen.

Katselmustoimituksen jälkeen saadut selvitykset ja lausunnot

10. Pohjanmaan jokien rapukantojen tila ja tulevaisuus, Antti Ylitalo

Selvityksessä todetaan, että ravun luontainen levinneisyysalue on yltänyt Suomessa etelästä suunnilleen linjalle Kaskinen - Mikkeli - Lappeenranta. Siten pohjoisemman Suomen rapukannat ovat peräisin istutuksista.

Pohjanmaan jokien rapuistutukset alkoivat 1800-luvun lopulla ja jatkuivat runsaina 1920-luvulta sotiin saakka. Saalismäärät nousivat 1960-luvulle saakka. Esimerkiksi Kalajoen ja Kuivajoen vesistön rapusaalis oli parhaimmillaan 3 - 4 miljoonaa rapua vuodessa.

Saaliit romahtivat 1960-luvulta lähtien lähes kaikissa Pohjanmaan joissa. Raputuhon syitä olivat jokirakentaminen, vuorokausisäännöstely, uittoperkaukset, vesien pilaantuminen ja raputaudit. Rapuruton merkitystä tuhon syynä on ylikorostettu.

Nykyinen Pohjanmaan rapusaalis on selvitysten perusteella heikko. Lähes kaikissa entisissä rapujoissa on säilynyt harva, mutta pyyntiin riittämätön rapukanta. Hyviä kantoja on säilynyt sivu- ja latvajoissa, joissa ympäristömuutokset ovat olleet vähäisempiä.

Paras tilanne Pohjanlahteen laskevista joista on Lapin läänin joissa, joita mm. Kemijoen, Simojoen ja Tengeliönjoesta saatava saalis on yhteensä noin 150 000 rapua vuodessa. Pohjois-Pohjanmaan jokien kokonaisrapusaalis on ollut vuonna 1999 noin 50 000 rapua ja Kainuussa Oulujoen vesistöalueen saalis 50 000 rapua.

lijoella rapukantaa elvytetään kalastusalueen organisoimilla istutuksilla. Parhaimmillaan istutukset voivat johtaa pyyntiä kestäviin kantoihin 10-15 vuoden kuluttua istutuksista. Lamujoella rapuistutukset ovat tuottaneet pyyntikelpoisen rapukannan, mutta lyhytaikaissäännöstelyn vaikutuspiirissä olevan Uljuan altaan alapuolisella Siikajoella ravunistutukset ovat olleet hyödyttömiä.

Kokemusperäisesti ympäristöolosuhteiden heikkous yhdistettynä poikkeuksellisiin sääoloihin voi aiheuttaa raputuhon. Ympäristöstressi rikkoo ravun luontaisen puolustusjärjestelmän, jolloin taudit tuhoavat kannan. Mikäli kuormitettujen ja muutettujen jokien tilaa ei saada paremmaksi, pysyviä rapukantoja ei saada aikaiseksi.

11. PSV-Maa ja Vesi Oy. Lausunto Tengeliönjoen rapuvahingosta 23.4.2003, Eero Taskila

Lausunnossa on arvioitu katselmustoimituksen yhteydessä tehdyn ravustiedustelun tulosten käytettävyyttä vahinkoarviota tehtäessä ja tarkasteltu Tengeliönjoen rapukannan kehittymistä 1960-luvun raputuhon jälkeen.

Lausunnossa on katsottu, että haastattelujen perusteella muistinvaraisesta tiedosta lasketut yksikkösaaliit ja keskiarvosaaaliit ylikorostavat rapukannan vahvuutta. Katselmustoimituksessa saatujen tietojen perusteella laskien koko Juopakosken alapuolisella alueella olisi ollut käytössä vähintään 1 000 mertaa, jolloin vuotuinen saalismäärä olisi ollut ilmeisen epärealistinen yli 100 000 kpl.

Rapukannan elpyminen pyyntivahvaksi raputuhon jälkeen kestää yleensä 10 - 20 vuotta. Tengeliönjoen olosuhteissa rapu ei voine lisääntyä joka vuosi, mikäli kylminä kesinä lämpösumma jää poikasten kehittymisen kannalta liian alhaiseksi. Kuopion korkeudelta lähtien naaraat näyttävät tuottavan poikasia vain joka toinen vuosi. Näin rapukannan kehittyminen täyteen vahvuuteensa voi Tengeliönjoella kestää 30 vuotta.

Juopakosken alapuolisen Tengeliönjoen rapusaaliit ovat viime vuosina parantuneet. Rapusaaliiden kasvaminen edelleen vähentää rapuvahingon korvaustarvetta.

Toimitusmiesten arvio rapusaaliin palautumisesta 1960-luvun saalistasolle ei välttämättä toteudu, koska ravun elinympäristössä on voinut tapahtua elinolosuhteita heikentäviä muutoksia säännöstelystä riippumatta. Tengeliönjoen vesistöalueella on tehty mittavia ojituksia yhteensä 11 000 ha:n alueella.

Ravun yksikkösaaliiden perusteella rapukanta ei ole elpynyt Juopakosken yläpuolellakaan läheskään samalle tasolle kuin 1960-luvulla. Juopakosken yläpuolella ravun yksikkösaalis on vuosina 1995 - 1997 ollut keskimäärin ainoastaan 0,38 rapua mertavuorokautta kohti ja siten samaa tasoa kuin esimerkiksi Haapakosken alapuolella. Yksikkösaaliiden kehityksestä saadaan viitteitä siitä, että Tengeliönjoen alaosalla rapukanta ei olisi palautunut 1960-luvun tasolle, vaikka Portimokosken voimalaitosta ei olisi rakennettu.

Lamujoella 1960-luvulla rapusaalis oli noin 50 000 kpl vuodessa. Rapukannan tuhouduttua 1960-luvun lopussa rapukantaa on elvytetty aktiivisin istutuksin. Ravustuksen alettua uudelleen 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa rapusaalis on vakiintunut noin 20 000 rapuun vuodessa.

Tengeliönjoen ravun yksikkösaaliiden ja mm. Lamujoen esimerkin perusteella voidaan arvioida, että 50 000 ravun saalisarvio on ylimitoitettu. Vaihtoehtoisesti säännöstelyn haittaprosenttien olisi oltava asiantuntijalausunnossa esitettyä pienempiä.

Kuuroskoskeen rakennettu pohjapato vähentää merkittävästi lyhytaikais-säännöstelyn vaikutuksia pohjapadon alapuolella. Merkittävää veden korkeuden vaihtelua tapahtuu ainoastaan välittömästi pohjapadon alapuolella. Asiantuntijalausunnossa mainittu vahinkoalue pienenee Haapakosken ja Tornionjoen välillä noin 40 %, mikä vähentää myös rapuvahingon korvaustarvetta.

12. Raputietokeskuksen (Japo Jussila, Ari Mannonen) lausunto 30.9.2003 ja täydentävä lausunto 14.10.2003

Raputietokeskus on hakijoiden toimeksiannosta antanut lausunnon, jonka tarkoituksena on ollut arvioida katselmuskirjassa muiden kuormittavien tekijöiden, kuten maa- ja metsätalouden, merkitystä rapuvahingon kannalta.

Lausunnon yhteenvedossa todetaan, että käytettävissä olevien vedenlaatutietojen perusteella ei ole mahdollista erottaa Tengeliönjoen rapukantaan vaikuttavien yksittäisten tekijöiden osuutta. Vaikka vedenlaatutiedoissa on eroja joissakin vedenlaatumuuttujissa, seurantajakson aikana vedenlaatu on pysynyt ravun osalta sopivissa arvoissa. Käytössä olleet vedenlaatutiedot ovat puutteellisia. Havaintojen perusteella näyttää siltä, että Tengeliönjoella vedenlaatu ei ole ollut ongelma jokirapukannalle tai sen kehittymiselle. Muiden kuormittavien tekijöiden osuutta rapuvahingosta ei voida määrittää.

Ilmasto-olosuhteet eivät ole vaikuttaneet Tengeliönjoen rapukannan häviämiseen, mutta rapukannan elpymiseen tai elpymisen hitauteen pohjoisilla ilmasto-olosuhteilla on vaikutusta. Ilmasto-olosuhteet tekevät rapukannan herkemäksi muille ympäristötekijöille.

Hakijoiden pyynnöstä antamassaan lisälausunnossa Jussila ja Mannonen ovat todenneet, että mikäli ravun menestymiseen vaikuttavat ympäristötekijät eivät ole muuttuneet vuosina 1972–2003 verrattuna rapukannan varhaisempien istutusten tai luontaisen elpymisen aikaisiin olosuhteisiin, olisi rapukanta voinut toipua raputuhon jäljiltä entiselle tasolleen 35 vuodessa. Ilmastotekijöiden osalta tämä edellyttää vertaamista 1900-luvun alun olosuhteisiin ja keskimääräistä suotuisampien vuosien osumista ajanjaksoon.

13. Sirkkakosken rapusaaliit

Lapin kalatalouskeskuksen ja Sirkan osakaskunnan sihteerin Veli Koivurannan hakijalle toimittaman selvityksen mukaan Sirkkakosken rapusaalis vuosina 1999 - 2003 on ollut 3 200 - 4 600 rapua. Pyyntipaikan, Sirkkakosken pituus on noin 1 km ja leveys keskimäärin 15 m.

14. PSV-Maa ja Vesi Oy. Nykyinen rapusaalis Oulun ja Lapin läänien alueella, Eero Taskila 7.11.2003

Selvityksessä todetaan, että ravun luontaista levinneisyysaluetta on vain Etelä-Suomi. Pohjoisimmat pyyntivahvat rapukannat Suomessa ovat Tengeliönjoen vesistössä.

Raputaudit ja ympäristömuutokset ovat tuhonneet tai heikentäneet monia rapukantoja. Nykyiset rapusaaliit Suomessa ovat vain murto-osa parhaiden vuosien saaliista.

Parhaimmillaan rapusaalis Suomessa oli 1800- ja 1900-luvun vaihteessa, jolloin saalis oli jopa 20 miljoonaa rapua. Rapurutto tuhosi 1900-luvun alkupuolella tuottoisimmat rapukannat. 1950- ja 1960-luvulla saatiin vielä hyviä rapusaaliita, mutta tämän jälkeen rapukannat ovat taantuneet.

Pohjois-Suomen rapusaaliit ovat nykyisin huomattavasti pienemmät kuin ennen merkittäviä raputuhoja. Kokonaisrapusaalis Oulun ja Lapin läänien alueella on ollut yhteensä noin 270 000 rapua, josta Kainuun osuus oli 44 %, Lapin osuus 33 % ja Pohjanmaan osuus 23 %.

Tengeliönjoen osuus Lapin läänin kokonaisrapusaaliista on ollut vajaa viidennes. Tengeliönjoen vesistössä rapusaalis on jakautunut melko tasan kolmelle alueelle, joen alaosalle (Juopakosken alapuoli), joen yläosalle (Juopakoski - Kantomaanpää) ja joen yläosalle (Pessakoski, Lohijärvi, Sirkkakoski). Kullakin alueella rapusaalis oli noin 5 000-6 000 kpl vuodessa.

15. PSV-Maa ja Vesi Oy, selvitys Tengeliönjoen raputuhosta v. 2003 - 2004, Eero Taskila 5.10.2004

Tengeliönjoen rapukanta on tuhoutunut vuosina 2003 - 2004 Kantomaanpään Luoniokoskelta jokisuulle sekä Miekjärven ja Ison Lohijärven väliseltä Pessakosken alueelta. Rapukanta on säilynyt toistaiseksi Vähä Lohijärven ja Luonionkosken välillä noin 10 kilometrin osuudella sekä Miekjärven yläpuolella olevalla Sirkkakosken alueella.

Raputuhon todennäköinen syy on raputauti, joka näyttää vaikuttaneen eniten isoihin rapuihin. Pieniä rapuja on jäänyt jäljelle pienin tiheyksin.

YMPÄRISTÖLUPAVIRASTON RATKAISU

Käsittelyratkaisu

1. Korvaushakemuksen tutkiminen

Tornionlaakson Voima Oy:n vaatimus osakaskuntien korvaushakemusten tutkimatta jättämisestä hylätään.

2. Asian palauttaminen katselmustoimitukseen ja täydentävät selvitykset

Hakijoiden vaatimus asian palauttamisesta täydentävään katselmustoimitukseen ja vaatimus täydentävien selvitysten hankkimisesta hylätään.

3. Suullinen käsittely ja selvitysmenettely

Hakijoiden vaatimukset suullisen käsittelyn ja selvitysmenettelyn toimittamisesta hylätään.

4. Toimitusmiesten ehdottaman korvauksen tutkiminen

Toimitusmiesten tilojen RN:ot 1 - 3 yhteisen alueen osakaskunnalle esittämä korvaus tutkitaan.

Pääasialratkaisu

Päätöslauselma

Tornionlaakson Voima Oy veloitetaan suorittamaan korvausta raputuoton menetyksestä Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-876-1-0) 307 660 euroa, Aittamaan kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (talon nro 11 vesialueet, kiinteistörekisteritunnus 976-405-876-2) 740 euroa, Kuivakankaan kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-405-876-2) 6 060 euroa, Kaulirannan kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-405-876-1) 1 000 euroa sekä yhteisten maa-alueiden RN:ot 11:1-3 osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-405-878-3) 1 660 euroa.

Korvauksen maksaminen ja korko

Korvaukset on suoritettava 30 päivän kuluttua päätöksen lainvoimaiseksi tulosta (eräpäivä).

Tornionlaakson Voima Oy veloitetaan suorittamaan vuotuista korkoa kuusi (6) prosenttia 307 660 eurolle Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-876-1-0), 740 eurolle Aittamaan kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (talon nro 11 vesialueet, kiinteistörekisteritunnus 976-405-876-2), 6 060 eurolle Kuivakankaan kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-405-876-2), kullekin osakaskunnalle 2.10.2000 lukien eräpäivään saakka sekä 1 000 eurolle Kaulirannan kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-405-876-1) 22.11.2000 lukien.

Eräpäivän jälkeiseltä ajalta korvauksille on maksettava vuotuista viivästyskorkoa määrä, joka ylittää seitsemällä (7) prosentilla kulloinkin voimassa olevan, ministeriön vahvistaman viitekoron.

Muut määräykset

Korvaukset oikeudenkäyntikuluista ympäristölupavirastossa

Tornionlaakson Voima Oy veloitetaan suorittamaan Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-876-1-0 Aittamaan kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (talon nro 11 vesialueet, kiinteistörekisteritunnus 976-405-876-2), Kuivakankaan kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-405-876-2), Kaulirannan kalastuskunta -nimiselle osakaskunnalle (kiinteistörekisteritunnus 976-405-876-1) yhteisesti korvaukseksi oikeudenkäyntikuluista ympäristölupavirastossa 17 344,66 euroa.

Korvaus on suoritettava viimeistään kolmenkymmenen (30) päivän kuluttua ympäristölupaviraston päätöksen antamisesta (eräpäivä).

Eräpäivän jälkeiseltä ajalta oikeudenkäyntikulujen korvaukselle on maksettava vuotuista viivästyskorkoa määrä, joka ylittää seitsemällä (7) prosentilla kulloinkin voimassa olevan, ministeriön vahvistaman viitekoron.

Katselmustoimituksesta aiheutuneiden kustannusten korvaaminen

Tornionlaakson Voima Oy veloitetaan korvaamaan valtiolle katselmustoimituksesta aiheutuneita kustannuksia 8 003,27 euroa.

RATKAISUN PERUSTELUT

Käsittelyratkaisun perustelut

1. Korvaushakemuksen tutkiminen

a) Vesilain asiaan sovellettavat korvausten määräämistä koskevat säännökset ja niiden tulkinta

Korvaushakemus on tullut vireille 22.11.2000. Vesilain 11 luvun 8 §:n (4.2.2000/88) 1 momentin säännöksen mukaan "Kun johonkin toimenpiteeseen tämän lain nojalla annetaan lupa, on myös määrättävä, onko tiedossa olevasta vahingosta, haitasta taikka muusta edunmenetyksestä sekä mihin määrään suoritettava korvausta, jollei 16 luvun 24 §:stä johdu muuta. Säännöksen 3 momentissa säädetään, että "korvausta vahingosta, jota lupaa myönnettäessä ei ole ennakoitu, voidaan aikaisemman ratkaisun estämättä vaatia hakemuksella ympäristölupavirastossa tai, jos kysymys on kunnan viranomaisen myöntämästä luvasta, mainitussa viranomaisessa. Samassa yhteydessä ympäristölupavirasto voi käsitellä hakemuksen, joka tarkoittaa samalla toimenpiteellä luvasta poiketen aiheutuneen vahingon korvaamista.

Myös vesilain 2 luvun 27 §:n 1 momentin säännös koskee luvan saaneen hankkeen edellyttämättömiä seurauksia. Jos rakentamisesta tai rakennel-

man käyttämisestä aiheutuu vahingollinen seuraus, jota lupaa myönnettäessä ei ole edellytetty, voidaan siitä lupapäätöksen lainvoiman estämättä määrätä korvaus tai velvoittaa rakennelman omistaja sen ehkäisemiseksi tai poistamiseksi muuttamaan rakennelmaa tai muutoin ryhtymään sellaisiin toimenpiteisiin, joihin rakentaja olisi voitu velvoittaa, jos vahingollisten ja haitallisten seurausten syntyminen olisi lupahakemusta käsiteltäessä voitu edellyttää. Vesilain 2 luvun 27 §:n korvaussäännös on osittain päällekkäinen vesilain 11 luvun 8 §:n 3 momentin säännöksen kanssa, ja säännöksiä sovelletaan rinnakkain.

Jo ennen ympäristönsuojelulainsäädännön uudistusta vesilakiin perustuvasta luvan mukaisesta toiminnasta aiheutuvat vahingot on määrätty voimassa olevasta vesilain 16 luvun 21 §:n 1 momentista ja 11 luvun 8 §:n 1 momentista ilmenevän periaatteen mukaisesti korvattaviksi viran puolesta. Virallisperiaatteen noudattaminen korvauskysymyksissä tarkoittaa sitä, että lupaviranomaisen on luvan myöntäessään viran puolesta määrättävä rakentamisesta aiheutuvat tiedossa olevat vahingot, haitat tai muut edunmenetykset korvattavaksi. Ratkaisu perustuu tällöin etukäteen tehtyyn arvioon. Jos ennalta tehty arvio pitää paikkansa, vahinkojen tutkiminen jälkikäteen ei ole ratkaisun oikeusvoimasta johtuen mahdollista. Kun vahinko on määrätty korvattavaksi, sen saattaminen uudelleen tutkittavaksi esimerkiksi jälkikäteisen pienuuden perusteella ei ole enää mahdollista.

Oikeusvoiman vaikutusta on rajoitettu vesilain 2 luvun 27 §:ssä ja 11 luvun 8 §:n 3 momentissa tarkoitettujen ennakoimattomien vahinkojen osalta. Ennakoimattoman vahingon korvaamista koskeva vaatimus voidaan tutkia oikeusvoiman estämättä. Vahingon ennakoimattomuutta harkittaessa voidaan verrata luvan mukaisen toiminnan luvan antohetkellä arvioituja seuraamuksia todellisuudessa aiheutuneisiin seuraamuksiin. Lupapäätökseen sisältyvä korvauskysymysten ratkaisu muodostaa lähtökohdan, johon myöhemmin aiheutuneita vahinkoseuraamuksia verrataan. Vahingon ennakoimattomuutta ratkaistaessa luparatkaisuun liittyvän korvausratkaisun harkinta on avattava sen selvittämiseksi, mitä vahinkoa lupaa myönnettäessä on arvioitu syntyvän ja mitä sen korvaamisesta on määrätty. Oikeuskäytännössä ennakoimattomien vahinkojen tutkimista edellyttäviin vaatimuksiin on suhtauduttu joustavasti. Esimerkkitapauksena oikeusvoiman joustavasta tulkinnasta oikeuskäytännössä on vesiylioikeuden päätös 16.11.1993 nro 231/1993 (KHO 1995 T:3363).

Oikeuskirjallisuudessa (Pokka: Vesirakentamisluvan muutettavuus vesilain säännösten valossa, s. 215 - 216) vesilain 2 luvun 27 §:n on katsottu kattavan 1) kokonaan arvaamattomat vahingot, 2) sellaiset arvaamattomat vahingot, joiden aiheuttamista ei ole edellytetty lupapäätöstä annettaessa sekä 3) sellaiset vahingot, joiden suuruutta ei ole osattu arvioida vielä lupaa myönnettäessä. Ennalta arvaamattoman vahingon tunnusmerkit täyttää mikä tahansa vesilain 2 luvun 3 §:ssä tai 15 - 25 §:ssä mainittu suojattu etu, jonka turvaamiseen luvanhaltija oltaisiin voitu velvoittaa toimenpitein tai jonka korvaamisesta on säädetty vesilain 11 luvussa.

b) Vahingon ennakoimattomuuden arvioinnin perusta

Portimokosken voimalaitoksen rakentamista koskeneen hakemuksen katselmustoimituksessa avustavan virkamiehenä toimineen kalastusbiologi Sakari Kännön lausunnossa on selostettu Tengeliönjoen ravusta saatuja selvityksiä ja tietoja. Lausunnossa todetaan mm, että joen rapukannan tulevaa kehitystä ei ole voitu lausunnon antoaikana ennustaa. "Jotta tiedetään, tuleeko Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen aiheuttamaan

vahinkoa rapukannalle, olisi hakijan tehtävä erillinen rapuselitys ennen rakentamista."

Portimokosken voimalaitoksen rakentamis- ja Portimojärven säännöstelyasian katselmustoimituksen toimitusmiehet ovat lausunnossaan tehneet kalataloutta koskevat korvaus- ja kompensatioesityksensä avustavan virkamiehen lausunnon mukaisena. Toimitusmiesten lupaehtoesitykseen (kohta 4, 3. kappale) on otettu esitys, jonka mukaan "hakijan on ennen rakennustyön aloittamista selvitettävä rapukannan tila ja ravustuksen tuotto Juopakosken alapuolisella Tengeliöjoella sekä seurattava rapukannan muutoksia rakentamisen jälkeen 10 vuoden ajan maa- ja metsätalousministeriön hyväksymällä tavalla."

Pohjois-Suomen vesioikeus on myöntänyt luvan Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen ja Portimojärven säännöstelyyn 7.6.1985 antamallaan päätöksellä nro 19/85/III.

Vesioikeuden päätöksen lupaehdossa A.4) on määrätty toimitusmiesten esittämä rapukannan tilaa, ravustuksen tuottoa ja rapukannan muutoksia koskeva selvitys- ja seurantavelvoite katselmuskirjasta ilmenevässä muodossa.

Vesioikeuden päätöksen lupaehdossa A. 12) todetaan, että mikäli päätöksessä tarkoitettu rakentamisesta tai rakennelman käyttämisestä aiheutuu muu vahinko, haitta tai edunmenetykset, jota päätöstä annettaessa ei ole edellytetty ja josta rakennuksen omistaja tai haltija on vesilain säännösten mukaan vastuussa, voi edunmenetyksen kärsinyt tai yleisen edun niin vaatiessa asianomainen viranomaisena saattaa asian lupapäätöksen lainvoiman estämättä vesioikeuden käsiteltäväksi siinä järjestyksessä kuin hakemusasioista vesilaissa on säädetty.

c) Asian aiemmassa lupakäsittelyssä esitettyjen vaatimusten merkitys

Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta ja Lohijärven kalastuskunta ovat vesioikeuskäsittelyssä vaatineet rapututkimuksen teettämistä. Vesioikeuden päätöksessä todetaan, että vesioikeus on ottanut vaatimuksen huomioon määräämällä tehtäväksi rapukannan tilaa ja ravustuksen tuottoa koskevan selvityksen. Samojen kalastuskuntien vaatimukseen kalastus-, kalasto- ja rapuvahinkojen korvaamisesta toimitusmiesten esittämää laajemmin päätöksessä on todettu, että toimitusmiesten esitys on vaatimuksessa tarkoitettulta osin perusteeltaan oikea. Vesioikeus on hylätessään vaatimuksen enemmälti aiheettomana ottanut sen huomioon viittaamalla rapukannan tilan, ravustuksen tuoton ja rapukannan muutosten selvitysveloitteeseen.

Päätökseen liittyvässä muistutuksista ja vaatimuksista annetussa lausunto-osassa vesioikeuden päätöksessä on todettu, että kalastukselle tai kalakannalle ei aiheudu ennalta arvioiden vahinkoa tai haittaa hakemuksen mukaisesta säännöstellyn vedenkorkeuden muutoksista (s. 62). Lisäksi kyseisessä lausunto-osassa on kirjoitettu mm. seuraavaa:

"Mitä tulee 7e) Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan ja Lohijärven kalastuskunnan vaatimukseen, että pitkän aikavälin rapusaalis on otettava korvausperusteeksi eikä nykyinen tila, joka vuonna 1982 tapahtuneen rapuruton vuoksi on heikko, niin koska nyt kysymyksessä oleva hanke vaikuttaa rapukantaan vasta sen toteutumisesta alkaen, vesioikeus hylkää vaatimuksen aiheettomana."

Vesioikeus on hylännyt aiheettomana kalastuskuntien vaatimukset kala- ja rapukorvausten pääomittamisesta 50 vuodelle. Näin ollen korvausvaatimuksesta on annettu ennen luvan myöntämistä aiheutuneiksi väitetyistä vahingoista ratkaisu, joka voi saavuttaa oikeusvoiman.

Korkein hallinto-oikeus on 27.12.1985 antamallaan päätöksellä kumonnut ja palauttanut asian vesioikeudelle uudelleen ratkaistavaksi mm Haapakosken voimalaitosta koskevien, kalastuskuntien esittämien, vesioikeudessa tutkimatta jätettyjen vaatimusten ratkaisemiseksi. Korvausvaatimukset on siirretty vesiylioikeuden ratkaistavaksi.

Vesiylioikeuden päätöksessä nro 95/1989 todetaan, että "Kalastuskuntien esittämän mahdollisen rapuvahinkojen korvaamista koskevan maininnan osalta vesiylioikeus vesioikeuden päätöksen A.4) kohdan viidenteen kappaleeseen sekä päätöksen A 12) viitaten katsoo, ettei kalastuskuntien vaatimus anna aiheita vesioikeuden päätöksen muuttamiseen. Näin ollen vesioikeuden ennen luvan myöntämistä aiheutuneiksi väitetyistä vahingoista antama hylkäävä ratkaisu on saavuttanut oikeusvoiman.

Vesioikeus on 11.12.1986 antanut päätöksen voimalaitoksen rakentamisesta ja säännöstelystä palautetulta osalta. Vesioikeuden päätöksessä, valitusten vuoksi annetuissa korkeimman hallinto-oikeuden tai vesiylioikeuden päätöksissä ei ole enää käsitelty nyt kysymyksessä olevan rapuvahingon korvaamista.

Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen ja käytön seurauksena ravulle aiheutunutta vahinkoa ei ole vaadittu korvattavaksi eikä mainittua korvauskysymystä ole muutoinkaan käsitelty hankkeen lopputarkastusta tai täydentävää lopputarkastusta koskevien päätösprosessien yhteydessä (VEO 6.2.1995, VYO 8.12.1995, VO 17.1.1997, VYO 19.2.1998). Sen sijaan päätöksissä on määrätty korvauksia eräistä muista hankkeen aiheuttamista ennalta arvaamattomista vahingoista sekä käsitelty kysymyksiä eräiden, mm. kalastukselle, aiheutuneiden vahinkojen ennakoitavuudesta. Näin ollen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista koskevan hankkeen toteuttamisen aiheuttamasta raputaloudellisesta vahingosta ei ole oikeusvoimaista ratkaisua.

d) Vahingon ennakoimattomuuden arviointi ratkaisujen perusteella

Ravulle aiheutuneen vahingon ennakoimattomuutta arvioitaessa lähtökohdaksi on otettava avustava virkamies Kännön lausunto, johon asiassa annetut vesioikeuden ja vesiylioikeuden ratkaisut perustuvat.

Lausunnosta ilmenee, että Tengeliönjoessa ollut hyvä rapukanta on tuhoutunut rapuruton seurauksena 1970-luvulla ja että rapua on alkanut esiintyä eräillä jokialueilla. Rapukannan tulevaa kehitystä ei Kännön mukaan ole voitu lausunnon antoaikana ennustaa. Voimalaitoksen rakentamisen ja säännöstelyn ravulle mahdollisesti aiheuttaman vahingon selvittämiseksi Kännö on esittänyt erillisen selvityksen tekemistä. Kännön lausuntoa on tulkittava siten, että hän on pitänyt mahdollisena, että voimalaitoshanke voi aiheuttaa vahinkoa joen rapukannalle. Vahingon aiheutumista Kännö on kuitenkin pitänyt siinä määrin epävarmana, että hän ei ole esittänyt siitä ennakolta korvausta. Erillistä rapuvahinkojen selvitystä ja seuranta koskeva esitys on näin esitetty tehtäväksi siltä varalta, että ravulle aiheutuu voimalaitoshankkeesta ennalta arvaamattomia vahinkoja.

Vesioikeus 7.6.1985 antamassa päätöksessään on hyväksynyt Kännön lausuntoon perustuneen toimitusmiesten lupaehtoesityksen ja pitänyt toimitusmiesten esitystä mm. rapuvahinkojen osalta perusteeltaan oikeana.

Vesiylioikeuteen tekemässään valituksessa jako- ja kalastuskunnat ovat vaatineet vesioikeuden päätöksen muuttamista siten, että lupapäätökseen on lisättävä nimenomainen maininta rapukannalle mahdollisesti aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta. Vesiylioikeuden päätöksen perusteluissa vaatimuksesta todetaan seuraavaa: "Kalastuskuntien esittämän mahdollisen rapuvahinkojen korvaamista koskevan maininnan osalta vesiylioikeus vesioikeuden A.4) kohdan viidenteen kappaleeseen sekä päätöksen A.12) kohtaan viitaten katsoo, ettei kalastuskuntien vaatimus anna aiheutta vesioikeuden päätöksen muuttamiseen". Vesiylioikeus on ratkaisussaan nimenomaisesti kytkenyt vesioikeuden määräämisen selvittämisen- ja seurantavelvoitteen (A.4) ennakoimattomien vahinkojen korvaamista ohjaavaan lupamääräykseen (A.12). Vesiylioikeus on siis katsonut, että vesioikeuden asettamat lupamääräykset turvaavat riittävästi vahingonkäräjien oikeudet. Valituksissa esitettyä vaatimusta ei näin ollen ole itse asiassa hylätty, vaan todettu vaatimuksessa esitetyn osin siitä lausutun jo vesioikeuden päätöksessä.

e) Seurantavelvoitteen merkitys

Ravulle mahdollisesti aiheutuva vahinko on jäänyt lupapäätöksestä ilmevänsä selvittämisen- ja seurantavelvoitteen perusteella selvitettäväksi sekä sen korvaaminen vesilain ennakoimatonta vahinkoa koskevan menettelyn varaan. Selvittämisen- ja seurantavelvoitteen määrääminen osoittaa, että voimalaitoksen rakentamisen ravulle aiheuttamaa vahinkoa on pidetty mahdollisena, mutta epävarmana. Rapukantaa ei ole pidetty yhtiön väittämällä tavalla menetettynä päätöstä tehtäessä. Osakaskuntien vaatimukset ennakoimattomien rapuvahinkojen korvaamisesta on tutkittava, koska ennakoimatonta rapuvahinkoa on väitetty syntyneen ja lupapäätöksen mukaan toteutetun hankkeen korvausratkaisun oikeusvoima ei kata nyt kysymyksessä olevaa vahinkoa.

f) Lopputarkastuksen merkitys

Vesilain mukaisessa lopputarkastuksessa selvitetään, onko luvan saanut hanke pantu toimeen niin kuin laissa ja lupapäätöksessä on edellytetty ja onko hankkeesta odotettavissa sellaisia yleisiä tai yksityisiä etua koskevia vahingollisia seurauksia, joita lupaa myönnettäessä ei ole otettu huomioon. Lopputarkastuksessa voidaan selvittää ja ratkaista myös luvan myöntämisen jälkeen syntyneet vahingot, joita ei lupaa myönnettäessä ole edellytetty aiheutuvan.

Vesioikeuden lopputarkastuspäätöksessä on todettu aiheutuneen eräitä ennalta arvaamattomia vahinkoja, joiden osalta päätöksessä on annettu toimenpide- ja korvausmääräyksiä. Nyt kysymyksessä olevan rapuvahinkoa koskevaa asian jääminen pois lopputarkastuksessa käsiteltävien korvauskysymysten ratkaisusta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja säännöstelystä aiheutuneet edellyttämättömät vahingot olisi preklusion uhalla tullut käsitellä lopputarkastuksessa. Ennakoimattomien vahinkojen korvauskysymysten käsittelyyn annetaan mahdollisuus lopputarkastuksen yhteydessä, mutta tällaista vahinkoa koskeva korvauskysymys voidaan saattaa ympäristölupaviraston tutkittavaksi lopputarkastuksen jälkeenkin. Myös oikeuskäytännössä voi-

malaitoshankkeesta johtuva ennakoimaton vahinko on määrätty korvattavaksi vielä lopputarkastuksen jälkeen (VYO 1993/231).

2. Asian palauttaminen katselmustoimitukseen ja täydentävät selvitykset

Hakijat ovat muistutuskirjelmässään vaatineet ensisijaisesti asian palauttamista täydentävään katselmustoimitukseen. Toissijaisesti hakijat ovat vaatineet, että toimitusmiehiltä on pyydettävä täydennykseksi tarkempi arvio muista tekijöistä, joiden on arvioitu vaikuttaneen rapuvahinkoon ja võimalaitoksen rakentamisen aiheuttamista vahingoista, selvitys rakentamisaikaisista vedenlaatumuutoksista ja niiden merkityksestä rapukannalle, täydennetty korvauslaskelma sekä selvitys asiantuntija Rautiaisen lausunnon numeroinnista.

Ympäristölupavirasto on 11.6.2003 pyytänyt toimitusinsinööriltä ja asiantuntija Rautiaiselta lausunnon katselmuskirjasta tehdyistä muistutuksista. Asiantuntija Rautiaisen lausunnossa on esitetty lisäselvitystä mm. rapuvahingon arvioinnin perusteisiin sekä korvausten kokonaismäärään ja ositteiluun. Myös hakijat ja yhtiö ovat katselmustoimituksen jälkeen toimittaneet ympäristölupavirastoon asian ratkaisemiseen tarvittavaa selvitystä. Saatu selvitys kokonaisuutena on riittävä asian ratkaisemiseen.

3. Suullinen käsittely ja selvitysmenettely

Hakijat ovat 18.5.2001 ympäristölupavirastoon toimittamassaan hakemuskirjelmän täydennyksessä vaatineet, että asiassa on järjestettävä suullinen käsittely, jossa kuullaan hakijoiden nimeämiä todistajia.

Yhtiö on 30.8.2001 ympäristölupavirastoon toimittamassa selityksessään pyytänyt, että sille varataan mahdollisuus todistajien kuulemiseen siinä tapauksessa, että ympäristölupavirasto katsoo asian suullisen käsittelyn tarpeelliseksi.

Ympäristölupavirasto on 3.1.2002 määrännyt asian käsiteltäväksi vesilain 18 luvun mukaisessa katselmustoimituksessa.

Yhtiö on 9.5.2003 ympäristölupavirastolle toimittamassa kirjelmässä ilmoittanut, että se ei vastusta rapukorvausasian suullista käsittelyä. Yhtiö on kuitenkin katsonut että henkilötodistelu vuosikymmenten takaisia Tengelönjoen rapusaaliita koskevien muistikuvien vahvistamiseksi ei ole perusteltua

Hakijat ovat ympäristölupavirastoon 14.10.2003 toimittamassa kirjelmässään todenneet, että koska katselmustoimituksessa haastatteleamalla on hankittu se näyttö, jonka hakijat olisivat esittäneet suullisessa käsittelyssä, hakijat eivät enää vaadi suullisen käsittelyn toimittamista.

Hakijat ovat kuitenkin ympäristölupavirastoon 12.4.2005 toimittamassa vastineessaan vaatineet, että mikäli PSV-Maa ja Vesi Oy:n 5.4.2004 tekemälle selvitykselle annetaan näyttöarvoa, asia on palautettava täydentävään katselmustoimitukseen tai selvitysmenettelyyn, minkä lisäksi asiassa on järjestettävä suullinen käsittely.

Ympäristölupavirasto toteaa, että asiantuntija Rautiainen on katselmustoimituksen yhteydessä haastatellut vahinkoalueella ravustaneita henkilöitä. Haastattelut on kirjattu asiantuntijalausunnon liitteeksi. Haastattelujen perusteella asiassa on saatu sellaista tietoa, jota olisi voinut olla tarpeen

hankkia järjestämällä suullinen käsittely. Saatu selvitys kokonaisuutena on riittävä asian ratkaisemiseen. Suullisen käsittelyn toimittamista tai selvitysmenettelyä ei siten ole pidettävä tarpeellisena eikä suullisessa käsittelyssä ole saatavissa enempää asian ratkaisuun vaikuttavaa selvitystä. Asianosaiset ovat puolin ja toisin vastanneet toimitettuun aineistoon usean kerran.

4. Toimitusmiesten ehdottaman korvauksen tutkiminen

Toimitusmiehet ovat katselmuskirjassa esittäneet, että yhtiö veloitetaan suorittamaan yhteisen alueen RN:ot 11:1-3 (976-405-878-3) osakaskunnalle korvausta rapuvahingosta vahinkoalueella sijaitsevan vesialueen omistajana. Oikeuskäytännössä omaksutun periaatteen mukaan toimitusinsinöörin tai toimitusmiesten katselmustoimituksessa tai lopputarkastuksessa tekemää korvausehdotusta pidetään vaikutukseltaan asianosaisen vaatimukseen rinnastettavana. Tämän vuoksi osakaskunnalle esitetty korvaus tutkitaan, vaikka osakaskunta ei olekaan tehnyt rapuvahingon korvaamista koskevaa hakemusta tai vaatimusta.

Korvausratkaisun perustelut

Tengeliönjokeen rakennetut voimalaitokset

Tengeliönjoen valuma-alue on 3 160 km² ja järvisyys 8,5 %. Vesistöissä on kolme voimalaitosta.

Tengeliönjoessa on vuodesta 1923 alkaen ollut uoman sulkeva Haapakosken voimalaitos, jonka toiminta on perustunut Oulun läänin maaherran 28.5.1920 antamaan ja myöhemmin vesioikeuden 27.4.1970 ja 14.4.1976 antamilla päätöksillä muutettuun lupaan. Voimalaitoksen sijaintipaikka on noin 8 km:n päässä Tornionjokeen laskevan Tengeliönjoen jokisuulta.

Vesioikeus on myöntänyt 7.6.1985 antamallaan päätöksellä Tornionlaakson Voima Oy:lle luvan Portimokosken voimalaitoksen rakentamiseen Tengeliönjokeen ja Portimojärven säännöstelyyn.

Vanha Haapakosken voimalaitos on korvattu uudella, vuonna 1987 käyttöön otetulla Portimokosken voimalaitoksella, joka on rakennettu Tengeliönjoen uoman eteläpuolelle Haapakosken voimalaitoksen kohdalle. Voimalaitoksen ylakanava tulee Portimojärven luusuasta laitokselle ja alakanava laitokselta Haapakosken alapuoliseen suvantoon. Portimojärven luusuaan on rakennettu säännöstelypato ja järven säännöstelyväli on vuositasolla 1 m.

Portimokosken voimalaitosta ja Portimojärven säännöstelyä koskevat lupapäätökset:

Pvm	Päätös
7.6.1985	Pohjois-Suomen vesioikeuden päätös Portimokosken voimalaitoksen rakentamiselle ja Portimojärven säännöstelylle
7.12.1985	Korkeimman hallinto-oikeuden päätös, palautus vesioikeuden käsittelyyn tietyiltä osin
11.12.1986	Pohjois-Suomen vesioikeuden päätös KHO:n päätöksen palautetulta osalta

30.12.1988	Korkeimman hallinto-oikeuden päätös valituksiin
6.6.1989	Vesiylioikeuden päätös korvauksista
6.2.1995	Pohjois-Suomen vesioikeuden päätös lopputarkastuksesta
8.12.1995	Vesiylioikeuden päätös lopputarkastuksesta esitettyihin valituksiin
17.1.1997	Pohjois-Suomen vesioikeuden päätös koskien täydentävää lopputarkastusta
19.2.1998	Vesiylioikeuden päätös koskien täydentävää lopputarkastusta

Perustelut korvaussaatavan vanhenemista koskevaan väitteeseen

Tornionlaakson Voima Oy on ympäristölupavirastoon 30.8.2001 toimittamassa muistutuksessaan todennut, että yhtiö on toimittanut ilmoituksen Portimokosken voimalaitoshankkeen valmistumisesta vesioikeuteen 23.11.1990. Kuivakankaan kalastuskunnan hakemus on jätetty ympäristölupavirastolle 28.12.2000 eli yleinen vanhentumisaika ja vesilain 2 luvun 27 §:n 2 momentin säännös huomioon ottaen liian myöhään.

Muistutuksessa vaaditaan siten hakemuksen tutkimatta jättämistä tai hylkäämistä sekä yleisen vanhentumisajan että vesilain 2 luvun 27 § 2 momentin erityissäännöksen perusteella.

Rahavelan ja vahingonkorvaussaatavan yleistä vanhenemista säännellään laissa velan vanhenemisesta (15.8.2003/728), joka on tullut voimaan 1.1.2004 ja jota sovelletaan siirtymäsäännöksen perusteella myös pääsääntöisesti velkaan, jonka peruste on syntynyt ennen lain voimaantuloa. Lain 2 §:n säännöksen mukaan velan vanhentumiseen sovelletaan pääsääntöisesti asiaa koskevaa erityissäännöstä. Koska kysymyksessä olevan korvaussaatavan vanhenemista koskee erityissäännöksenä vesilain 2 luvun 27 §:n 2 momentin säännös ja koska mainitun saatavan vanhentumiseen ei ole perustetta aiemmin voimassa olleissa korvaussaatavan yleistä vanhentumista koskevissa säännöksissä, Kuivakankaan kalastuskunnan hakemusta ei ole hylättävä yhtiön korvaussaatavan yleistä vanhentumista koskevan väitteen perusteella.

Vesilain 2 luvun 27 §:n 2 momentin säännöksen pääsäännön mukaan edellyttämättömiä vahinkoja koskeva hakemus on pantava vireille, jollei rakentamislupapäätöksessä ole varattu pitempää aikaa, kymmenen vuoden kuluessa valmistusilmoituksen tekemisestä. Rakennelman sortumisesta tai muusta arvaamattomasta syystä aiheutuvasta vahingosta korvausta voidaan hakea kuitenkin määräajasta riippumatta. Oikeuskäytännössä esimerkiksi vesiylioikeuden päätöksessä nro 231/1993 vesiylioikeus katsoi, että sen 10.2.1984 antaman päätöksen jälkeen syntyneeseen vahinkoon ei voitu soveltaa rakennustyön loppuunsaattamisesta laskettavaa 10 vuoden määräaikaa. Ympäristövahingoille on tyypillistä erityisen pitkä vahingon ilmenemisaika, mikä voi johtaa siihen, että korvaussaatava ei vanhene.

Portimokosken voimalaitoksen valmistusilmoitus on toimitettu vesioikeuteen 23.11.1990. Kuivakankaan kalastuskunta on ympäristölupavirastoon 22.11.2000 telefaxilla toimittamassa hakemuksessaan vaatinut kysymyksessä olevan rapuvahingon korvaamista. Kuivakankaan kalastuskunta on myöhemmin täydentänyt hakemustaan toimittamalla siitä alkuperäisen kappaleen ympäristölupavirastoon. Hakemus on siten saapunut ympäristöympäristölupavirastoon vesilain 2 luvun 27 §:n 2 momentin edellyttämässä määräajassa.

Toimitusmiesten katselmuskirjasta ilmenevä ehdotus yhtiön velvoittamisesta suorittaa yhteisen alueen RN:ot 11:1–3 (976-405-878-3) osakaskunnalle

korvausta rapuvahingosta vahinkoalueella sijaitsevan vesialueen omistajana on tehty vesilain 2 luvun 27 §:n 2 momentin edellyttämän määräajan jälkeen. Ympäristölupavirasto katsoo, että toimitusmiesten esitys voidaan tutkia vesilain 11 luvun 8 §:n 3 momentissa tarkoitettuna ennakoimattomana vahinkona. Asiassa tarkoitettu rapuvahinko on ilmennyt lopullisesti vasta voimalaitosluvassa määrätyn tarkkailuvelvoitteen rapua koskevien selvitysten yhteydessä. Vahingolla on tässä tilanteessa erityisen pitkä ilmene-misaika. Näissä olosuhteissa olisi osakaskunnan oikeusturvan kannalta kohtuutonta soveltaa yksinomaan vesilain 2 luvun 27 §:n 2 momentin edel-lyttämää määräaika.

Asian ratkaisemiseen sovellettavat aineellisoikeudelliset säännökset ja niiden tul- kinta

Vesilain 11 luvun mukainen korvausjärjestelmä koskee lähtökohtaisesti kaikkia vesilain mukaisista hankkeista laillisesti aiheutuvia edunmenetyk-siä. Korvattavat vahingot, haitat ja muut edunmenetykset on määritelty ve-silain 11 luvun 3 §:n luettelossa. Korvattavana vahinkona säännöksen 1 momentin 2) kohdassa mainitaan mm. omaisuuden vahingoittuminen, sen käytön estyminen ja omistusoikeuteen perustuvan muun varallisuusar-voisen edun menettäminen sekä 4) kohdassa mm. kalastusoikeuden tai muun erityisen oikeuden menettäminen, sen käytön estyminen tai vaikeu-tuminen samoin kuin sellaiseen oikeuteen perustuvan muunkin varalli-suusarvoisen oikeuden menetys.

Vesilain 11 luvun mukainen vastuu on luonteeltaan tuottamuksesta riippu-matonta vastuuta, joka perustuu siihen, että hakija saa toteuttaa toisten yksityisiin etuihin vaikuttavan hankkeen. Rapukannan menetyksestä tai heikentymisestä aiheutuneita vahinkoja on oikeuskäytännössä pidetty ve-silain perusteella korvattavina vahinkoina tai edunmenetyksinä. Syy-yhteyden toteaminen tapahtuu tilanteessa samoin perusteina kuin tuotta-musvastuussa. Vahingonkorvauksen määrääminen vesilain 2 luvun 27 §:n perusteella edellyttää lähtökohtaisesti sitä, että korvauksen vaati-ja kyke-nee osoittamaan riittävän syy-yhteyden luvanmukaisen toiminnan ja haital-lisen seuraamuksen välillä edellyttämättömien vahinkojen kohdalla arvioi-tuna alkuperäisen luvan myöntämisen hetkellä vallinneiden olosuhteiden valossa.

Rapuvahinkojen osalta merkittävimmät päätökset vesioikeuskäytännössä liittyvät Uljuan altaan rakentamisesta aiheutunutta raputuhoa koskevaan asiaan. Asian palauduttua vesioikeudelle, vesioikeus määräsi täydentävän katselmustoimituksen toimitusmiesten ehdotuksen mukaisesti korvausta rapukannan tuhoutumisesta. Vesioikeuden päätöksessä rapukannan tu-houtumisen katsottiin aiheutuneen yksinomaan Uljuan altaan rakentamisen seurauksena. Vesiylioikeiden 27.11.1987 antama päätös ja korkeimman oikeuden 15.6.1990 antama päätös vahvistivat eräin korvauksen määrää koskevin muutoksin vesioikeuden päätöksen. Rapukannan elpymisen es-tymisen katsottiin osittain johtuneen muusta syystä kuin Uljuan säännöste-lystä.

Kysymyksessä olevassa asiassa kalastuskuntien korvausvaatimusten pe-rusteena on rapukannan elpymisen estyminen Portimokosken voimalaitok-sen rakentamisen ja säännöstelyn seurauksena. Vesiylioikeuden päätök-sessä nro 61/1995 Vapo Oy velvoitettiin suorittamaan kalastuskunnille kor-vausta Piipsannevan turvetuotannosta johtuneen rapukannan elpymisen estymisen seurauksena. Vaasan hallinto-oikeuden 5.11.2004 antamissa lainvoimaisissa päätöksissä nro 04/0351, 04/0352/3 ja 04/0354/3 on todet-tu, että turvetuotannon ravinne- ja kiintoainekuormitus on hidastanut Kii-

minkijoen rapukannan elpymistä heikentämällä sen elinympäristöä. Aiheutuneen vahingon määrittämiseksi asiat palautettiin Pohjois-Suomen ympäristölupavirastolle. Palautettu asia on vireillä ympäristölupavirastossa.

Oikeuskäytännössä on katsottu, että rapuruton jälkeen vaaditaan suotuisissakin olosuhteissa vähintään 10 vuoden ajanjakso, jonka kuluessa rapukannan voidaan olettaa runsastuvan entiselleen. Rapukannan palautumisen on katsottu edellyttävän normaalisti säännöllisiä istutuksia.

Korvausten määrän lähtökohtana vesioikeuskäytännössä on käytetty vesi-alueen tuottoa, joka on yleensä todellisen saaliin nettoarvo.

Portimojoen rapuja ja ravustusta koskevien selvitysten perusteella tehdyt johtopäätökset

Riidattomat tosiseikat

Tengeliönjoelle kehittyi hyvä rapukanta 1930-luvulla tehtyjen istutusten seurauksena. Rapukanta oli kohtuullinen jo 1950-luvulla, mutta parhaimmillaan 1960-luvulla, jolloin rapusaaliin arvo oli merkittävä. Ravustavia talouksia oli vähintään 20. Pyydyksinä käytettiin mertoja ja lippoja.

Tengeliönjoen rapukanta tuhoutui ilmeisesti rapuruton tai mahdollisesti jonkin muun sairauden tai loisen vuoksi 1970-luvun alussa.

Portimokoskeen ja Juopakoskeen istutettiin rapua ainakin vuosina 1971 ja 1977. Istutettujen rapujan määrä vuonna 1977 oli 1000 kpl. Kauppisen ja Meskuksen (1982) mukaan Tengeliönjoen alaosaan on istutettu vuosina 1971 ja 1977 yhteensä noin 2 000 rapua. Sen lisäksi ravunpoikasten siirtoistutuksia jatkettiin 1980- ja 1990-luvulla.

Tengeliönjoen rapukanta oli tuhon jälkeen heikko koko 1970-luvun ajan. 1980-luvun alkupuolella rapukanta alkoi elpyä, jolloin ravustus aloitettiin uudelleen. Rapukanta elpyi jossain määrin Portimojärven alueella, sen yläpuolella ja Haapakosken alapuolella, mutta Haapakosken yläaltaalla rapukanta ei elpynyt normaalisti. Pyyntivahva kanta 1980- ja 1990-luvulla on yläaltaalla ollut ainoastaan altaan yläosassa Portimokosken alapuolella, jonne siirrettiin ravun poikasia. Tengeliönjoen alaosan rapusaaliit pysyivät 1980-luvulta lähtien heikkoina verrattuna 1960-luvun saaliisiin.

Pohjois-Suomen alueella rapusaaliit ovat jääneet kauttaaltaan huomattavasti vähäisemmiksi kuin ennen merkittäviä raputuhoja.

Tengeliönjoen rapukanta on tuhoutunut osittain uudelleen vuosina 2003 - 2004 mm. joen alajuoksulla todennäköisesti raputaudin seurauksena.

Voimalaitoksen rakentamisesta ja säännöstelystä Tengeliönjoen ravulle aiheutuneet vaikutukset ja veden laadun muutosten osuus vahingosta

Haapakosken alapuolinen alue (vahinkoalue 1)

Haapakosken alapuoliseen vesialueeseen Kuuroskosken pohjapatoon saakka kohdistuvat lyhytaikaissäännöstelyn merkittävimmät haittavaikutukset. Haapakosken ja Kuuroskosken välisen vesialueen sekä Kuuroskosken pohjapadon ja Tornionjoen välisen vesialueen pinta-ala on yhteensä noin 99 ha.

Asiantuntija Rautiaisen lausunnosta ilmenee, että alueen voimalaitoksen rakentamisen ja säännöstelyn seurauksena virtaaman vaihtelussa on tapahtunut selvä muutos. Avustavan virkamiehen Marko Kiviniemen lausunnosta ilmenee, että säännöstely on lisännyt nopean virtaaman ja vedenkorkeuden muutoksia. Voimakas vuorokausisäännöstely ja siihen liittyvät virtausnopeuden ja vedenkorkeuden muutokset ovat ravulle epäedullisia. Säännöstely vaikuttaa kaikkiin ravun kehitysvaiheisiin. Haitallisimmat vaikutukset kohdistuvat ravun elinympäristöön joen rantavyöhykkeessä, ravun lisääntymiseen ja poikasvaiheeseen. Alueella tapahtunut törmäeroosio ja törmien sortumat ovat kaventaneet ravun elinpiiriä. Rapu elää alueella säännöstelyn stressivaikutuksen alaisena, millä on merkitystä elinvoimaisen kannan säilymisen kannalta.

Myös PSV-Maa- ja Vesi Oy:n Tengeliönjoen alaosan tarkkailua koskevassa selvityksessä 29.7.1999 todetaan, että vesistön säännöstely todennäköisesti haittaa ravun menestymistä Haapakosken alapuolella ja että alueen rapukanta ei vahvistune yhtä vahvaksi kuin Portimojärven yläpuolella.

Asiantuntija Rautiaisen ravustajille tekemien haastattelujen ja PSV-Maa- ja Vesi Oy:n selvitysten perusteella säännöstelyn aiheuttamat virtaamien vaihtelut ovat vaikeuttaneet ravustusta Haapakosken alapuolisella alueella.

Voimalaitoksen rakentamisen ja säännöstelyn sekä rapukannan elpymisen estymisen välistä syy-yhteyttä vahinkoalueella on pidettävä selvitetynä. Säännöstely vaikuttaa asiantuntija Rautiaisen lausunnosta ilmenevällä tavalla epäedullisesti ravun elinympäristöön ja lisääntymiseen. Saalistiedustelujen perusteella voidaan päätellä, että rapukannan elpymisessä ja lisääntymisessä alueella on häiriöitä.

Asiantuntija Rautiaisen lausunnossa Haapakosken alapuolisena vahinkoalueena on pidetty joen alaosa Tornionjokeen saakka. PSV-Maa- ja Vesi Oy:n/Eero Taskilan lausunnossa 23.4.2003 katsotaan, että Kuuroskoskeen vuonna 1987 rakennettu pohjapato vähentää merkittävästi lyhytaikaisäännöstelyn vaikutuksia pohjapadon alapuolella. Tengeliönjoen alaosan pituusleikkauksen mukaan Tornionjoen veden pinta on veden korkeuden määräävä tekijä lähes pohjapadolle saakka. Merkittävää lyhytaikaisäännöstelystä johtuvaa veden pinnan vaihtelua tapahtuu vain ajoittain välittömästi pohjapadon alapuolella.

Ympäristölupavirasto toteaa, että voimalaitossäännöstelyn vaikutukset vaimenevat joen voimalaitokselta alajuoksua kohti. Pohjapato vaimentaa edelleen lyhytaikaisäännöstelyn vaikutuksia padon alapuolella, mutta ei kuitenkaan poista kokonaan ravulle aiheutuvaa haittaa. Asiantuntija Rautiaisen 10.9.2003 antamasta lausunnosta ilmenee, että pohjapadolla on vaikutuksensa alueen virtaamaoloihin ja ravun elinolosuhteisiin. Ravun kannalta positiivisena vaikutuksena aiheutuu tasaisempi veden pinnankorkeuden säilyminen padon yläpuolella. Negatiivisena vaikutuksena padon yläpuolella on kuitenkin mahdollinen sedimentaation lisääntyminen. Lisääntynyt sedimentaatio voi tukkia ravun asuinkoloja ja vaikeuttaa ravun ravinnonsaantia. Padon yläpuolella vähenee myös veden vaihtuvuus, joka voi myös olla epäedullista ravulle.

Pohjapadon alapuolisella alueella negatiiviseksi vaikutukseksi muodostuu, kuten muutoinkin, veden pinnankorkeuden vaihtelu. Rantaviiva siirtyy pohjapadon alapuolisella jokialueella veden pinnankorkeuden vaihtelun vaikutuksesta huomattavasti eri aikoina. Rapu elää mieluiten rantavyöhykkeessä, ja tässä tapauksessa suotuisin elinympäristö on säännöstelyn vaikutuksesta menetetty. Pohjapadon alapuolisella alueella esiintyy myös epä-

edullista eroosiota rantavyöhykkeessä. Näin ollen myös Haapakosken ja Tornionjoen välistä aluetta on pidettävä kokonaisuudessaan säännöstelystä ravulle aiheutuvan haitan vahinkoalueena.

Asiantuntija Rautiainen on lausunnossaan katsonut, että vedenlaatutekijät aiheuttavat alueen rapuvahingosta 50 %. Asiassa saadun selvityksen mukaan voimalaitoksen alapuolella rapu kykenee lisääntymään ajoittain. Ravun elpyminen kyseisellä alueella on estynyt voimalaitossäännöstelyn lisäksi maa- ja metsätalouden, asutuksen ja muun hajakuormituksen aiheuttamien vaikutusten vuoksi. Portimojoen valuma-alue on ollut 1970–1980-luvulla erittäin laajamittaisten metsäojitusten valuma-alueena. Kun Haapakosken alapuolista vahinkoaluetta tarkastellaan kokonaisuutena, säännöstelyn alavirtaan vaimenevat vaikutukset huomioon ottaen vedenlaatutekijöiden on asiantuntija Rautiaisen lausunnon mukaisesti katsottava aiheuttavan osan vahinkoalueen rapuvahingosta. Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja säännöstelystä aiheutuva osuus rapuvahingosta on 50 %.

Haapakosken ja Portimokosken välinen alue

Ennen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista kysymyksessä oleva vesialue on koostunut noin 1 500 m:n koskialueesta ja vanhan voimalaitoksen noin 2 400 m:n pituisesta yläaltaasta. Meskuksen ja Kauppisen selvityksen mukaan (PSV 1982) rapua on esiintynyt runsaimmin Haapakosken yläaltaassa ja jonkin verran Portimokoskessa. Täysipainoiseksi ravun tuotantoalaksi he ovat arvioineet suurimman osan suvannosta ja kaksi kolmannesta Portimokoskesta (20 + 4 ha). Vahinkoalueen kokonaispinta-ala on 27,7 ha. Tornionlaakson Voima Oy:n antaman tiedon mukaan Haapakosken ja Portimokosken välisen vesialueen nykyinen pinta-ala on noin 19 ha.

Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen seurauksena voimalaitoksen yläaltaan luonne on muuttunut ratkaisevasti vesimäärän ja virtaaman vähenemisen vaikutuksesta. Jo voimalaitoksen rakentamista suunniteltaessa Portimokosken elpyvän rapukannan menettämistä on pidetty asiantuntijalausunnossa voimalaitoksen rakentamisen todennäköisenä seurauksena.

Asiantuntija Rautiaisen lausunnosta ilmenee, että Portimokosken voimalaitoksen rakentamisen merkittävin vaikutus ravun kannalta on veden vaihtuvuuden väheneminen. Viipymän lisääntymisestä altaassa on aiheutunut rehevöitymistä, liettymistä ja kasvillisuuden lisääntymistä. Alueen harjuskahta on menetetty ja rapukahta on täysin alueelle siirrettyjen rapujen varassa, koska olosuhteet ravun lisääntymiselle ovat liian heikot.

PSV-Maa- ja Vesi Oy:n Tengeliönjoen alaosan tarkkailua koskevassa selvityksessä 29.7.1999 todetaan, että Haapakosken yläaltaalla rapukahta ei ole elpynyt normaalisti, pyyntivahva kahta on ollut ainoastaan Portimokosken alapuolella. On todennäköistä, että jokiuoman vähäinen virtaama on heikentänyt ravun lisääntymis- ja elinolosuhteita altaan alueella. Ennen vesistöjärjestelyjä vuosina 1985 - 1986 rapukahta oli elpymässä yläaltaalla, mutta positiivinen kehitys pysähtyi.

Asiantuntija Rautiaisen lausunnossa voimalaitoksen ja Portimojärven välisellä vahinkoalueella rapuvahingosta on arvioitu säännöstelyn aiheuttamaksi 80 %. Ympäristölupaviraston näkemyksen mukaan Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen johtamalla vesi voimalaitoksen kautta ja vesistön säännöstely ovat aiheuttaneet Portimokosken ja Haapakosken välisellä jokiosuudella yksinään niin huomattavan ympäristömuutoksen, että

se estää yksinään rapukannan elpymisen kyseisellä vesistöalueella. Vaikka 1970-luvulla aiheutunut vahinkoalueen raputuho johtuikin rapurutosta ja vaikka rapukannan elpymistä ovat osaltaan estäneet alueen luonnonolosuhteet ja rapukannan luontaiseen vaihteluun liittyvät tekijät, nämä tekijät eivät vapauta voimalaitosluvan haltijaa korvausvastuusta.

Portimojärvi ja Juopakosken alapuoli

Jo ennen säännöstelyn alkamista Portimojärvi on ollut voimakkaasti kasvitunut ja avovettä on ollut vähän. Eero Taskilan 26.9.2002 antaman lausunnon ja Rautiaisen asiantuntijalausunnon perusteella Portimojärvessä ravun elinympäristönä ennen vedenkorkeuden nousua ovat olleet virtavesityyppiset kanavat, joihin säännöstelyllä on ollut ravun kannalta epäedullisia vaikutuksia. Kanavat eivät ole enää säännöstelyn jälkeen läpivirtaavia kuten ennen. Tämä on osaltaan saattanut muuttaa olosuhteet ravulle epäedullisiksi. Järven vedenkorkeuden noususta hyötyneiden ahven- ja haukikannan vahvistumisella voi olla epäedullinen vaikutus rapukantaan.

Asiantuntija Rautiaisen lausunnon perusteella on todennäköistä, että järven tultua säännöstelyssä vähemmän läpivirtaavaksi myös vedenlaadussa on tapahtunut ravun kannalta epäedullinen muutos, vaikka se ei olekaan havaittavissa vedenlaatuaineistoa tarkasteltaessa. Säännöstelyn jatkuessa sedimentoituminen rapujen varsinaisilla elinalueilla, järven kanavissa, lisääntyy. Lisäksi eloperäisen aineksen kulkeuduttua säännöstelyn vaikutuksesta syvänteisiin niiden happitalous voi heikentyä. Edellä mainitut seikat ovat suurelta osin riippuvaisia säännöstelyrytmistä ja -käytännöstä.

Portimojoen valuma-alue on ollut 1970 - 1980-luvulla erittäin laajamittaisen metsäojitusten valuma-alueena. Portimojärvi on asiantuntija Rautiaisen 10.9.2003 päivätyistä lausunnoista ilmenevällä tavalla toiminut metsäojitusten lietteiden ja kiintoaineen viimeisenä laskeutusalueena ennen Tornionjokea. Portimojärven veden laadun huonontuminen 1970- ja 1980-luvulla käy ilmi mm. Rautiaisen tekemistä haastatteluista. Liettyismuutokset ilmenevät mm. pohjalevästästä ja pohjakasvillisuudesta, vaikka vedenlaatuarkastelussa selvästi näkyviä muutoksia ei ilmenekään. Ravun kannalta haitalliset lyhytaikaiset vedenlaadun muutokset jäävät usein toteamatta. Portimojärven - Juopakosken alueen merkittävimpänä raputaloudelle aiheutuneen vahingon aiheuttajana on pidettävä Rautiaisen lausunnoista ilmenevästi 1970- ja 1980-luvulla tehtyä metsäojitusta. Metsäojitusten ja lannoitusten osuutena rapuvahingosta on pidettävä Rautiaisen lausunnoista ilmenevästi 70 % ja säännöstelyn osuutensa 30 %.

Voimalaitossäännöstely on osaltaan huonontanut Portimojärven ravun elinmahdollisuuksia. Portimojärven osalta pääasiallinen vahinkoalue muodostuu virtavesityyppisistä kanavista, joiden pinta-ala on noin 10,5 ha. Muiden, jo voimalaitoksen rakentamisaikana kasvittuneiden alueiden merkitys ravuntuotannolle Portimojärvellä on ollut vähäinen. Juopakosken-Portimojärven vahinkoalueen kokonaispinta-ala on katselmuskirjan liitteestä ilmenevästi 52,7 ha.

Korvausten perusteena käytettävä rapusaaliin määrä

Hakijoiden vaatimien korvausten määrä perustuu vesialueen ravuntuoton menetykseen. Hakemuksessaan hakijat ovat perustaneet vaatimustensa määrän Tengeliönjoen vahinkoalueen ulkopuolelle rajaamaansa Portimojärvi - Juopakoski-alueen keskimääräisiin saaliisiin vuosilta 1990 - 1997.

Hakijat ovat alun perin vaatineet korvausta saalismenetyksestä 50 rapua/ha/v ja myöhemmin 150 000 ravun vuosisaaliin perusteella.

Yhtiö on vastineessaan katsonut, että Tengeliöjoen voimalaitosta rakennettaessa joessa ei ole ainakaan 20 vuoteen esiintynyt rapukantaa, johon voimalaitoksen rakentamisella olisi voinut olla haitallisia vaikutuksia.

Katselmustoimituksen toimitusmiesten vahinkoarvio perustuu vahinkoalueen tuottoarvioon. Asiantuntija Rautiaisen haastatteluihin perustuvan arvioiden mukaan Tengeliönjoen alaosan rapusaaliin määrä 1960-luvun parhaina vuosina oli noin 60 000 rapua vuodessa ja jatkuvasti hyödynnettävissä oleva rapukanta 50 000 rapua.

Rapusaaliin määrästä parhailta rapuvuosilta ei ole ollut käytettävissä tilastoituja saalistietoja tai muutakaan luotettavampaa selvitystä. Kauppisen ja Meskuksen (1982) Temmesjoen vertailutietojen perusteella tekemän laskelman mukaan Portimojärven ja Haapakosken väliseltä jokialueelta olisi mahdollista pyytää vuosittain noin 14 000 - 20 000 rapua. Arvioitaessa vuosikymmenten takaisten rapusaaliiden määrää haastattelutietojen perusteella tuloksiin on yleensä suhtauduttava varauksin. Tengeliönjokea pidettiin erinomaisena rapujokena, jonka hyvät ravustusalueet sijoittuivat Haapakosken - Portimokosken alueelle. Kun arvioitua rapusaaliin määrää verrataan esimerkiksi Pohjanmaan hyvien rapujokien saalismääriin ja Tengeliönjoen potentiaaliseen ravuntuotantomäärään ja kun vahinkoalueeksi luetaan koko Juopakosken ja Tornionjoen välinen alue, haastattelujen perusteella arvioitua Tengeliönjoen 60 000 ravun saalismäärää 1960-luvun parhailta ravustusvuosilta voidaan pitää realistisena. Huippusaaliita on saatu kuitenkin ainoastaan 1960-luvulla.

Korvausten määrittämisen lähtökohtana on pidettävä rapusaalista, joka olisi ollut saatavissa vahinkoalueelta ilman Portimokosken voimalaitoksen rakentamista ja voimalaitossäännöstelyä. Rapusaaliin saaminen olisi edellyttänyt sitä, että rapukanta olisi elpynyt ja palautunut vahinkoalueelle. Oikeuskäytännössä ravun elpymisen estymistä koskevissa tapauksissa korvauksen määrääminen on edellyttänyt, että ravun elpyminen estyy istutuksista huolimatta. Asiassa saadun selvityksen perusteella vahinkoalueelle on tehty rapuistutuksia vain muutamina vuosina. Lisäksi Portimokosken alapuolelle on siirretty rapuja yläpuolisesta vesistöistä useina vuosina. Ravun elpymisen vahinkoalueella voidaan arvioida olleen normaalia hitaampaa näin vähäisillä istutuksilla. Tengeliönjoen raputuhosta kulunut pitkäaikainen aika huomioon ottaen istutusten vähäisyys ei poista voimalaitoksen rakentajan vastuuta. Vähäinen istutusmäärä voi siten vaikuttaa vahingonkorveuksen määrään.

Rapukannan luontainen vaihtelu on otettava huomioon korvausten määrää laskettaessa. Uljuan tekoaltaan rakentamista koskevassa asiassa vesiyli-oikeuden päätöksessä (VYO 57/1987) korvausten laskennan perusteena pidettiin noin kolmasosaa toimitusmiesten arvioimasta saalismäärästä. Tengeliönjoella rapu elää levinneisyysalueensa ääri rajoilla. Pohjoiset ilmasto-olosuhteet viivästyttävät rapukannan elpymistä ja tekevät rapukannan herkemmäksi muille ympäristökijöille. Rapukannan elpymiseen tarvittavan pitkän ajanjakson kuluessa olosuhteet voivat muuttua myös tuntemattomiksi jäävien tekijöiden seurauksena. Näissä olosuhteissa vahinkoalueen saalismäärän menetystä voidaan arvioida osaltaan myös vertaamalla vahinkoalueen saalismäärää joen muilta alueilta pyydystettyyn saalismäärään. Näiltä alueilta saatava saalismäärä voi antaa viitteitä muutuneissa olosuhteissa vahinkoalueelta pyydystettävissä olevasta saalismäärästä tilanteessa, jossa vesitaloushanketta ei olisi toteutettu.

Asiantuntija Rautiaisen lausunnon mukaan Juopakosken alapuolisesta Tengeliönjoesta on saatu noin 6 000 rapua vuodessa. Eero Taskilan selvityksen mukaan Tengeliönjoen vesistöissä rapusaalis on jakautunut melko tasan kolmelle alueelle, joen alaosalle (Juopakosken alapuoli), joen yläosalle (Juopakoski - Kantomaanpää) ja joen yläosalle (Pessakoski, Lohijärvi, Sirkkakoski). Kullakin alueella rapusaalis oli noin 5 000 - 6 000 kpl vuodessa. Sirkkan osakaskunnan sihteerin Veli Koivurannan hakijalle toimitetun selvityksen mukaan Sirkkakosken rapusaalis vuosina 1999 - 2003 on ollut 3 200 - 4 600 rapua. Tengeliönjoen alaosan kalataloustarkkailussa (PSV 29.7.1999) saatujen tietojen perusteella Juopakosken yläpuolen ja Luonionkosken väliseltä alueelta saatu rapusaalis on ollut vuosina 1995-1997 3 827 - 7 740 rapua.

Eero Taskilan 23.4.2003 antaman lausunnon mukaan Juopakosken yläpuolella ravun yksikkösaalis on vuosina 1995 - 1997 ollut keskimäärin ai-noastaan 0,38 rapua mertavuorokautta kohti ja siten samaa tasoa kuin esi-merkiksi Haapakosken alapuolella. Kuitenkin joen ylemmällä osalla sijait-sevan Sirkkakosken parhaalla alueella, jolle raputuhot eivät toistaiseksi ole ulottuneet, rapusaalis on ollut jopa 2 000 - 3 000 rapua/ha. Rapukannat vaihtelevat siten voimakkaasti alueittain. Sirkkakosken hyvä rapukanta rajoittuu suppealle alueelle mutta osoittaa, että ainakin Tengeliönjoen yläosan olosuhteissa voi esiintyä nykyäänkin elinvoimaisia ja tiheitä rapukan-toja. Saadun selvityksen perusteella voidaan päätellä, että myöskään va-hinkoalueen yläpuolisella Tengeliönjoen keskiosan alueella rapusaaliit ei-vät ole toistaiseksi palautuneet 1970-luvun alussa tapahtunutta raputuhoa edeltävälle tasolle. PSV-Maa- ja Vesi Oy:n 26.9.2002 päivätyn selvityksen perusteella Juopakosken yläpuolisen Tengeliönjoen rapusaaliit ovat kui-tenkin 1980-luvulla olleet selvästi Juopakosken alapuolista aluetta parem-mat. Juopakosken yläpuolisen alueen rapuistutuksista ja muista ravun el-pymisen kannalta tärkeistä seikoista ei kuitenkaan ole käytettävissä tar-kempaa selvitystä. Juopakosken yläpuolisia alueita ei pidetty parhaina ra-vustuskausina Portimokosken veroisina ravustusalueina. Käytettävissä oleva tieto vahinkoalueen yläpuolisista saalimääristä tukee toimitusmiesten arviota, että ravun elpyminen on estynyt koko katselmuskirjassa määritel-lyllä vahinkoalueella.

Tornionlaakson Voima Oy:n ympäristölupavirastoon 13.10.2004 toimitta-masta PSV-Maa- ja Vesi Oy:n selvityksestä ilmenee, että Tengeliönjoen alaosassa on ilmennyt raputuhon vuosien 2003 ja 2004 aikana. Selvitykses-sä katsotaan, että raputuholla ei ole yhteyttä veden laadun muutoksiin tai Tengeliönjoen voimalaitoksen rakentamiseen ja säännöstelyyn. Asiantunti- ja Rautiainen on todennut raputuhosta, että eri ympäristötekijöiden vaikut-taessa heikentävästi ravun vastustuskykyyn voivat myös normaalisti ravul-le vaarattomat sienet aiheuttaa kohtalokkaita infektoita. Eri haittatekijöitä ja niiden mahdollista osuutta on mahdoton arvioida ja osoittaa. Mitään ve-sistön tilaan vaikuttavaa tekijää, kuten esimerkiksi säännöstelyä tai haja-kuormitusta, ei voida sulkea pois. Ympäristölupavirasto katsoo, että vuosi-na 2003 - 2004 tapahtunut raputuhon ilmentää ravun herkkyyttä erilaisille ympäristömuutoksille ja taudeille. Tarkempia johtopäätöksiä saadun selvi-tyksen perusteella ei voida esittää. Vahinkoalueella raputaudin seuraukset kohdistuvat alueella elpyneeseen rapukantaan. Uuden raputuhon ilmene-minen vahinkoalueella viivästyttää alueelle jääneen rapukannan elpymistä, joka on pohjoisissa olosuhteissa erittäin hidasta.

Tengeliönjoen vahinkoalueen rapukanta on tuhoutunut rapuruton seurauk-sena ennen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista. Vahinkoalue on osin ollut Haapakosken voimalaitoksen vaikutusalueella, jolla vesistöraken-tamisen kielteisiä vaikutuksia rapukantaan on voinut olla olemassa jo en-

nen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista. Raputaudin uusiutumisen mahdollisuus alueella olisi mahdollista ilman Portimokosken voimalaitoksen rakentamista. Raputaudin esiintyminen voimalaitosrakentamiseen käytetyllä alueella jo ennen Portimokosken voimalaitoksen rakentamista ja ravun elpymisen hitaus alueen pohjoisissa olosuhteissa vaikuttavat vähentävästi vahinkolaskelmassa käytettävään rapusaaliin määrään.

Korvauksen perusteena käytettävää elpyvää rapumäärää arvioitaessa lähtökohtana on pidettävä vahinkoalueelta keskimäärin pyydystettävissä olevaa rapusaalista. Korvausta ei voida perustaa yhden vuosikymmenen aikana esiintyneiden huippusaaliiden määrään. Kun otetaan huomioon ravun eläminen ja lisääntymisen rajoitukset Tengeliönjoella levinneisyysalueensa pohjoisilla äärirajoilla, vahinkoalueen luonne osittain jo aiemmin rakennetun voimalaitoksen vaikutusalueena, Tengeliönjoen rapukannan elpyminen muilla kuin kysymyksessä olevalla vahinkoalueella, vahinkoalueelle suoritettujen rapuistutusten määrä ja ravun luontaiset kannanvaihtelut, vahinkoalueen elpyvänä saalismääränä, jolta pohjalta korvaukset lasketaan, on pidettävä 25 000 rapua, mikä vastaa noin puolta hyvän saalisvuoden rapumäärästä.

Vahinkolaskelma vahinkoalueittain

Ympäristölupavirasto pitää maanmittausinsinööri Tatu Moilasan mittauksen perusteella katselmustoimituksessa tehtyä vahinkoalueiden hehtaarimäärittäystä luotettavana.

Ympäristölupavirasto pitää luotettavina katselmustoimituksessa selvitettyjä, katselmuskirjan laskelmissa käytettyjä vahinkoalueilta pyydettyjä saaliita. Näitä keskimääräisinä pidettäviä saalismääriä ei ole perusteltua muuttaa vahinkoalueella tapahtuneen uuden raputuhon seurauksena.

Ravun bruttohinta laskelmissa on käytettävä Lapin työvoima- ja elinkeinokeskuksen Kare Koiviston ilmoittamaa 2,0 euroa kappaleelta, mikä on ravun keskihinta päätöksen antoaikana. Ravun nettohintaa määritettäessä bruttohinnasta on vähennettävä pyyntikustannuksina 25 %, jolloin ravun nettohinnaksi jää 1,5 euroa. Pynnin luonne huomioon ottaen, kun ravustusta on harjoitettu suhteellisen pienin kuluin, pyyntikustannusten määränä on pidettävä korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun KKO:1990:79 mukaisesti 25 prosenttia ravun bruttoarvosta.

Haapakoski - Tornionjoki

99 ha:n vahinkoalueelta pyydystettävissä oleva keskimääräinen saalismäärä on 8 000 rapua vuodessa. Alueella on haastattelutietojen perusteella ravustanut seitsemän taloutta, joilla on ollut käytössä yli 200 rapumertaa. Rapusaalis hehtaarille on noin 80,8 rapua/ha. Saalismäärästä on vähennettävä alueelta pyydystettynä rapumääränä 3 600 rapua/vuosi. Portimokosken voimalaitoksen rakentamisesta ja säännöstelystä johtuva osuus rapuvahingosta alueella on 50 %. Kokonaisvahinko vuotta kohden ilmenee laskelmasta $(8\ 000 - 3\ 600) \times 1,5 \times 0,5 = 3\ 300$ euroa/vuosi.

Portimojärvi - Haapakoski

27,7 ha:n vahinkoalueelta pyydystettävissä oleva keskimääräinen saalis on 12 000 rapua vuodessa. Alueella on haastattelutietojen perusteella ravustanut seitsemän taloutta, joilla on ollut käytettävissä yli 200 rapumertaa. Rapusaalis hehtaarille on noin 433 rapua/ha. Saalismäärästä on vähennet-

tävä alueelta pyydystettynä rapumääränä 350 rapua/vuosi. Portimokosken voimalaitoksen rakentaminen ja vesistön lyhytaikaissäätö ovat aiheuttaneet Portimokosken ja Haapakosken välisellä jokiosuudella yksinään niin huomattavan ympäristömuutoksen, että se estää yksinään rapukannan elpymisen kyseisellä vesistöalueella. Vuosittainen rapuvahinko ilmenee laskelmasta $(12\ 000-350) \times 1,5 = 17\ 475$ euroa/vuosi.

Juopakoski - Portimojärvi

52,7 ha:n vahinkoalueelta pyydystettävissä oleva keskimääräinen saalis on 5000 rapua vuodessa. Alueella on haastattelutietojen perusteella ravustanut kuusi taloutta, joilla on ollut käytettävissä yli 150 rapumertaa. Rapusaa- lis hehtaarille on noin 95 rapua/ha. Saalismäärästä on vähennettävä alu- eelta pyydystettynä rapumääränä 2 050 rapua/vuosi. Portimokosken voi- malaitoksen rakentamisesta ja säännöstelystä johtuva osuus rapuvahin- gosta alueella on 30 %. Vuosittainen rapuvahinko ilmenee laskelmasta $(5\ 000 - 2\ 050) \times 1,5 \times 0,3 = 1\ 327,5$ euroa/vuosi.

Juopakosken alapuolisella Tengeliönjoella vuotuinen rapuvahinko on yh- teensä 22 102,50 euroa vuodessa. Vahinkoa on pidettävä pysyvänä. Pää- oimitettu vahingon kokonaismäärä on $(3\ 300 + 17\ 475 + 1\ 327,5) \times 20 = 442\ 050$ euroa.

Osa vahingosta kohdistuu voimalaitosluvan haltijan omistamiin vesialuei- siin.

Kertakaikkinen korvaus

Närkin-Tengeliön-Portimojärven osakaskunnan omistaman vesialueen pin- ta-ala vahinkoalueella Haapakoski - Tornionjoki on 83,3 ha, vahinkoalueel- la Portimojärvi - Haapakoski 19,2 ha ja vahinkoalueella Juopakoski - Por- timojärvi 19,7 ha. Osakaskunnan omistamiin pinta-aloihin perustuvat vuo- sittaiset vahingot vahinkoalueittain ovat 2 774 euroa, 12 113 euroa ja 496 euroa. Pääoimitettu vahinko ja korvauksen määrä on yhteensä $(2\ 774 + 12\ 113 + 496) \times 20 = 307\ 660$ euroa.

Aittamaan osakaskunnan omistaman vesialueen pinta-ala vahinkoalueella Haapakoski - Tornionjoki on 1,1 ha. Tähän perustuva vuosittainen vahinko on 37 euroa. Pääoimitettu vahinko ja korvauksen määrä on $37 \times 20 = 740$ euroa.

Kuivakankaan osakaskunnan omistaman vesialueen pinta-ala vahinkoalu- eella Haapakoski - Tornionjoki on 9,1 ha. Tähän perustuva vuosittainen vahinko on 303 euroa. Pääoimitettu vahinko ja korvauksen määrä on $303 \times 20 = 6\ 060$ euroa.

Kaulinrannan osakaskunnan omistaman vesialueen pinta-ala vahinkoalu- eella Haapakoski - Tornionjoki on 1,5 ha. Tähän perustuva vuosittainen vahinko on 50 euroa. Pääoimitettu vahinko ja korvauksen määrä on $50 \times 20 = 1\ 000$ euroa.

Osakaskunnan RN:o 11:1-3 (976-405-878-3) omistaman vesialueen pin- ta-ala vahinkoalueella Haapakoski - Tornionjoki on 2,5 ha. Tähän perustuva vuosittainen vahinko on 83 euroa. Pääoimitettu vahinko ja korvauksen määrä on $83 \times 20 = 1\ 660$ euroa.

Korvauksen maksaminen ja korko

Vesilain 11 luvun 14 §:n (1994/553) perusteella ennakoimattomasta vahingosta suoritettava korvaus on määrättävä maksettavaksi kolmenkymmenen päivän kuluessa päätöksen lainvoimaiseksi tulemisesta. Säännöksen mukaan korvaukselle on määrättävä maksettavaksi vuotuista korkoa kuusi prosenttia eräpäivään siitä hetkestä, jolloin korvausvaatimus esitettiin tai sitä koskevan korvauskysymyksen käsittely muutoin tuli vireille.

Korvauksen hakijat ovat vaatineet, että vaadituille korvauksille on määrättävä maksettavaksi korkolain 16 %:n korko ensisijaisesti 29.4.1983 lukien, jolloin Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta esitti korvausvaatimuksen yhtiölle.

Ennen vesilain korkosäännösten muuttumista (1994/553) korkein hallinto-oikeus on ratkaisuihissa KHO 1992 A 91 ja KHO 1992 A 92 katsonut ennalta-arvaamattomista vahingoista hakemusasiassa vesilain 11 luvun 8 §:n 3 momentin nojalla määrätyille korvauksille maksettavan koron olevan sellainen viivästyskorko, johon tuli soveltaa korkolakia.

Vesilain 11 luvun 14 c §:n säännös koskee koron määräämistä edellyttämättömästä vahinkoa koskevassa tilanteissa, joissa 11 luvun säännöksiin perustuva korvausratkaisu tehdään lupamenettelystä erillään. Korkoprosentti on säännöksen mukaan näissä tilanteissa kuusi. Koska asiassa on kysymys luvan mukaiseen rakentamiseen perustuvan ennalta arvaamattoman vahingon korvaamisesta, korko on määrättävä vesilain 11 luvun 14 c §:n nojalla kuuden prosentin korkokannan mukaisena. Vesilain vastaisesta toimenpiteestä aiheutuvien vahinkojen korvaamiseen voidaan soveltaa tilanteesta riippuen joko vahingonkorvauslakia tai ympäristövahinkojen korvaamisesta annettua lakia. Näissä tilanteissa korvauksille, joista siis nyt ei ole kysymys, laskettavaan korkoon sovelletaan korkolakia yleislakina.

Vesilain 11 luvun 14c §:n säännöksen perusteella määrättävä korko koskee ennakoimattomasta vahingosta määrättävälle korvaukselle suoritettavaa korkoa. Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunnan 29.4.1983 esittämä vaatimus ei tarkoita ennakoimattoman vahingon korvaamista koska vaatimuksen tekoajankohtana ennakoimaton vahinko ei ole vielä ilmenyt. Närkin-Tengeliön-Portimojärven kalastuskunta, Aittamaan kalastuskunta, Kaulirannan kalastuskunta ja Kuivakankaan kalastuskunta -nimisten osakaskuntien yksilöity korvausvaatimus on esitetty Tornionlaakson Voima Oy:lle 2.10.2000. Näiden hakijoiden osalta korko määrätään alkamaan ennakoimatonta vahinkoa koskevan vaatimuksen esittämispäivästä lukien. Kuivakankaan kalastuskunta -nimisen osakaskunnan korvausvaatimus on toimitettu ympäristölupavirastoon 22.11.2000. Osakaskunnalle suoritettavalle korvaukselle on maksettava korkoa vaatimuksen esittämispäivästä lukien.

MUUT MÄÄRÄYKSET

Oikeudenkäyntikulut

Vesilain 16 luvun 27 §:n 1 momentin (2000/88) pääsäännön mukaa asianosaiset vastaavat omista kuluistaan ympäristölupavirastossa.

Pykälän 2 momentin (1993/1015) mukaan silloin, kun asianosainen perusteettomaksi tietämällään väitteellä viivyttää asian käsittelyä niin, että siitä

aiheutuu toiselle asianosaiselle kuluja, on tällä kuitenkin oikeus saada niistä korvaus. Asianosaisella on myös oikeus saada korvaus kuluistaan, milloin hänen on ollut tarpeen ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin osoittaakseen, että hänelle aiheutuu yrityksestä vahinkoa, haittaa tai muuta edunmenetystä, taikka milloin kulujen korvaamiseen on muutoin erityistä syytä.

Säännöksen 3 momentin mukaan silloin, kun vahinkoa kärsineen hakemuksesta määrätään vahingon aiheuttajan suoritettavaksi korvaus tai toimenpide, ympäristölupavirasto voi määrätä tämän suorittamaan vahinkoa kärsineelle korvausta myös hänen kuluistaan asiassa.

Ympäristölupavirastojen käytännössä oikeudenkäyntikuluja on määrätty yleisesti korvattavaksi säännöksen 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Korvattavia kuluja ovat ympäristölupavirastossa tapahtuvasta asian valmistelusta ja asian ajamisesta sekä asiamiehen tai avustajan palkkiosta aiheutuneet kustannukset. Korvausta voidaan suorittaa myös lupa-asian käsittelyyn liittyvästä asianosaiselle aiheutuneesta työstä ja siihen välittömästi liittyvästä menetyksestä.

Hakijat ovat vaatineet yhtiön velvoittamista korvaamaan hakijoiden oikeudenkäyntikulut yhteensä 26 019,59 eurolla korkoineen. Yhtiön hakijoilta vaatimien oikeudenkäyntikulujen määrä on yhteensä 34 854,11 euroa. Osapuolet ovat kiistäneet vastapuolensa oikeudenkäyntikuluvaatimusten perusteen. Yhtiön on katsottava myöntäneen hakijoiden oikeudenkäyntikulujen määrän oikeaksi.

Yhtiö on perustellut vaatimustaan hakijoiden velvoittamisesta korvaamaan yhtiön oikeudenkäyntikulut sillä, että hakijat ovat asian käsittelyn aikana muuttaneet ja lisänneet vaatimuksiaan sekä esittäneet jatkuvasti uusia selvityksiä, mistä yhtiölle on aiheutunut kuluja.

Hakemuksessa yhtiöön kohdistettu korvausvaatimus on ollut 570 172,04 euroa. Katselmuskirjassa vahingonkärsijöille esitetty korvaus rapuvahingosta on ollut yhteensä 583 846 euroa eli hakemuksessa vaadittua määrää suurempi. Katselmustoimituksessa vahinkoalue on arvioitu hakemuksessa esitettyä laajemmaksi. Katselmuskirjasta tekemässään muistutuskirjelmässä hakijat ovat ympäristölupaviraston tulkinnan mukaan korottaneet korvausvaatimuksena 6 900 000 euroon. Ympäristölupaviraston päätöksessä hakijoille korvattavaksi määrätty vahinko on yhteensä 315 460 euroa.

Ympäristölupavirasto toteaa, että asiassa on keskeisesti kysymys korvaushakemuksen tutkimisen mahdollisuudesta ja korvausvelvollisuuden perusteen olemassaolosta. Ympäristölupaviraston päätöksellä asia on tutkittu ja hakijoille on määrätty korvausta eli lähtökohtaisesti asia on ratkaistu hakijoiden hyväksi. Ympäristölupaviraston määrättyä asian katselmustoimitukseen hakijat ovat voineet katselmuskirjasta tekemässään muistutuksessaan esittää hakemuksesta poikkeavan, alkuperäistä vaatimusta suuremman korvausvaatimuksen. Ympäristölupaviraston ratkaisu huomioon ottaen hakijoiden muistutuskirjelmässä esittämät korvausvaatimukset ovat kuitenkin kokonaisuutena arvioiden olleet selvästi liiallisia, ja hakijoiden voidaan katsoa hävinneen asian muistutuksessa esitettyjen lisävaatimusten osalta. Yhtiölle on aiheutunut kuluja hakijoiden muistutuskirjelmässä esittämiin uusiin vaatimuksiin vastaamisesta. Näillä perusteilla ympäristölupavirasto rajaa yhtiön velvollisuuden korvata hakijoiden oikeudenkäyntikulut 2/3 osaan hakijoiden vaatimien oikeudenkäyntikulujen määrästä, jolloin yhtiön hakijoille korvattavaksi määrättävien oikeudenkäyntikulujen määräksi jää 17 344,66 euroa.

Korvaukset valtiolle

Silloin, kun hakemusasiassa pidetään katselmustoimitus, hakijan on suoritettava vesilain 21 luvun 11 §:n 1 momentin 1 - 5 kohdista ilmenevät, toimittamiseen liittyvät kustannukset. Jos kyseessä on edunmenetystä kärsineen vesilain 2 luvun 27 §:n tai 11 luvun 8 §:n perusteella tekemä hakemus, kustannukset peritään säännöksen 2 momentin perusteella ympäristölupaviraston päätöksellä takaisin edunmenetyksen aiheuttajalta, jollei ympäristölupavirasto asiassa ilmi tulleiden seikkojen perusteella määrää niitä osittain tai kokonaan valtion vastattavaksi.

Asiassa on kysymys edunmenetyksen kärsineen tekemästä hakemuksesta, jonka perusteella määrätyn katselmustoimituksen kustannukset on suoritettu valtion varoista. Asiassa ei ole ilmennyt perusteita määrätä katselmustoimituksesta aiheutuneita kustannuksia hakijoiden tai valtion vastattavaksi. Yhtiö vastaa edunmenetyksen pääasiallisena aiheuttajana kyseisten kustannusten korvaamisesta.

SOVELLETUT SÄÄNNÖKSET

Vesilaki 2 luku 27 § 1-2 momentit, 11 luku 3 § 1 momentti 4), 5 § 1 momentti, 8 § 3 momentti, 10 §, 14 § ja 14 c §, 16 luku 27 § 3 momentti, 21 luku 11 § sekä korkolaki 4 § 3 momentti (1998/997)

KÄSITTELYMAKSU

Käsittelymaksua ei määrätä.

Perustelut

Ympäristölupavirastojen maksullisista suoritteista annetun ympäristöministeriön päätöksen (244/2000) perusteella haittaa kärsivän asianosaisen aloitteesta vireille pannun korvausasian käsittelystä ei peritä maksua.

MUUTOKSENHAKU

Päätökseen saa hakea muutosta Vaasan hallinto-oikeudelta valittamalla.

Matti Hepola

Urpo Myllymaa

Simo Perkkiö

Pertti Piippo

Päätöksen tekemiseen ovat osallistuneet puheenjohtajana ympäristölupa-
viraston johtaja Matti Hepola sekä ympäristöneuvokset Urpo Myllymaa
(tarkastava jäsen) ja Simo Perkkiö. Asian on esitellyt esittelijä Pertti Piippo.

Tiedustelut: asian esittelijä, puh. 08 - 5348 500.

PP/es

Liite

Valitusosoitus

VALITUSOSOITUS

- Valitusviranomainen** Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston päätökseen saa hakea valittamalla muutosta **Vaasan hallinto-oikeudelta**. Valituskirjelmä on toimitettava liitteineen Pohjois-Suomen ympäristölupavirastoon.
- Valitusoikeus** Valituksia päätöksen johdosta voivat esittää ne, joiden oikeutta tai etua asia saattaa koskea, sekä vaikutusalueella ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun tai viihtyisyyden edistämiseksi toimivat rekisteröidyt yhdistykset tai säätiöt, asianomaiset kunnat, ympäristökeskukset, kuntien ympäristönsuojeluviranomaiset ja muut yleistä etua valvovat viranomaiset.
- Valitusaika** Valitusaika päättyy **12.1.2006**, jolloin valituksen on viimeistään oltava perillä Pohjois-Suomen ympäristölupavirastossa.
- Valituksen sisältö** Valituskirjelmässä, joka osoitetaan Vaasan hallinto-oikeudelle, on ilmoitettava
- ympäristölupaviraston päätös, johon haetaan muutosta
 - valittajan nimi ja kotikunta
 - postiosoite, puhelinnumero ja mahdollinen sähköpostiosoite, joihin asiaa koskevat ilmoitukset valittajalle voidaan toimittaa (mikäli yhteystiedot muuttuvat, on niistä ilmoitettava Vaasan hallinto-oikeudelle, PL 204, 65101 Vaasa, sähköposti: vaasa.hao@om.fi)
 - miltä kohdin ympäristölupaviraston päätökseen haetaan muutosta
 - mitä muutoksia ympäristölupaviraston päätökseen vaaditaan tehtäväksi
 - perusteet, joilla muutosta vaaditaan
 - valittajan, laillisen edustajan tai asiamiehen allekirjoitus, ellei valituskirjelmää toimiteta sähköisesti (telekopiolla tai sähköpostilla)
- Valituksen liitteet** Valituskirjelmään on liitettävä
- asiakirjat, joihin valittaja vetoaa vaatimuksensa tueksi, jollei niitä ole jo aikaisemmin toimitettu viranomaiselle
 - mahdollisen asiamiehen valtakirja tai toimitettaessa valitus sähköisesti selvitys asiamiehen toimivallasta
 - jäljennös valituskirjelmästä (jos valituskirjelmä toimitetaan postitse)

Valituksen toimittaminen ympäristölupavirastoon

Valituskirjelmä on toimitettava Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston kirjaamoon. Valituskirjelmän on oltava perillä **määräajan viimeisenä päivänä** ennen virka-ajan päättymistä. Valituskirjelmä voidaan myös lähettää postitse, telekopiona tai sähköpostilla. Sähköisesti (telekopiona tai sähköpostilla) toimitetun valituskirjelmän on oltava toimitettu niin, että se on käytettävissä vastaanottolaitteessa tai tietojärjestelmässä määräajan viimeisenä päivänä ennen virka-ajan päättymistä.

Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston yhteystiedot

käyntiosoite:	Isokatu 14, 6. kerros
postiosoite:	PL 113, 90101 Oulu
puhelin:	vaihde (08) 5348 500; telekopio (08) 5348 550
sähköposti:	kirjaamo.psy@ymparisto.fi
aukioloaika:	klo 8 - 16.15

- Oikeudenkäyntimaksu** Valittajalta peritään asian käsittelystä Vaasan hallinto-oikeudessa oikeudenkäyntimaksu 80 euroa. Tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetussa laissa on erikseen säädetty eräistä tapauksista, joissa maksua ei peritä.